

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
2022-YL-192

SEYYİD HÜSEYİN NASR'IN BİLİM ANLAYIŞI

HAZIRLAYAN
Selhan ARSLAN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Şahabettin YALÇIN

AYDIN-2022

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Selhan ARSLAN tarafından hazırlanan Seyyid Hüseyin Nasr'ın Bilim Anlayışı başlıklı tez, 17/01/2022 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan			
Üye			
Üye			

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdür

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımda elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıflar yaptığımı ve kaynaklar göstererek belirttiğimi beyan ederim.

17/01/2022

Selhan ARSLAN

ÖZET

SEYYİD HÜSEYİN NASR'IN BİLİM ANLAYIŞI

Selhan ARSLAN

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şahabettin YALÇIN

2022, IX + 77 Sayfa

Bu tez, yaşayan en büyük İslam bilim ve felsefe tarihçisi olarak kabul edilen Seyyid Hüseyin Nasr'ın bilim anlayışını inceleyen bir tezdır. Bu bağlamda, Nasr'ın varlık, bilgi ve bilim anlayışı, gelenek ve modernizm karşıtlığı temelinde irdelenmiş ve Nasr'ın modern bilimin metafiziksel arkaplanına yönelttiği eleştiriler ele alınmıştır. Nasr, Gelenekçi Ekol adı verilen ve R. Guenon'un temellerini attığı ve F. Schuon'un sistemleştirdiği düşünce akımının yaşayan en büyük temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere, bu ekolün merkezi kavramı 'Gelenek'tir. Bu ekole göre Gelenek, tüm semavi dinlerin özünde yer alan ilahi mesaj olup geleneksel toplumların bilim, sanat, fikriyat, edebiyat gibi tüm kültürel unsurlarında tezahür eden ezeli ve ebedi Hakikat'tır. Gelenekçi düşünürlere göre *sophia perennis* (ezeli hikmet) olarak da bilinen Gelenek, kadim tüm toplumların geleneksel bilimlerinin temelinde yer alır. Geleneksel bilimler bu özelliğinden dolayı kutsal bilimler olarak da adlandırılır Nasr tarafından. Geleneksel bilimler ile modern bilim arasındaki en önemli fark, geleneksel bilimlerin ezeli hikmete dayanıyor olması iken modern bilimin seküler bir dünya görüşüne dayanmasıdır. Bu iki bilim arasındaki farklılıklar bu tezin en önemli konusunu oluşturmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Seyyid Hüseyin Nasr, Bilgi, Gelenekçi Bilim, Kutsal Bilim, Modern Bilim.

ABSTRACT

SEYYİD HÜSEYİN NASR'IN BİLİM ANLAYIŞI

Selhan ARSLAN

Master Thesis, Department of Philosophy

Supervisor: Prof. Dr. Şahabettin Yalçın

2022, IX + 77 Pages

This thesis deals with Seyyed Hossein Nasr's conception of science, who is considered to be one of the greatest living thinkers in the field of Islamic studies, especially the history of Islamic science and philosophy. Nasr's view of knowledge and science is considered within the context of traditional and modern scientific worldviews. Nasr belongs to what is called the Traditionalist School, which is an intellectual movement founded by R. Guenon, and then sistematized by F. Schuon. Nasr is seen as the most prominent living representative of this school of thought. As the name indicates, the most important concept of this school of thought is Tradition. Tradition, according to this intellectual movement, is the perennial truth (*sophia perennis*) immanent in all religions, and shows itself in science, literature, philosophy, art, etc. of the traditional societies. That is why traditional science is also called sacred science by Nasr. While sacred science is based on *sophia perennis*, modern science is based on a secular worldview. This thesis focuses on the differences between sacred science and modern science, as viewed by Nasr.

KEY WORDS: Seyyed Hossein Nasr, Knowledge, Traditionalist Science, Sacred Science, Modern Science.

ÖNSÖZ

Modern insan, bilimi, modern dönemle sınırlı ve seküler bir bilgi bütünü olarak anlamaktadır. Halbuki modern dönemden önce tüm geleneksel toplumlarda bilimin metafiziksel ve dolayısıyla kutsal bir yanı bulunmakta idi. Biz de bu tezimizde modern bilim ile kutsal bilim arasındaki temel farklılıkları yaşayan en büyük İslam bilim tarihçilerinden biri olan Seyyid Hüseyin Nasr'ın bilim anlayışından hareketle göstermeye çalıştık.

Bu süreçte destekleriyle bana yol gösteren başta tez danışmanın Prof. Dr. Şahabettin Yalçın olmak üzere, tüm tez jüri üyelerine teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca tez sürecinde ve hayatımın her döneminde bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme de sonsuz teşekkürlerimi sunar ve bu tezi onlara ithaf ederim.

Selhan ARSLAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1. SEYYİD HÜSEYİN NASR VE GELENEKÇİ EKOL.....	4
1.1. Seyyid Hüseyin Nasr Kimdir?	4
1.1.1. Seyyid Hüseyin Nasr'ın Entelektüel Kişiliği.....	5
1.1.2. Seyyid Hüseyin Nasr'ın Eserleri	8
1.2. Seyyid Hüseyin Nasr ve Gelenekçi Ekol.....	9
1.2.1. Gelenekçi Ekol'ün En Önemli Temsilcileri	12
1.2.1.1. Rene Guenon (1886 – 1951)	13
1.2.1.2. Ananda Kentish Coomaraswamy (1877 – 1947)	14
1.2.1.3. Frithjof Schuon (1907 – 1998).....	15
1.2.1.4. Titus Burckhardt (1908 – 1984)	17
1.2.1.5. Martin Lings (1909 – 2005)	17
1.2.2. Gelenekçi Ekol'ün Türkiye'ye İntikali.....	18
1.3. Gelenek Nedir?	20
1.3.1. Gelenek ve Dinlerin Aşkın Birliği.....	24
1.3.2. Gelenek'te Akıl-Bilgi İlişkisi	27
1.4. Ezelî Hikmet ve Bilgi İlişkisi.....	34
2. BÖLÜM	40
2. SEYYİD HÜSEYİN NASR ve KUTSAL BİLİM	40
2.1. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Varlık	40

2.2. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Bilgi	46
2.3. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Modern Bilim ve Modernizm	51
2.4. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Kutsal Bilim.....	55
2.4.1. Kutsal Bilim İhtiyaç Mıdır?.....	58
2.5. Geleneksel İlimler ile Modern Bilimler Arasındaki Temel Fark.....	60
2.6. Modern İnsanın Bunalımına Çözüm Olarak Gelenekçi Bilim ve Bilgi Anlayışı	66
3. TARTIŞMA VE SONUÇ	70
4. KAYNAKLAR	74
ÖZGEÇMİŞ	77

GİRİŞ

İnsan, hayret eden bir varlık olarak yeti ve yetenekleri doğrultusunda zihin ve zeminde çalışmalar yaparak günümüze kadar gelmiştir. İnsan resimlerle, kitaplarla, felsefelerle, mitolojilerle, dinlerle, bilimlerle... hayretini gidermenin peşinde olmuştur. Seyyid Hüseyin Nasr da insana, varlığa, bilime, tarihe, vs. birçok şeye ilişkin hayret ve merakının tezahürü olan derinlikli çalışmalar yaparak felsefe, bilim, tarih ve sanat gibi alanlara büyük katkısı olmuş bir filozoftur. Nasr'ın bilim anlayışı ele alınarak alan yazına katkısının olması amacıyla bu çalışmamız vücut bulmuştur.

Bu çalışmanın konusu, yirminci yüzyılın en önemli fikir akımlarından *Gelenekçi Düşünce Okulu*'nun yaşayan en büyük temsilcisi olan ünlü İranlı düşünür Seyyid Hüseyin Nasr'ın bilim anlayışıdır. Nasr'ın bilim anlayışı, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ünlü Fransız filozof Rene Guenon'un kurduğu ve daha sonra yirminci yüzyılın en büyük metafizikçilerinden biri olan Alman kökenli İsviçreli filozof Frithjof Schuon'un sistemleştirdiği Gelenekçi Düşünce Okulu'nun bilim anlayışına dayanmaktadır. Bu düşünce okuluna göre Rönesans'tan itibaren ortaya çıkan modern bilim, geleneksel toplumlarda metafiziksel bir temele dayanan geleneksel ilimlerden kopuşu ifade etmektedir. Bu düşünce okulunun en önemli temsilcilerinden biri olan Nasr'a göre, geleneksel ilimler metafiziksel boyuta sahip niteliksel ilimler iken buna karşılık modern bilim, metafizik ile bağıni koparmış seküler ve niceliksel alt yapıya dayanan bir bilgi bütünüdür. Ona göre modern bilim, kutsal olanın devre dışı bırakıldığı bir zemin üzerine kuruludur. Buna karşılık, geleneksel ilimler ise geleneksel toplumların ana omurgasını oluşturan dini/metafiziksel bakış açısına dayanır.

Nasr'a göre, "modern bilim, kutsal mefhumunu kaybetmiş bir yaratık olarak modern insanın tüm vasıflarını paylaşmaktadır. Modern bilim, akli muhakeme ve deneyciliğe dayalı sürekli değişen fiziksel dünya bilgisi olarak öne çıkarken buna karşılık geleneksel ilim değişmez ve kalıcı olan metafiziksel düzenin bilgisini temel alır. Modern çağda Batılı insanın ufkunu ve bakış açısını kaplamış olan duyumcu ve tecrübî epistemoloji, gerçekliği, dışsal hislerle algılanan dünyaya indirgemıştır. Bundan ötürü, modern bilim ve teknoloji geliştikçe geleneksel ilimlerin, tepesi ve yanı kesilerek hatta bazen değiştirilerek büyük bir hırsla incelenmektedir; bu da tabii olarak onları hurafeler derecesine indirgemektedir. Dolayısıyla Batı'nın birkaç yüzyıllık düşüncesinin meyvesi, bilginin nesnel ve öznel kutuplarını tek bir düzleme indirgemek olmuştur" (Nasr, 2019: 15).

Bu çalışmada modern bilim ve geleneksel ilimler arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinden Nasr'ın; bilim, bilgi, modern bilim, kutsal bilim, kutsallık gibi bilim ve bilgiye ilişkin temel kavramları ve o kavramların birbirleriyle olan ilişkileri, araştırılmaya ve tartışılmaya çalışılmıştır. Nasr, modern bilim ve geleneksel ilimler arasındaki ilişkinin son zamanlarda hem boyut ve hem de doğrultu olarak büyük bir değişikliğe uğramakta olduğunu; modernite ile birlikte ortaya çıkan önemli sorunlar ile ilgili düşünmek için geleneksel medeniyetlerin en derin anlayışlarına ihtiyaç duyulduğunu birçok eserinde ifade etmiştir. Nasr, geleneksel ilimlere dair anlayışın derinleştirilmesi günümüz meselelerine dair kesin ve köklü çözümlere ulaşılabilir olduğunu düşünmektedir.

Ona göre modern dönemden itibaren bilimin amacı ve işlevi büyük orada değişikliğe uğramasıyla deney ve gözlem yöntemleri başta olmak üzere birçok açıdan çok hızlı bir şekilde bilimsel çalışmaların ortaya konulmasıyla modern bilime olan ilgi günden güne artmıştır. Bu nedenle geleneksel ilimlere olan ilgi zamanla zayıflamış ve modern bilimin egemenliği artarak günümüze kadar gelmekle birlikte birçok açıdan sorunların da meydana gelmesine doğrudan veya dolaylı olarak zemin oluşturmuştur. Nasr, modern dünyanın karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde geleneksel ilimlerin ve bilgi anlayışlarının büyük katkısı olabileceğini düşünmektedir. Bu doğrultuda onun bilime ve bilgiye dair görüşünü incelemek ve alan yazına bir nebze de olsa katkıda bulunmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Ona göre, bilim teknik üretimden ibaret değildir; insanın maddi ve manevi olarak varlığa yönelim sürecinin tezahürlerini teşkil eder ve bu sebeple bilim insanın kendini gerçekleştirmesinin de aracı hükmündedir. Bilim, insanın insani vasıflarını yaşamasına imkân sağlayan ve insanın tekâmülünün yolunda yararlı bir araç olarak kendi hüviyetini gerçekleştirmesi için ona yol açabilmektedir. Bilim, insanın ruhuyla bağ kurmakla insanlığa yararlı, ondan uzaklaşmayla insanlığa zararlı olabilmektedir ve insan bunalımsız geleceğini ruhuyla kurduğu bağ nispetinde öngörebilmektedir. Modern insan varlığın ruhundan uzaklaştığından varlığın ruhu da ondan çekilmesiyle bunalım girdabına düşebilmektedir. Bunalımda olan insanın kurtuluşu varlığın ruhundan beslenen öz bilime dönüştür. Bu dönüş ise, tekniğin sınırsız geliştirilmesinden ve varlığa sahip olma güdüsüyle teknolojiyi kullanmak yerine bilimin, insan merakının tezahürleri ve hayatının idamesi için bir araç olarak görülmesiyle mümkün olabilmektedir.

Nasr'ın bilim felsefesi, insanlığın hakikatten mahrum, kendinden bihaber ve modernizme mahkûmiyetin bir tercümanı veya sözcüsü değildir. Nasr, üstün körü eleştirilerle değil, köklü ispatlarla ve sağlam dayanaklarla, modern bilim anlayışının dünyanın tek ve geçerli bilim anlayışı olmadığını ve olamayacağını göstererek; insanlığın ihtiyaç duyduğu üstün hakikati, kadim öğretiyi ve öz bilimin membaini sahih bir şekilde insanlığın istifadesine sunmuştur. Nasr'ın, bilim ve bilgi anlayışının dürbünüyle, dinden uzaklaşmadan bilgi edinmenin ve ezeli hikmetten kopmadan bilimin peşinde olmanın insanlığa ne gibi kapılar açtığını ve yararlar sağladığını aşikâr bir biçimde ortaya koymuştur. Nasr, modern insanın ve biliminin sorunlarına neden olan temellere ve dayandırılan felsefi argümanlara en sert eleştirileri yapmakla kalmayıp bu eleştirilere çözümler sunmuştur. Bu tezimiz, insanlığın öz bilimin farkına varmasına, bilimin hakiki işlevinin bilincinde olmasına, bilim yapmanın şiarını edinmesine, bilimin zararsız tatbikinin ne/lere dayanarak ve nasıl olacağına Nasr'ın bilim felsefesine mercek tutarak göstermeye çalışmamızın bir meyvesidir. Özetle, Nasr'ın bilim anlayışının ne olduğu ve neye dayandığını inceleyerek bilime ilgi duyan insanların faydalanması amaç edinildiğinden bu çalışma vücut bulmuştur.

1. BÖLÜM

1. SEYYİD HÜSEYİN NASR VE GELENEKÇİ EKOL

1.1. Seyyid Hüseyin Nasr Kimdir?

Seyyid Hüseyin Nasr, İran'ın başkenti olan Tahran'ın bilim ile uğraşan -özellikle fizik alanında çalışmaları ile tanınan- ve âlim insanlar olarak nam salan bir ailede 1933 yılında dünyaya gelmiştir. Edebiyat, tarih, tıp ve tasavvuf gibi alanların ilgiyle takip edildiği ve konuşulduğu bir aile yapısına sahip olması, Nasr'ın ilimlere olan ilgisinin küçük yaşlarda başlamasına büyük katkı sağlamıştır. Bu katkıların ilk meyveleri de daha küçük yaşlarda edebiyat, şiir ve folklor gibi birçok şeyi ailesinden öğrenmesi olmuştur. Nasr'ın birçok konuda ilk öğretmeni olan babası, meşhur bir hekim ve aynı zamanda felsefeye oldukça ilgili entelektüel biri olduğundan Nasr'ın düşünce dünyasının oluşmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur.

Nasr'ın ailesinin dinî, kültürel, bilim ve tasavvuf gibi alanlarda köklü entelektüel bir birikime sahip olması, Nasr'ın fikrî gelişiminin erken yaşlarda oluşmasını ve düşünce dünyasının geniş çaplı olarak gelişmesine olanak sağlamıştır. Annesinin ahlâkî derslerinin ve ailesinin diğer üyelerinin de örnekliliğiyle Nasr'ın karakter yapısının oturmasını, dünyaya farklı açılardan bakışını ve yorumlayışını etkileyerek şekillendirmiştir. Nasr'ın ailesinin Farsça dışında Arapça ve İngilizce gibi dilleri de aktif olarak kullanmaları Nasr'ın birden fazla dile maruz kalmasına sebep olmuş ve farklı diller öğrenmeye ilgi duyduğu için de erken yaşlarda birkaç dili öğrenmiştir. Annesinin özellikle edebiyat ve dinî noktalarda da çok derin bilgiye ve dinî hassasiyete sahip olması, Nasr'ın dinî görüşüne ve yaşayışına da katkı sağlamıştır.

Entelektüel Doğu toplumlarının meşhur bir geleneği vardır: evlerde gruplar hâlinde dersler yapmak, istişareler ve sohbetler etmek gibi... İşte Nasr'ın doğduğu ev de böyle bir ev idi. Tahran'ın çevresindeki meşhur âlimler Nasr'ın evinde bir araya gelmeleri, birçok konuda entelektüel kişilerin sohbetinde bulunma olanağına sahip olmuştur. Bu yüzden Nasr'ın içinde doğduğu ve yetiştiği ev bilim, felsefe, din gibi konularda müzakerelerin edildiği bir okul işlevini görmüştür. Nasr, daha küçük yaşlardayken bu tartışmaları dikkatlice dinler ve takip ederdi. Bu nedenle çok küçük yaşlardan itibaren en büyük

meselelere ilişkin belirli tartışmaların çerçevesine vâkıf olmuş ve araştırmaya meraklı bir kişiliğinin oturmasında etkili olmuştur.

Nasr, okula kendi memleketinde başlar ancak İran'daki eğitimi ve hayat serüveni uzun sürmez. Ailesiyle birlikte 1945 yılında ABD'ye taşınan Nasr, orada sekizinci sınıf ile okuldaki eğitimine devam eder. Nasr, ABD'deki sekizinci sınıftan sonraki dört buçuk yılını, bir Protestan cemaat okulu olan *Peddie*'de okur. Lise çağlarını bu okulda geçirdiğinden dolayıdır ki, Hristiyanlık ile çok yakından ilgilenmiş ve eserlerinde bu konuya atıflarda bulunmuştur.

Liseyi başarıyla bitiren Nasr, çocukluktan beri merak ettiği bilim, matematik, fizik ve gezegenler gibi konulardan ötürü MIT'te (*Massachusetts Institute of Technology*) fizik bölümüne burslu olarak kaydını yaptırsa da küçüklüğünden beri ilgi duyduğu modern teknolojiye olan yönelimi zamanla azalmıştır. Müzik, şiir, edebiyat ve matematik gibi alanlara ilgisi artmış ancak daha çok felsefe, din, metafizik ve bilim tarihiyle ilgilenmiştir. Nasr, bir yandan katı mantığa diğer yandan mistik aydınlanmanın ışığı ve ilahi aşkın sıcaklığına ilgi gösterdiğini dile getirmektedir. Öte yandan kültürel dünyaların çeşitliliği, modernizm ve onun yarattığı durumlar karşısında korunmasız kalmış kadim Doğu medeniyetinin düşünürleri için de bir gerilim faktörü olan gelenek ve modernizm arasındaki gerilim gibi hususlara olan merakını artırdığını söyleyerek bu zihinsel ilgisinin geçişini açıklamaktadır (Nasr, 2017: 17). Bu düşüncelerinin verdiği motivasyonla Nasr, beşerî bilimlere çok istekli ve yoğun bir şekilde çalışmaya koyulmuş, her insanın hakikat peşinde olması gerektiğini düşünerek ilgisini; insan, tabiat, felsefe ve bilim tarihi konuları üzerinde yoğunlaştırmış ve hâlâ bu konularda çalışmalarını sürdürmektedir.

1.1.1. Seyyid Hüseyin Nasr'ın Entelektüel Kişiliği

Felsefe, çevre sorunları ve bilim tarihi gibi birçok alanda çalışmalar yapmış ve eserler kaleme almış olan Nasr, İslâm düşünce geleneği, Batı düşünce geleneği ve diğer birçok medeniyet üstüne yapmış olduğu çalışmalarla çok geniş bir düşünce yelpazesine açılmış bir filozoftur. Bilimin, dünyanın her yerinden yeni yeni gelişmelerle gündeme geldiği bir dönemde filozofların büyük kısmının da ana çalışmaları modern bilim minvalinde olmasına karşılık Nasr'ın ısrarla üzerinde durduğu çalışmaların başında kutsal bilim, din, tasavvuf, bilim tarihi ve sanat gibi konuların olması onun düşünce dünyasının ve entelektüel derinliğinin tezahürü olsa gerektir.

Nasr, bilim tarihi özellikle de İslâm bilim tarihi alanında yaşayan en büyük otorite olarak kabul edilmektedir. Nasr, entelektüel derinliğinden çok bahsetmemiş olsa da onun büyük bir filozof, gerçek bir âlim ve arif bir insan olduğunu dile getirmek yerinde olacaktır. Üstü kara perdeyle örtülmüş gibi olan ‘Gelenek’in ve ‘İslâm’ bilim tarihinin üstündeki perdeyi çok ince ve ustalık gerektiren bir şekilde kaldırma teşebbüsünde bulunan bir düşünürdür. Nasr, bu perdenin altındaki düşünce zenginliğini ortaya çıkarma gayretinde olmuş ve bu minvaldeki çalışmalarına hâlâ devam etmektedir. Bu nedenle de dünyanın her tarafından yakından takip edilen bir ilgi ve etkiye sahip bir filozoftur.

Nasr’ın entelektüel kişiliğinin oluşmasında etkisi büyük olan Giorgio de Santilla sayesinde Rene Guenon’un eserlerini okumaya başlamasıyla Gelenekçi Ekol ile yolları yavaş yavaş bir araya gelir. Bundan sonra Nasr’ın Hinduizm üzerine yaptığı çalışmalarda etkili olan Gelenekçi Ekol’ün en büyük kurucularından biri olan Hindistanlı büyük filozof ve sanatkâr Ananda K. Coomaraswamy ile tanışır. Böylelikle Nasr’ın Gelenekçi Ekol ile irtibatı ve bağı daha da derinleşmiş olur. Akabinde Frithjof Schuon, Titus Bruckhardt ve Rene Guenon’un farklı dillerde yazılmış kitaplarına Ananda K. Coomaraswamy’nin geniş kütüphanesi sayesinde ulaşır. Bu vesile ile Nasr’ın iç dünyasında derin değişimler ve dünyaya bakışında köklü dönüşümler meydana gelmiştir. Gelenekçi Ekol’ün günümüzdeki en önemli temsilcisi konumunda olan Nasr, bu değişim ve dönüşümler ışığında çalışmalarını sürdürmektedir.

Nasr, Harvard’da jeoloji ve jeofizik gibi alanlarda çalışmalar yapsa da onun zamanla artan ezeli hikmete olan ilgisinin daha çok ağır basmasıyla manevi dünyasında derin dönüşümler oluşmuştur. Bu nedenle de fizik alanındaki çalışmalarından geri durmaya başlamıştır. Bu süreçten sonra özellikle Darwinizm’in de bilimsel bir kuram olmaktan ziyade, sahte bir din olduğu kanaatine varınca, felsefe ve bilim tarihi üzerine çalışmalarını yoğunlaştırır ve bu alanlardan dersler alır. İslâm tarihi ve düşüncesi konularından Hamilton A. R. Gibb’den, bilim tarihi derslerini George Sarton’dan, teoloji ve felsefe tarihi derslerini Harry A. Wolfson’dan alır.

Harvard Üniversitesi’ndeki doktora çalışması olan *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş* isimli tezi aynı üniversitenin yayınları tarafından 1964 yılında kitap olarak basılır. Nasr hem modern felsefeyi hem de İslâm felsefesini iyi bilmesinden ötürü, İshrakiyye felsefesinin önemine ilişkin detaylı çalışmalar yapmıştır. İslâm felsefesi ve tarihi konularından özellikle çok etkilendiği Sühreverdi’nin görüşlerinin izini taşıyan kitaplar

yazmış; İslâm felsefesinin de İbn Rüşd'den sonra bittiği tezin aksine İslâm felsefesinin bitmediğini ve günümüze kadar devam ettiğini gösteren çalışmaları da peşi sıra kaleme almıştır.

Nasr, bir yandan eğitim alıp fikrî dünyasını geliştirirken bir yandan da entelektüel kişilerle görüşme ve fikir alışverişinde bulunma amacıyla çok sayıda ülkeye seyahatlere çıkar. En fazla seyahat ettiği ülkelerden biri olan Fransa'da büyük bir entelektüel şahsiyet Henry Corbin ve Frithjof Schuon başta olmak üzere birçok düşünür ile tanışır. Ancak Nasr'ın Fransa'da tanıştığı düşünürlerden onu en çok etkileyen Frithjof Schuon'dur. Schuon ile 1957 yılında tanışmış ve onun vefat ettiği 1998'e kadar görüşmeleri ve perçinleşen dostlukları devam etmiştir.

Nasr'ın düşünce serüveninde ve yaşamının akışında coğrafyaların, bilim insanlarının, filozofların ve daha nice kişilerin etkisi olmuştur. Ancak bu konuda ona etkisi en büyük kişiler Şeyh Ahmed El-Alavî tarikatının müntesipleri olmuş ve Nasr'ın hayatındaki en büyük değişim 1957 ve 1958 yıllarının yaz aylarını geçirdiği Fas'ta gerçekleşmiştir. Gelenekçi Ekol'ün manevi önderi sayılan Şeyh Ahmed El-Alavî tarikatının müritleriyle tanışıklığı, onların ilim sohbetlerinde bulunması ve özellikle Schuon ile felsefe, din, metafizik gibi konular üzerine uzun uzun istişareleri, Nasr'ın düşünce dünyasının ve hayatının şekillenmesinde derin etkileri olmuştur. Nasr'ın iç aydınlanması bu iki yaz döneminde gerçekleşmiştir. Bu süreçten sonra da İran'a geri döner ve orada çalışmalarını sürdürür.

Nasr, Tahran Üniversitesi Tarih Bölümü'nde profesör olarak felsefe, tarih, din ve bilim üzerine çalışmalarına devam eder. Nasr, İran'ın felsefe eğitimi geleneğine de katkı sunmak için çok sayıda çalışma yapar. Özellikle de İranlı büyük filozof Molla Sadra'yı dünyaya tanıtmak için çaba gösterir ve Sadra'nın eserleri üzerinde yoğunlaşır. Bu çalışmalar zamanla netice vermiş ve İran'ın felsefe eğitimi programlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Nasr, İran'ın felsefe ve eğitim geleneğini sahada etkin kılmak için *İran Felsefe Akademisi*'nin kurulmasına (1973) öncülük eder ve bu kurumun çıkardığı dergi geniş çevrelerce takip edilir.

1979'da İran'da meydana gelen İslâm Devrimi sırasında Nasr, İngiltere'dedir. Amacı olaylar bitince tekrar İran'a dönmektir. Ancak İran'daki olayların büyümesi ve Amerika'daki Utah Üniversitesi'ne misafir öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlaması

nedeniyle Amerika'ya taşınır. Utah Üniversitesi'nden sonra Temple Üniversitesi'ne ataması yapılır. 1984'te başladığı George Washington Üniversitesi'nde hâlen Profesör olarak çalışmalarına devam etmektedir.

1.1.2. Seyyid Hüseyin Nasr'ın Eserleri

Nasr'ın kalemî güçlü, edebî ve narindir; kullandığı dilin zengin bir alt yapıya ve derin bir içeriğe sahip olduğunu her eserinde görmek mümkündür. Nasr'ın eserlerinin büyük kısmında tasavvuf izleri görülür. Kaleme en çok aldığı konular ise İslâmî ilimler ve ezeli hikmet üzerinedir. İlim hayatının büyük kısmını İslâm bilim tarihini ve saklı kalmış köklü zenginliklerini tekrar gün yüzüne çıkarma gayreti içinde olan Nasr, birçok konuda eserler yazmaya ve bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir. Nasr'ın Gelenekçi Ekol'ün hem gelişmesi hem de tanınmasında gösterdiği büyük çabadan, yazdığı yüzlerce makale ve onlarca kitaptan ötürü Gelenekçi Ekol'ün yaşayan en büyük temsilcisi kabul edilmesi bundandır.

Nasr'ın eserlerinde entelektüel birikiminin ender, felsefi derinliğinin yüksek ve tasavvufi bakışının yoğunluğu görülmektedir. Eserlerinde yine onun kullandığı kavramların etimolojisini ve tarihsel süreçte o kavramların farklı medeniyetlerce nasıl anlaşıldığına kadar detaylı olarak görmek mümkündür. Nasr, Gelenek ve tabiat ile uyumu açısından rasyonel ve aynı zamanda rasyonel üstü yöntemleri birlikte kullanma ilmine vâkıf bir düşünür olarak aklın ve kalbin yol göstericiliğinde olan entelektüel bir şahsiyettir. Zaman fark etmeksizin bütün vahiylerin aynı Hakikat'in habercisi olduğu anlayışında olan Nasr, Gelenek'in de aynı dil ile okunmasına elverişli olduğunu gösteren eserler yazmıştır.

Nasr'ın, "*Bilgi ve Kutsal* (Çev. Yusuf Yazar, İz Yay., 2012, İstanbul) adlı kitabı onun en önemli eseridir. Onun önemli diğer eserlerinden bir kısmı ise şunlardır: *Bir Kutsal Bilim İhtiyacı*. (Çev. Şahabettin Yalçın, İnsan Yay., 1995, İstanbul), *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*. (Çev. Şahabettin Yalçın, İz Yay., 2013, İstanbul), *İslâm ve Modern İnsanın Çıkmazı*. (Çev. Ali Ünal, İnsan Yay., 2013, İstanbul), *Kutsalın Peşinde*. (Çev. S. Erol Gündüz, İnsan Yay., 1995, İstanbul), *İnsan ve Tabiat*. (Çev. Nabi Avcı, İnsan Yay., 2019, İstanbul), *Batı Felsefeleri ve İslâm*. (Çev. Selahaddin Ayaz, Bir Yay., 1985, İstanbul), *Felsefe, Edebiyat ve Güzel Sanatlar*. (Çev. Hayriye Yıldız, Akabe Yay., 1989, İstanbul), *Ebedî Hikmetin Peşinde*. (Çev. Harun Tan, İnsan Yay., 2007, İstanbul), *İslâm, İdealler ve Gerçekler*. (Çev. Ahmet Özel, İz Yay., 2009, İstanbul), *İslâm ve İlim*. (Çev. İlhan Kutluer,

İnsan Yay., 1989, İstanbul), *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*. (Çev. Nazife Şişman, İnsan Yay., 1985, İstanbul), *İslâm'ın Kalbi*. (Çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yay., 2002, İstanbul), *İslâm Sanatı ve Maneviyatı*. (Çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yay., 1992, İstanbul), *İslâm'da Düşünce ve Hayat*. (Çev. Fatih Tatlılıoğlu, İnsan Yay., 1988, İstanbul), *Molla Sadra ve İlahi Hikmet*. (Çev. Mustafa Armağan, İnsan Yay., 2009, İstanbul), *Üç Müslüman Bilge*. (Çev. Ali Ünal, İnsan Yay., 2009, İstanbul), *Tabiat Düzeni ve Din*. (Çev. Latif Boyacı, İnsan Yay., 2002, İstanbul), *Yol Şiirleri*. (Çev. Nurullah Koltaş, İnsan Yay., 2003, İstanbul), *Tasavvufi Makaleler*. (Çev. Sadık Kılıç, İnsan Yay., 2007, İstanbul).”

1.2. Seyyid Hüseyin Nasr ve Gelenekçi Ekol

Gelenekçi Ekol, yüzyıllarca varlığını sürdüren dinî geleneklerin merkezinde yer edinen metafiziksel temellere dayanan öğretinin peşinde ve onu beyan etmektedir. Nasr'a göre 'Gelenek', "Ezelî Din" ve "Ezelî Hikmet" olarak "Değişmez ve Bozulmaz Hakikat" (İslâmî literatürde Fıtrat Dini veya Hanif Dini gibi isimlerle de kullanılmıştır.) anlayışını sembolize etmektedir. Bu düşünce ekolünü sistemleştiren ilk filozof Rene Guenon sonrasında Ananda K. Coomaraswamy ve Frithjof Schuon'dur. Gelenekçi düşünürlerin öğretisinin temelinde zaman ve mekân sınırlarına bağlı kalmayan, ezelî ve ebedî olan evrensel hikmeti niteleyen Gelenek'in intikali ve anlaşılmasıdır. Gelenekçi düşünürlerinin hemen hepsinde bu anlamda çalışmalar yapılmakla birlikte özellikle ezelî hikmet üzerine Schuon ve Nasr daha detaylı ve sistematize edilmiş çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Modernizme eleştirilerin artmasıyla yeni ideolojiler ve yeni ekoller doğmuştur. Bu eleştirileri felsefi derinlikleriyle kadim öğretileri, kutsal bilimi, sanatı vs. dile getirmeleriyle bilinen ekol Gelenekçi Ekol'dür. Bu Ekol'e göre, insanlığın yaşam ve umut ışığı olarak tarih boyunca yollarını aydınlatarak fener misali olan dinî geleneklerin ve manevî dinamiklerin özünde olan ezelî hikmeti dile getirmektedirler. Başta modernizmin ortaya çıktığı toplumlarda yaşayan Batı insanı olmak üzere, modernizmin sömürdüğü her ne varsa onların tümünü tekrar insanlığa sunmak düşüncesiyle bir disiplin olarak meydana gelen Gelenekçi Ekol, bu anlamda modernizmin olumsuzluklarına karşı durarak çözüm önerilerini sunan ekollerden biridir.

Gelenekçi Ekol için isminin de ondan teşkil ettiği "gelenek" kavramı, en önemli kavramlardan biridir. Burada kullanılan "gelenek", âdet anlamındaki herhangi bir konuda toplumsal alışkanlık anlamına gelen 'gelenek' değildir. Gelenek, kültür gibi bir nesilden

sonraki nesillere aktarılan alışkanlıklar ya da görenekler de değildir. Gelenekçi düşünce ekolüne göre “gelenek”, ilahi mesaj ve o mesajların yansıması olan ezeli hikmettir ve insanüstü bir derinliğe sahip olmasıyla sanattan felsefeye kadar her alanı kapsamaktadır.

Gelenek, ilahi olan ve tüm vahyedilmiş mesajların hepsini kapsar. Bağları maneviyattan soğutulan veya koparılan medeniyetlerin bağlarını, tekrar kutsallıkla bir araya getirmenin sahil ve saf kaynağı olarak insanlığın ve medeniyetlerin yeniden vahyin hakikatine bağlanmasıdır. Çünkü modern insanın ve uygarlıklarının kutsallıkla ilişkisi yok denecek kadar kopmuştur. Gelenek, ilahi tecellinin bütün hâllerini ve tüm yönlerini kapsar. Hakikatin insanlar için hikmet olarak ilke hâline gelmesidir. Bu sebepten ötürü ‘gelenek’ kutsaldır ve maneviyat ile bağlantılıdır. Gelenek, insanı kendi içindeki hakikate ulaştıracak kutsal bilimin zemini olarak herhangi bir çağa özel veya bir mekâna ait ya da dinlere özgü bir şey değildir. Gelenek, ilahi tecellinin insanlığa ilk mesajından bugüne kadar devam eden hakikattir. Gelenekçi düşünürler de o hakikatin izinde olan ilim yolcularıdır.

Gelenekçi Ekol’ün öğretisi, batınî karakter temeline sahip evrensel hakikatin beyanıdır. Evrensellik ise semavî dinlerin temelindeki hakikatleri niteleyen ve hakikatin *birlik ilkesinin* sembolüdür. Gelenek’in devamlılık göstermesi, *ezeli hikmet* hakikatinin tüm zamanlarda geçerli olmasındandır ve evrensellik boyutu da buradan kaynaklanmaktadır. Başta Nasr olmak üzere Gelenekçi düşünürler tek bir medeniyet üzerine değil dünyanın her tarafındaki medeniyetlerin ve düşüncelerin özünde Gelenek’in tekrar açığa çıkmasının çabasını vererek Gelenek üzerine çalışmalar yapmışlardır.

Gelenekçi Ekol’ün üzerinde en fazla çalışmalar yaptığı ve ilgilendiği medeniyetler, bilinen en eski medeniyetler olan kadim medeniyetlerdir. Bunun nedeni kadim medeniyetlerde insanların Tanrı, din ve doğa gibi alanlarla bağının daha köklü olmasındandır. Kadim medeniyetlerde bilim, sanat ve yaşam biçimi gibi temel alanlar başta olmak üzere iş, işleyiş ve düşüncelerin büyük kısmı manevî ve dinî kavramlar etrafında şekillenmiştir. Gelenekçi Ekol’e göre, modern dönemde medeniyetlerin hamurunun özünde olan her şeyin aslının görmezden gelinmesi veya manevî yönünün sekülerleştirilmesiyle din ve manevî alanların yaşam alanının ötesinde ve düşünce dünyasının gerisinde bırakıldığı bir süreç olduğundan dolayı Gelenekçi Ekol’ün ilgisini daha çok kadim medeniyetler çekmiştir.

Kadim medeniyetler üzerine çalışmalar yapan Gelenekçi Ekol’ün yaşayan en büyük temsilcisi Nasr’a göre Gelenekçi Ekol, özünü koruyan dinî geleneğin hakikatini ve içindeki

ezelî hikmeti dile getirerek hakikati görmezden gelerek onu yok sayan modernizm anlayışına karşı gelmektedir. Nasr'a göre Gelenekçi Ekol, sadece İslâm dinine ya da medeniyetine dayanan bir ekol değildir ancak daha çok Doğu medeniyetleri çerçevesinde şekillenen bir geleneğe sahiptir. Nasr dışında Guenon, Schuon, Burckhardt ve Lings gibi İslâm inancında olan düşünürler yanında Coomaraswamy, Leo Schaya, Marco Pallis gibi İslâm inancına bağlı olmayan düşünürler de vardır. Gelenekçi düşünürlerin ortak özellikleri olarak görülebilecek yönleri arasında doğu medeniyetlerine ve metafiziğe yönelişleri olarak görülebilir ve Ekol'ün ilk kurucusundan mevcut temsilcisi olan Nasr'a kadar bu yönelişleri görmek mümkündür.

İnsanoğlu, tarih boyunca ilahî mesaj ve ilahi ışık ile aydınlanmıştır. Ancak modernizm, köklü manevi geleneğin devamına balta vurmuş ve metafiziksel bakışı zedelemiştir. Bu durumu Max Horkheimer “dinsel amaç, dünyevî araçlarla saptırılmış” (Horkheimer, 2016: 87) olarak tarif etmektedir. Gelenekçi düşünürler bu durumun farkında olduğundan bu sıkıntılı halin izalesi için hemen her konuda çözüm önerileri sunmaktadırlar. Maddeyi araç edinen modernizm, kısa sürede dünyanın birçok düşüncesini kendi tekelinde öğütmesinden düşünce yapısı olarak dış yönüyle güçlü görünen ama iç yönüyle profan olan bir kavramdır. İnsanlık tarihinin kısa bir geçmişine sahip olan modernizm anlayışı, geleneksel, dinî ve manevî zemini yok saymıştır. Modern insanın içinde bulunduğu manevi bunalım keşmekeşlik ile tarif edilebilecek kadar sıkıntılı bir hâle dönüştüğünü iddia eden Gelenekçi düşünürler, bu olumsuz dönüşün nedenlerini ve sonuçlarını tartışarak çıkış yolunu göstermeye çalışmaktadırlar.

Modern insanın bunalımı, ruhsuzluktan doğan boşluk ve maneviyatsızlığın yoksunluğuna maruz bırakılan insanların kaotik hâli olarak insanlık tarihine geçecektir. Bu boşluk Saint Augustinus'un “Ey insanoğlu şimdi kendinle karşı karşıyasın.” (Augustinus, 2007: 306) olarak ifade ettiği durumun karşılığıdır. Bu olumsuz görünüme sadece Gelenekçi düşünürler değil, her alan ve ekolden sert eleştirilere hedef olmuştur. Örnek olarak Nietzsche, insanın insan denilmesine sebep olan bütün özelliklerini yitirdiğini, üstün insanlığın vasat bir zeminde eşitlenerek her şeyin ‘tiksindirici’ bir şekilde aynılaşarak birbirine benzediğini ifade ederek eleştirmiştir (Günay, 2019: 228).

Modernizmin etki ettiği her alanı ele almaya çalışan Nasr, felsefeden sanata ve mimarîden dine kadar her konuyu ‘gelenek’ süzgecinin eleştirisinden geçirmektedir. Nasr ve Gelenekçi diğer düşünürler, modern dünyanın bunalımda olan insanının bu tablosunu izale

etmek için kurtuluş yolları için reçeteler sunmuşlardır. Bu reçetelerin ana dinamiklerini metafiziksel hakikat, İslâmî ilim ve tasavvuf oluşturmaktadır; metafiziksel hakikatlerle insanın ontolojik yönünden kaymaması, İslâmî bilim yoluyla hakikatin izinin takip edilmesi ve tasavvuf ile huzurlu bir kalp yolunun sağlanmasıdır. Dolayısıyla manevi bunalımın izalesine çare ezeli hikmettir.

Gelenekçi Ekol'ün felsefi mecralarda bilinirliğine katkısı en çok olan kavram 'ezeli hikmet'tir. Hakikatin bir olduğu düşüncesine dayanan 'ezeli hikmet' anlayışına göre, hakikat ne geçmişin kalıplarına ne de tasavvur edilen herhangi bir çerçeve ile sınırlandırılmaz. Çünkü hakikat, ezeli ve ebedî olduğundan değişim, dönüşüm, bozulmuş ve kayboluşun ötesindedir; yani hakikat, değişim ve dönüşümün kapsayamadığı ebedî ve ezeli hikmet kaynağı olarak evrenseldir. Ancak farklı şekillerde ortaya çıkabilir ya da farklı formlarda görülebilir. Aynı kökten beslenen bir ağacın meyvelerinin renk ve boyut gibi yönleriyle birbirlerinden farklılık gösterdiği gibi hakikatin de tezahürleri farklılık gösterebilmektedir. Bir aynanın gösterdiği şey gerçeklik olduğu gibi, ezeli hikmetin tezahürleri de hakikati göstermektedirler.

Ezeli hikmetin tezahürleri olan semavî dinler, hakikatin en bariz görünümüdür. Özleri birdir ancak formları farklılık göstermektedir. Nasr ve diğer Gelenekçi düşünürler ezeli hikmetin tezahürlerinin birliğini göstermeye çalışmaktadırlar. Sadece tek bir dinin ya da medeniyetin değil, dinleri her yönleriyle ve özellikle metafiziksel kökleriyle derinlikli olarak ilgilenmişlerdir. Bu Ekol'ün birçok din ve gelenek üzerine çalışmalar yapmış olması başlı başına büyük bir ilmî birikimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle Nasr'ın tasavvuf ve İbn'ül Arabî üzerine çalışmaları, Hindistan'ın köklü din anlayışını ve sanatını tekrar insanlara gösteren Coomaraswamy ve Schuon'un Hristiyanlığın manevîyatını çok geniş çerçevede incelemesi gibi çalışmalardan Gelenekçi Ekol'ün ezeli hikmet üzerine geniş çaplı incelemeler yaptıklarını göstermektedir.

1.2.1. Gelenekçi Ekol'ün En Önemli Temsilcileri

Gelenekçi düşünürler, kendilerini dile getirdikleri hakikatlerin önüne koyan düşünürler değildirler. Ancak dile getirdikleri tezlerin de büyük kısmını bir disiplin olarak ilk defa kendilerinin ortaya çıkardıklarını söylemekten de çekinmeyerek kadim Gelenek'in yeniden dirilişi ve dile getirilişi olarak amaçlarını belirtmekten onur duymaktadırlar.

Gelenekçi düşünürlerin düşünce yapıları ve savundukları tezlerin kendi şahıslarından üstün görünmesini sağlamaları, onların dikkate şayan ortak özelliklerinin başında gelmektedir.

Nasr, Ekol'ün günümüzdeki temsilcisi olduğundan Ekol'e müntesip kendinden önceki düşünürlerden etkilenmiş ve onların da düşüncelerinin sözcüsü konumuna gelmiştir. Bu nedenle Nasr'ın düşüncelerinin daha anlaşılır olması bakımından içinde bulunduğu ekolün başat temsilcilerinden bahsedilmesi, bu çalışmaya katkısı düşünüldüğünden Ekol'ün birkaç düşünürüne ve onların en çok bilinen eserlerine değinilmiştir:

1.2.1.1. Rene Guenon (1886 – 1951)

Rene Guenon, 15 Kasım 1886 yılında Fransa'nın Blois şehrinde dünyaya gelmiştir. Muhafazakâr Katolik bir mekânda büyüyen ve Cizvit okuluna giderek burada ilk eğitimini alan Guenon daha sonra Paris'te College Rollin'e kaydolur. Ailesinden uzakta eğitim görmesinden dolayı Guenon'un vaktinin çoğu teyzesi olan Madam Duru ile geçmiştir. Öğrencilik yıllarında ilgisi ve kabiliyeti özellikle matematik ve felsefe üzerine olan Guenon, küçük yaşlardan itibaren naif ve kırılgan bir sağlık durumuna sahip olmasından bazı vakitlerde derslerini bile takip edemeyecek kadar rahatsızlıklar yaşamış ve eğitim sürecinde aksamalar olmuştur. Guenon, din, felsefe ve matematik alanlarına derin teveccühünden zaman zaman düşüncelere dalarak hepsinin arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Arkadaşlarının da ön ayak olmasıyla felsefi ve dinî merakının bir görünümü olarak görülebilecek olan Fransız okültizminin faaliyetlerinde bulunmuştur.

Guenon, 1909 yılında arkadaşlarıyla birlikte *La Gnose* adında okültist bir dergi çıkarır. Guenon'un dinî ve akademik yazıları başta olmak üzere çoğu yazıları bu dergide yayımlanır. Bu durum Guenon'un hayatında bir dönüm noktası olmuş ve bu süreçte ilk evliliğini yapmıştır. Okültist camiada da istediğini bulamayınca ilgili olduğu dinî ve felsefi konularda kendisini tatmin etmeyen bu mecradan da ayrılmıştır. Akabinde kadim ezoterik geleneklerini araştırmaya koyulur (Özellikle Hindularla olan iletişim ve etkileşiminin onun ezoterik çalışmalara yönelmesinde büyük tesiri olmuştur.). Bu araştırmaların kendisinin üzerinde büyük etkisinin olduğu eserlerinde izleri ve örnekleri görülmekle birlikte Guenon'un dinî görüşüne ve dinî alanda yazdığı kitaplarına da büyük katkısı olmuştur.

Guenon'un, İsviçreli ressam İvan Gustav Aguéli ile tanışması hayatında büyük gelişmelere kapı aralamış ve İslâm dinini seçmiştir. Guenon İslâm dinini seçmesini de şu şekilde ifade eder: “Bütün geleneksel öğretiler içinde, İslâm öğretisi, zahirî ve batini

diyebileceğimiz, biri ötekinin tamamlayıcısı olan iki öge arasındaki farkın en net biçimde belirtildiği tek öğretimdir” (Zengin, 207: 47). Aguéli'nin manevi yol gösterici olarak gördüğü, Şeyh Abdurrahman Eliş el-Kebir'e, Aguéli sayesinde Guenon da ona manevi anlamda bağlanır ve bu sayede Şeyh Abdulvahid Yahya adını alır. Böylece içsel olarak büyük dönüşümler yaşayan Guenon'un eşi de vefat edince (1928) Kahire'ye gider. O dönem Kahire'de bulunan Martin Lings ile derin felsefi istişareler yapar ve yine Lings aracılığıyla Frithjof Schuon da onu ziyaret eder. Guenon, Mısır'da tekrar evlenir ve 1951 yılındaki vefatına kadar hayatını orada sürdürür.

Genon'un uzun yıllar süren çalışmalarının neticesinde, ezeli ve ebedi hikmetin tezahürlerinin takipçisi olmuş ve kendini Gelenek'in intikal sürecine katkı sunmanın amacına adanmıştır. Bilimin, dinin, felsefenin ve dahi tüm bilimlerin hamurunun ezeli hikmetin tezahürlerinden neşet ettiği hakikatini dile getiren Guenon, ilimlerin intikal sürecinin Gelenek ile olduğunu düşünmektedir. Bu hakikatin kendisiyle birlikte ortaya çıktığını veya Gelenek'in yeni bir öğreti olduğunu ne kendisi ne de kendisinden sonra gelen Gelenekçi Ekol düşünürlerinin hiçbirisinin böyle bir düşüncesi olmadığını hem kendisi hem de kendisinden sonraki Ekol'ün temsilcileri ifade etmiştir. Onlara göre Gelenek, ezeli din ve ilim olarak her zaman vardı. Ancak Gelenek'in anlaşılmasını sağlamak için belirli bir disiplin olarak sistematize eden ilk düşünür Guenon olduğundan Gelenekçi Ekol'ün kurucusu olmuştur.

Guenon'un yazdığı makaleleri *Etudes Traditionelles*'de yayımladı ve yirmiden fazla eser yazdı. Türkçeye çevrilen eserlerin birkaçı ise şu şekildedir: *Modern Dünyanın Bunalmı, Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar, Doğu ve Batı, Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri, Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi, Manevi İlimlere Giriş, İslâm Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış, Geleneksel Formlar ve Kozmik Devirler, Ruhçu Yanılgı ve İnisiyasyona Toplu Bakışlar*.

1.2.1.2. Ananda Kentish Coomaraswamy (1877 – 1947)

Ananda Kentish Coomaraswamy 1877 yılında Sri Lanka'da dünyaya gelmiştir. Coomaraswamy'nin annesi bir İngiliz, babası ise Sri Lanka'nın geleneksel bir ailesinden olmasıyla hem Batı'yı hem de Doğu'yu daha iyi tanıyacak bir ailede dünyaya gelmesine olanak sağlamıştır. Coomaraswamy, eğitim için gittiği Gloucestershire'de yatılı okulda okur ve orada eğitim görürken Latince, Yunanca ve Fransızca öğrenir. Üniversite eğitimini ise,

Londra Üniversitesi'nde Botanik ve Jeoloji okuyarak bitirir; akabinde memleketine döner. Coomaraswamy, geleneksel sanata olan ilgisinden dolayı sanat ile ilgili eserleri inceler. Sri Lanka, Endonezya ve Hindistan sanatının Batı dünyasına tanıtılmasında öncü olmuş bir düşünürdür.

Coomaraswamy, geleneksel sanatların ve elişlerinin korunarak tanıtılmasına ve geliştirilmesine öncülük etmek amacıyla, Seylan'da 1906'da "*Seylan Sosyal Reform Topluluğu*"nu kurar. Kendisi de bu konularda eserler ve çok sayıda makale yazmakla birlikte Seylan, Hindistan ve İngiltere'de geleneksel sanatlar üzerine dersler vermiştir. 1917 yılında Amerika'ya gider ve Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nin Doğu Sanatları Bölümü'nün müdürü olur.

Gelenekçi Ekol'ün ilk büyük düşünürlerinden olan Coomaraswamy özellikle sanatın yorumu ve şekilleri üzerine derin çalışmalar yaparak Ekol'ün sanata bakışının ve görüşünün şekillenmesinde etkili olmuştur. Coomaraswamy, entelektüel ve cesaretli yapısıyla her türlü modernizm eleştirisini yapmış ve bu eleştirileri hayatı boyunca sürdürmüştür. Bu eleştirileri felsefeden bilime, sanattan dine kadar birçok alanda yapmış ve eserler ortaya koymuştur. *Hinduizm ve Budizm, Sanatın Tabiatındaki Başkalaşım* en önemli eserleridir.

1.2.1.3. Frithjof Schuon (1907 – 1998)

Frithjof Schuon, Alman bir ailenin çocuğu olarak 1907 yılında İsviçre'nin Basel kentinde dünyaya gelmiştir. Erken yaşlarda babasını kaybeder ve annesiyle birlikte Fransa'nın Mulhouse kentine taşınır. Burada eğitime devam eden Schuon, ailesinin geçimini sağlamak için on altı yaşındayken tekstil atölyesinde çalışmaya başlar. Schuon'un dil öğrenmeye hevesli olması ve çok zeki bir öğrenci olmasından birkaç dili erken yaşlarda öğrenmiştir. Bununla birlikte sanat dallarına olan ilgisinin yüksek olması ve çok iyi resim çizdiğinden atölyedeki tasarımlarından da etkilenerek yeni tasarımlar yaparak sanata olan ilgisinin ve el becerisinin de iyi olduğunu kendisi gözlemlemiştir.

Schuon, farklı din ve medeniyetlere ilgi duyan bir genç olarak İslâm dinine olan merakının da oluşmasıyla birlikte 1930'lu yıllarda Arapça öğrenmeye başlar ve iyi bir Arapça öğrenimi gördükten sonra 1932 yılında Cezayir'e gider. Orada Şeyh Ahmed el-Alavî ile tanışması onun hem Müslüman olmasına hem de Gelenekçi Ekol'e dâhil olmasına neden olmuş ve Schuon'un manevi dünyasında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Ondan sonraki yıllarda Doğu'ya daha sık seyahatlerde bulunur ve Müslüman olunca da İsa

Nureddin Ahmed ismini alır. Schuon 1935 yılında tekrar Cezayir seferine çıkar ve oradan da Fas'a gider. Bu süreçte üstat olarak gördüğü Guenon ile de mektuplaşmaktadır ve Guenon'u görmek için 1938 yılında Mısır'a gidip kısa sürede döner. Ancak aradan bir yıl geçtikten sonra yine Mısır'a gider ve oradan da Hindistan'a uğrar. Hindistan'da bulunduğu süre zarfında ikinci dünya savaşı münasebetiyle Fransa ordusunda zorunlu olarak görev almak için Fransa'ya gitmek durumunda kalır.

Savaşta sıcak cephede bulunan Schuon, Alman askerlerine esir düşer. Kendisinin Alman asıllı olduğunu bildirmesi ve beyanının doğruluğunun tespit edilmesiyle ona Almanların safına katılması gerektiği bildirilmiştir. Bu durumdan dolayı Schuon, kaçma planı yapar ve İsviçre'ye kaçar. Orada ünlü ressam Catherine ile evlenir ve 1981 yılına kadar İsviçre'de yaşamaya devam eder. Bu süre zarfında yine seyahatlerine devam eden Schuon Türkiye'ye de seyahatte bulunarak Meryem Ana Kilisesi başta olmak üzere birçok yere ziyaretlerde bulunmuştur. Amerika'ya yaptığı seyahatlerde sık sık Kızılderili kabilelerle ilişki kurmaya çalışmıştır. 1981 yılında da eşi ile birlikte Amerika'ya taşınır. Vefat yılı olan 1998 yılına kadar da orada kalır.

Schuon, hayatının büyük kısmını modernizme karşı argüman üretmekle geçirmiş bir filozoftur. Geleneksel öğretilerin daha çok rağbet görülmesinde Schuon'un emeği yadsınamayacak kadar büyüktür. İnsanın sadece iç yönü ile değil aynı zamanda insanın görünürdeki yönü ile de ilgilenmiş bir filozof olarak, insanın görünür yönünün anlaşılmasından önce iç yönünün noksan kalacağını düşünmektedir. Bu anlamda Schuon'un çalışmalarında dinî kısımlar geniş ve merkezi bir yer tutar ve yine *philosophia perennis* anlayışının dinî konularda en derin çalışmaları yapan filozof Schuon'dur. Eserleri genellikle felsefe, din, şiir ve edebiyat gibi alanların iç içe ele alınmasından ötürü pek alışılan bir filozof tipi değildir. Ancak eserleri iyice incelendiğinde ortaya çıkan düşüncelerin özeti şöyledir: Bütün hakikatlerin tek ve mutlak olanda birleşmesidir. Mutlak'ın bir aynası olan insanın bozulması ve bu bozulmanın tekrar asıl özüne nasıl dönüş olacağıdır.

Schuon'un kırk beşten fazla kitabı ve 175'ten fazla makalesi bulunmaktadır. En önemli eserleri şunlardır: *Bir Merkeze Sahip Olmak, İslâm ve Ezelî Hikmet, İslâm'ı Anlamak, İslâm'ın Metafizik Boyutları, Bilgelik Şiirleri, Yansımalar, Tasavvuf: Kabuk ve Öz ve Dinlerin Aşkın Birliği.*

1.2.1.4. Titus Burckhardt (1908 – 1984)

İsviçreli olarak bilinen Titus Burckhardt aslen Alman kökenlidir. Aristokrat bir ailenin çocuğu olarak 1908 yılında Floransa’da dünyaya gelmiştir. Burckhardt ve Schuon, birinci dünya savaşı sırasında ilk öğrencilik yıllarını birlikte geçirmişlerdir. Eğitim ve düşünce hayatını Gelenek’in araştırılmasına ve anlaşılmasına adayan Burckhardt, geleneksel sanat, metafizik ve kozmoloji alanında öne çıkmış bir düşünürdür. Düşünceleri Schuon’un fikrî zeminine ve dile geliş biçimine çok yakındır. Kozmolojiyi metafiziğin en büyük destekçi alanı olarak gördüğünden eserlerinin çoğunu bu alanda yazmıştır. İslâm dinini iyice öğrenmek için genç yaşlarda İslâm beldelerine seyahatlerde bulunan sivri zekâlı bir düşünürdür.

Müslüman olan Burckhardt, entelektüel bir şahsiyet olarak ruhu ve tüm varlığıyla İslâm’a sarılmış ve İslâm yolunda bir hayat sürmüştür; Müslüman olduktan sonra da aldığı isim Sîdî İbrahim İzzeddin’dir. Modernizm etkisindeki Batı toplumlarına İslâm’ı öğretmek için üstün bir çaba göstermiştir. Tasavvuf geleneğine kendisini adanmış ve tasavvuf üzerine yazdığı en ünlü eseri, *Tasavvuf Doktrinine Giriş* adlı kitabıdır. Genç yaşlarda kaldığı Fas’ta çok iyi Arapça öğrendiğinden tasavvuf geleneğinin önemli isimlerinden Muhyiddin İbnü’l Arabi ve Abdülkerîm el-Cîlî’nin eserleri üzerine çalışmalar ve çeviriler de yapmıştır.

1.2.1.5. Martin Lings (1909 – 2005)

Ünlü yazar William Shakespeare hakkındaki derinlikli çalışmaları ile bilinen Martin Lings, 1909’da inancı Protestan olan bir ailede İngiltere’nin Lancashire bölgesinde dünyaya gelmiştir. Lancashire’de Clifton Koleji’nde eğitim gördükten sonra Dil ve Edebiyat okumak için Oxford Üniversitesi’ne kaydolar. Üniversiteyi bitirdikten sonra bir süre Litvanya ve Polonya’da İngiliz Edebiyatı üzerine ve daha sonra Kahire’de 1940-1951 yılları arasında İngiliz Edebiyatı üzerine dersler vermiştir. Guenon ile yakın irtibatta olduğundan Guenon’un vefat etmesinden ve Mısır’daki milliyetçilik olaylarından dolayı İngiltere’ye döner. Doktora çalışmasını tamamlamak için Londra Üniversitesi’ne başvurur ve 1959 yılında doktora çalışmasını bitirir. Akabinde British Museum’un yazma eserlerden sorumlu başkanlık görevine getirilir ve 1973 senesine kadar bu görevi yürütmüştür.

Lings, küçük yaşlardan itibaren bazen manevî buhranlar yaşayan birisi olarak aslında dinlerle pek alakası olmayan ve şair ruhlu bir düşünürdür. Üniversite öğrencisiyken, dinlerin dolduracağı eksiklikleri sanatın ve tabiatın güzelliklerinin doldurabileceğine inanmaktadır.

Guenon'un eserleriyle tanışmasından sonra dinlere meyleder. Bu meylin etkisi artarak devam eder ve herhangi bir dinin yaşantısına göre yaşamaya karar verir. Böylece en çok bildiği, duyduğu ve gördüğü din olan Hristiyanlığı kabul ederek uygulamaya çalışır ancak istediği kalp tatminine ulaşmamış ve manen tatmin olmak için sürekli dua eder. Bu arada başta Hinduizm olmak üzere din ve kültürleri araştırır ve birkaç dili öğrenmeye çalışır. Bu çalışmaların akabinde yine istediğini bulamayınca kendi gönlünü tatmin edecek bir yol aramaktadır.

Hakikî bir mürşide bağlanmak isteğinde olan Lings, Şeyh Ahmed el-Alavî'den haberdar olur ve onunla tanışmak ister, lakin üç yıl önce vefat ettiğini öğrenir. Şeyh Ahmed el-Alavî'nin en büyük temsilcisi olan Frithjof Schuon'un Avrupa'da olduğunu öğrenir ve Schuon ile tanışmak için İsviçre'ye gider. 1938 yılının kış mevsiminde İsviçre'de ünlü düşünür Burckhardt ile tanışır ve daha sonra Burckhardt onu Schuon ile görüştürür. Bu görüşme neticesinde Schuon, Lings'in Müslüman olmasını ister, Müslüman olur ve Ebubekir Siraceddin ismini alır. Lings, Schuon ve Burckhardt ile birkaç ay orada kalarak İslâm hakkında araştırmalar ve çalışmalar yapar.

İslâm dini, sanat ve ezoterizm üzerine çok sayıda eser kaleme almıştır. Lings, modern hayatla ilişkisini keserek, geleneksel değerleri, güzelliği üstün tutan bir dünyanın koruyucu kabuğu, manevi sığınağı içinde saklı kalmak ister (Lings, 2014: 17). Schuon'un kendisi üzerindeki etkisini ilmini ve 'öncelikler hiyerarşisi' prensibini ona borçlu olduğunu söyleyerek dile getirir (Lings, 2014: 13). Müslüman olmasıyla birlikte hayatını İslâm'a göre yaşamış, 2005 yılında vefat etmiş ve kendi evinin bahçesine defnedilmiştir.

Lings'in en önemli eserleri şunlardır: *Öze Dönüş- Sorular ve Yanıtlar, Sufi Şiirleri, Shakespeare'in Kutsal Sanatı, Onbirinci Saat: Modern Dünyanın Manevi Bunalımı, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Tasavvuf Nedir?*

1.2.2. Gelenekçi Ekol'ün Türkiye'ye İntikali

Gelenekçi Ekol, Türkiye başta olmak üzere dünyanın her tarafında bilinen ve takip edilen bir ekoldür. Nasr'ın bilim görüşünün "Anadolu İrfanı" da denilen Türk-İslâm Tasavvuf anlayışıyla yakınlık göstermesinden dolayı Türkiye'den yoğun ilgiyle takip edilmesine sebep olmuştur. Bu çalışmanın ve diğer birçok çalışmanın yapılmasında doğrudan ve dolaylı olarak Nasr'ın katkısıyla Gelenekçi düşüncenin Türkiye'ye intikali sürecinin bir meyvesidir.

Nasr, İslâm bilim tarihi üzerine geniş yelpazede çalışmalar yapar ve İslâm'ın merkezlerinden biri olan Anadolu coğrafyasına ziyaretlerde bulunarak Türkiye'deki bilim camiasıyla diyalogu olan bir düşünür olmuştur. Anadolu, Doğu ve Batı arasında sadece coğrafi bölge değil aynı zamanda ilmi bir köprü olan Türkiye'nin Gelenek'in taşıyıcısı ve yeniden gün yüzüne çıkması açısından çok önemli bir konumdadır. Gelenek'in iz bıraktığı ve İslâm medeniyetinin yaşayış merkezlerinden biri olan Türkiye'ye Gelenekçi Ekol'ün intikali önem arz etmiştir. Özellikle Nasr'ın eserlerinin Türkiye'de geniş kitlelerce takip edilmesi, Gelenekçi Ekol'ün Türkiye'de tanınmasında büyük katkısı olmuş ve Türk düşünür, yazar ve okurların Gelenekçi Ekol ile ilişkileri hız kazanmıştır.

Gelenekçi Ekol'ün kurucusu olan Guenon'a ilk olarak dolaylı ve daha sonra doğrudan atıfta bulunan ünlü Türk düşünür Hilmi Ziya Ülken'dir. Ülken'in İslâm ve Kur'an üzerine yaptığı çalışmalarda Kur'an'ın metafiziksel boyutu ile ilgili Guenon'a atıflarda bulunması, Ekol'ün Türkiye'ye intikalinin ilk örneği olarak bilinir. Ülken, Guenon'a din, tasavvuf ve mistisizm gibi konularda yaptığı eleştirilerle Guenon'un Türkiye'de entelektüel camiada tanınmasını sağlamıştır.

Ülken'den sonra ünlü gazeteci Ergun Göze, Guenon'a basında yer vermiş ve daha sonra Göze'nin Guenon ile tanışması ve onunla ilgili çok sayıda makale yazdığından, Türkiye'de daha geniş çevrelerde tanınmasına ön ayak olmuştur. Göze'ye göre, "Rene Guenon Batı medeniyetini en ciddi ve sarsıcı biçimde eleştiren bir fikir adamıdır (Göze, 2007: 174-178). Hilmi Ziya Ülken ve Ergun Göze'den sonra Samiha Ayverdi'nin de Guenon ile ilgili çalışmalarıyla Guenon dışındaki Gelenekçi düşünürlerin de tanınmasını ve Ekol'ün Türkiye'de belirli bir tanınırlık seviyesine ulaşmasını sağlamıştır.

Gelenekçi Ekol'ün Guenon'dan sonra kabul edilen en büyük temsilcisi olan Schuon ile ilgili ilk çalışmalar, ünlü Türk düşünür olan İsmet Özel'in araştırmalarında görülmektedir. Schuon'un birçok medeniyet üzerine köklü çalışmalar yapması ve bu medeniyetlerin özünde bulunan dinî anlayışlarının, mistik bakışlarının ve düşüncelerinin ana kaynaklarına ilişkin değerlendirmelerinin İslâmî ve tasavvufi kısımlarını eleştiren Özel, Schuon'un diğer din ve medeniyetleri değerlendirme bakışı ve yöntemiyle, İslâm ve tasavvufun değerlendirilemeyeceğinden hareketle Schuon'a eleştirilerde bulunmuştur.

İsmet Özel, "*Bakanlar ve Görenler*" adlı eserinde Schuon'a birçok yerde değinir ve kitabın bir bölümünün girişinde Schuon'dan bir alıntıya yer vererek eleştirilerde bulunur:

“Fiziksel alanda ‘sonsuzca büyük’ ve ‘sonsuzca küçük’ bölgelerin derinliklerine nüfuz edip de insan kavrayışının diğer alanlarını reddeden bir bilim, saf ve basit bilgisizlikten çok daha büyük bir kötülüktür. Oysa fiziksel alan dışında kalan sahalarda tabiatın mantığını yeterince ortaya çıkarmak ve meselenin çözüm noktasını anlamak ve elde etmek mümkün olmaktadır. Çağımızın bilim diye adlandırdığı şey gerçekte bir karşı-bilimdir ve onun getirdiği nihai tesir insanların mahvından başka bir şeye irca edilemez. Başka bir deyişle çağdaş bilim ‘vahiy’i ve ‘akıl’ı dışta bırakmaya çabalayan totaliter bir rasyonalizmdir ve aynı zamanda kâinatın fani olduğunu anlamamıza yardım edecek metafizik izafetten haberi olmayan totaliter bir materyalizmdir (Özel, 1991: 59).

Türkiye’de birçok yazar, 1970’lerden sonra Gelenekçi düşünürler ile ilgili dergi, gazete, çeviri ve makale çalışmalarının artmasıyla Ekol’ün geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Mahmut Kanık, Mustafa Tahralı, Nabi Avcı, Fahrettin Arslan, Ali Ünal, İlhan Kutluer, Nurullah Koltaş ve Şahabettin Yalçın gibi Türk akademisyen ve yazarlar Nasr, Guenon, Schuon ve Lings gibi Gelenekçi düşünürlerin eserlerini Türkçeye çevirmişlerdir. Gelenekçi düşünürlerinin eserlerinin Türkçeye çevrilmesi ve Ekol’ün bazı düşünürlerinin Türkiye’ye ziyaretlerinin olmasının da etkisiyle geniş çevrelerde bilinmesini ve takip edilmesini sağlamıştır. Çevirilerin akabinde akademik çalışmaların da yapılmış olması Türkiye’de akademik camianın birçok alanında takip edilmesine de ön ayak olmuş ve bu tezimiz de buna örnek teşkil etmektedir.

1.3. Gelenek Nedir?

Felsefe geleneklerinden dinî geleneklere kadar hemen her alanda insanın kendine sorduğu daha doğrusu kendine sormadan edemediği kadim sorular vardır. Bu sorular, insanın ne olduğu, kim olduğu, nereden geldiği ve nereye gideceği gibi insanın kendi varlığına ve neliğine ilişkin anlam arayışının izini takip eden temel sorular olarak büyük küçük demeden hemen her insanın sesli ya da sessiz olarak kendisine yönelttiği sorulardır. Kimi cevap bulmak için ömrü boyunca uğraşmış, kimi çevresindekilerin verdikleri cevaplarla yetinmiş ve kimi de böyle soruları gereksiz görmüştür. Bu sorular insanın neliğinin anlaşılmasının fenerleridirler. Nasıl ki meyvenin rengi ve tadı çekirdekte görünmüyor ancak içinde potansiyel olarak mevcut ise; insanın da kendini anlaması ve ne olduğunu bilmesi ‘ben kimim?’ sorusunun içinde mevcuttur. İnsanın düşünsel ve davranışsal eylemleri bu soruya verdikleri cevap ve o cevapların uygulanma biçimlerinin

serüveni olarak meydana gelmişlerdir. Nasr da insanın bu sorular karşısında ne durumda olduğunu ve Gelenek'in bu sorular için nasıl bir çözüm merci olabileceğini konu edinmiştir.

Gelenek, bir kavmin sınırı, bir mekânın çerçevesi ve bir zaman diliminin hududu ile kaim değildir; Gelenekçi düşünürlerin ortaya koydukları yeni bir anlayış veya düşünce değildir. Ancak onlar tarafından bir sisteme oturtulmuş ve ilkeleri oluşturularak daha uygulanabilir hâle gelerek daha özgün bir anlam kazanmıştır. Gelenekçi düşünürlere göre, 'gelenek' örf, âdet ve görenek gibi kavramların ötesinde anlamı bulunmaktadır. Guenon, 'gelenek' kavramından önce metafizik kavramını kullanmıştır. Ancak oluşturduğu bu felsefi sistemin Batı düşüncesindeki metafizik tartışmalara indirgenmemesi için daha çok süregelen ve kutsal öğretilerin devamlılığı bağlamında intikal eden anlamını taşıyan "gelenek" kavramını tercih etmiştir. Schuon, "Ezelî Hikmet" ve Nasr ise, "Geleneksel İslâm" şeklinde de ifade edilmiş ancak daha çok 'gelenek' olarak kullanılmıştır.

Gelenek, vahye dayanır ve onun etrafında şekillenir. Gelenek'in merkezinde ilahi mesaj olan vahiy, o vahiyleri aktaran peygamberler ve toplumlar vardır. İnsanın Gelenek ile ilişkisi nevezuhur bir ilişki olduğu düşünülemez kadar kadim ve derin bir yapıya sahip iken, insanın Gelenek'ten koparılışının serüvenine karşı duran Nasr ve ekolün diğer düşünürleri, insanlığın ortak insani vasıflarının korunmasının mücadelesini 'gelenek' öğretisiyle vermektedirler. Gelenek bu anlamda modernliğin ruhuyla karşıt bir mevzide yer almaktadır. Guenon ile başlayan Gelenekçilerin modernizm eleştirileri, düşünce tarihinin köklü bir eleştirisi hâline gelmiştir. Gelenekçiler, insanın öz niteliklerine gem vurulmaya çalışılan her şeye karşı 'gelenek' öğretisiyle felsefi mücadele vermektedirler.

Gelenek, medeniyetlerin özünde var olan hususların vahye bağlılığını ve kadim öğretilerin devamlılığını gösteren zincir halkaları gibidir. *'Philosophia Perennis, Dinu'l Hakk, Lex Aeterna, Akilika Dhamma, Hagia Sophia ve Sanatana Dharma'* gibi birçok isimle söylenegelen Gelenek, her zaman aynı kalan ve çağını aşan bir hikmeti ifade eden kadim öğretilerdir. Nasr'a göre Gelenek, devamlı olan ve nesilden nesile aktarılan dinî vahiy ve ilahi kaynaklı bir mesajın alınması üzerinde durur (Nasr, 2019: 79). Gelenek, gerçekleri insanlığa açıklanmış ya da açıklanmamış ilâhî bir kaynağın hakikat ve ilkelerini; ve gerçekte, farklı diyarlardaki sonuçları ve (hukuk, toplumsal yapı, sanat, sembolizm, bilimler ve kazanılması için gerekli araçlarla birlikte Yüce Bilgi'yi ihtiva eden) uygulamaları ile birlikte nebîler, resuller, avatarlar, Logos (Kelâm) ve diğer nakilci vasıtalar olarak tasavvur

edilmiş olan bir çok figür vasıtasıyla tüm kozmik sektörü (Nasr, 2012: 78) olarak ifade etmektedir.

Gelenek, ‘asıl kaynak’ın anlaşılması, takip ve tatbik edilmesi olarak ‘asıl kaynak’ın ezeli ve ebedî olduğunu beyan etmektir. Gelenek, medeniyetlerin hamurunda bulunan bilim ve sanat gibi alanlar başta olmak üzere her alanda hakikatin tezahür edilmesidir. Gelenek, “insana vahiy yoluyla gönderilmiş kutsal mesajlar ile bu mesajın insanlık tarihinde açılımı ve kendini göstermesi” (Nasr, 2019: 15) olarak tarif edilebilir. Başka bir ifadesiyle, “en evrensel anlamda, insanı ilahi olana bağlayan ilkeleri ifade eden gelenek, bu özelliğinden dolayı dini de kapsar” (Nasr, 2012: 78). Gelenek, bütün hakikatlerin tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan tezahürleri olarak ilahi kaynaktan beslenen ve kutsal yönünü koruyan hakikatlerin tarihsel süreçte intikali ve açılımlarıdır.

Gelenek, iç ve dış hakikatlerin bätini ve zahiri tüm cihetlerinin bütünü olduğundan tam anlamı ile dinî ve onun bütün yönlerini kuşatan, ‘ed-Din’dir. Gelenek, kökleri ‘ilahi tabiat’taki vahyin içinde olan, dalları ve gövdesi yüzyıllar boyunca gelişen bir ağaca benzetilebilir. Gelenek ağacındaki maya din; onun mayasında da o ağacın yaşamını sürdürmesine yardımcı kaynağı olan vahiy yer almaktadır (Nasr, 2019: 15). Gelenek, ebedî ve ezeli hakikatin kutsal olduğu anlayışından hareketle, bitmez ve akamete uğramaz hikmetin devamlılığı; değişmez ve bozulmaz hakikatin zaman ve mekân içerisinde zuhur edilmesidir. Gelenek, hakikat temeline, kutsal bir tarafa ve kadim bakışa sahip olduğundan özellikle modern dönem öncesi hayatın ve bilimlerin tüm alanlarının içine mezc edilmiş bir şekilde görülür. Gelenek böyle bir yapıya sahip olduğundan karşı çıkılan ve ötelenen bir şey değildi; ancak modern dönem ile birlikte devre dışı bırakılmaya çalışılmıştır.

Gelenek, medeniyetlerin özünde bulunmaktadır. Doğu medeniyetlerini çağrıştıran anlam alt yapısına sahip olması diğer medeniyetlerin Gelenek ile bağlarının olmadığı anlamına gelmez. Gelenek’in etkisi ve görünümü medeniyetten medeniyete değişmektedir. İslâm medeniyetinde dinî bakış açısı ve yaşayışı ciheti itibarıyla Gelenek’in devamlılığı görünür derecede aşikârdır. Sadece İslâm medeniyetinde değil, örneğin Hint medeniyetinde de Gelenek, Batı medeniyetlerine göre daha çok korunduğu görülmektedir. Ancak orada da İslâm medeniyeti kadar din ile iç içe geçmiş değildir. Batı uygarlıkları Gelenek ile hemhâl olan asli özünü yitirmek ile karşı karşıyadır. Bunu sekülerleşen toplumsal yapısının her katmanında görmek mümkündür. Nietzsche’ye göre, “Avrupa kültürü, ne zamandır her on yılda bir işkenceler içinde büyüyen bir gerilimle bir felakete doğru sürüklenmektedir; dur

durak bilmeksizin, şiddetle, düşünmeksizin, tıpkı sona varmak isteyen, artık düşünmeyen, düşünmekten korkan bir nehir gibi” (Nietzsche, 2017: 21).

Gelenek'ten uzaklaşmak, profan dünya profiline yaşam modeli olan modernliğin yaygınlaşması ve kadim Doğu metafiziklerinde karşılaşılan kutsal öğretilerden kopuşu niteler. Modernlik Batı toplumlarının sembolü hâlini alırken Gelenek'in ise Doğu medeniyetlerine ait olduğu algısı kökleşmektedir (Elbette Gelenek dünyanın her tarafına yansıyan bir yapıya sahiptir. Ancak Batı toplumlarının Gelenek'ten kopuşlarının daha derin ve keskin olması böyle bir yorum yapılmasına mahal vermektedir). Ancak yine de Gelenek, kadim olandır; en derin köküne kadar Doğu'ludur ve topyekûn kutsaldır. Bunun tersi olan Gelenek'ten kopuş köklerden uzaklaşmak ve kutsaldan sapmaktır, moderndir, Batı'lıdır ve profandır. Bu nedenle modern insan, metafiziksel hakikatten yoksun bir anlayış içerisinde ve Gelenek'ten kopmuş bir hâlde olduğundan onun için kutsal olan her şey inkâr edilebilir konumundadır. Bu ahval insanın selametinin bir haritası olan Gelenek'ten ve metafizikten sapmayı nitelendirir.

Batı'da kullanılan *tradition* kavramı, Gelenek'i olması gerektiği gibi karşılayacak bir kavram değildir. “Tradition etimolojik olarak nakletmek ile alâkalıdır ve bu tarif içerisinde bilginin, uygulamanın, tekniklerin, hukukların, şekillerin ve sözlü-yazılı birçok diğer özelliğin intikalini kapsar. Gelenek yaşayan bir varlık gibidir; iz bırakır ama bu ize indirgenemez. Gelenekle nakledilenler kâğıt üstüne yazılmış kelimeler gibi görülebilir, ama o insanların ruhlarına kazılmış gerçeklerdir. Gözle görülmeyecek kadar latiftir” (Nasr, 2012: 78). Coomaraswamy'e göre ise Gelenek, “metafizik karakterde olup, ezeli, ebedi, evrensel ve değişmez olanın” (Coomaraswamy, 2012: 24) ifadesi olarak öz olanın en baştan beri en sona kadar bozulmadan açılması olarak nitelenebilir.

Gelenek, insanı 'ilahi ilke' ile buluşturacak en derin karakterde olan kadim öğreti, varlığı idrak etmeyi sağlayacak en geniş yelpazeye sahip anlayış, insanlığın kurtuluşunu sağlayacak sahih bir bakış ve modernizm karşısında duracak en güçlü argümanlara malik bir öğretilerdir. Gelenek modernizmin alternatifi değil; modernizmin çıkmazlarının karşısında duran kadim bir öğretilerdir. Gelenek, metafiziksel karakteri nedeniyle bütüncül ve birleştirici niteliğe sahip iken; modernizm ise varlığı maddi parçacıklar üzerinden ele alma süreci olduğundan varlığa ilişkin ayrıştırıcı bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle Gelenek, insanlığın ortak öğretisi olabilecek karaktere sahip iken; modernizm ise kadim olanın karşısında duran dar ve ayrımcı bir karakter yapısına sahiptir. Gelenek'in yeniden açığa çıkışının ve bütün

alanlarda tesirinin görülmesi, modernizmin neden olduğu bütün çıkmazların çözüm merciini niteleyebilmektedir. Çünkü Gelenek öğretisi, bütün bilgilerin özünü teşkil eden ve hepsine hayat hakkı tanıyan geniş kapsamlı öğreti olarak külli ilkelerden cüzi öğretilere kadar bütün bilgileri kuşatarak ve tüm alanları ihata kapsamına almaktadır.

Gelenek, insanlığın kendi neliğinin sorgulamasını yapmayı sağlayacak öz bilim ve bilgi kaynağıdır. Kendi benliğinin bilincine varmaya çalışan insanın çabası modernizm ile kısmen de olsa yön değiştirerek kendi varlığının bütüncül anlamından uzaklaşmıştır. Ancak insan varlığın ihata edicisi değil, onun bir paydaşı, parçası ve onunla birlikte var olandır. Bu gerçekliğin görmezden gelinmesiyle insanın bütüncül anlamının anlaşılması zordur. Modern dönemle insanın bütüncül bakışının maddi varlığa indirgenmesiyle insan manen düşüşle hemhal olmuştur. Guenon'a göre, "modern dönem, insanlık tarihinde zaman zaman yaşanan düşüş dönemlerinden bir dönemdir" (Guenon, 2014: 66). Bu duruma rağmen Gelenek'in özü kaybolmamış ve unutulmamıştır. Çünkü Gelenek insanlığın öz bilgisinin ve algısının iliklerine kadar işlenmiştir.

Gelenek, bütün öğretilerin yatay ve dikey boyutlarının metafiziksel yapısına kadar her öğretiyi kuşattığından derinlikli bir anlama sahip olmasıyla geçmişten günümüze kadar aktarılan mimari, dinî, kültürel, sanat, felsefe vb. şeylerin devamlılığının ifadesi birden fazla anlamı kendisinde barındıran bilim, tarih, sosyoloji ve din gibi alanlar başta olmak üzere birçok alanda kullanılan köklü ve geniş çaplı bir kavramdır. Gelenek o kadar geniş yelpazeye dağılmış ki adeta onu dile getiren her düşünür ve ekol için ayrı anlamlara gelebilmektedir. Bu nedenle bir yandan çok kullanışlı bir yandan da talihsiz bir kavramdır. Gelenek'in en çok çağrıştırdığı ve hatta onunla karıştırıldığı din ile ilişkisinin üzerinden de ele alınması daha da anlaşılır olmasını sağlayacaktır.

1.3.1. Gelenek ve Dinlerin Aşkın Birliği

İnsanlığın din ile bağı insanlık tarihinin en kadim ilişkilerinden biridir. Bu ilişkinin bağları zaman zaman zaafa uğramasına, toplum içindeki özgül ağırlığının ve etkisinin zayıflamasına rağmen günümüze kadar gelmiştir. Gelenekçi Ekol'ün merkezî düşüncelerinden biri de din olgusunun ve algısının tekrar öz ve asıl hâline dönmesine aracılık etmektir. Gelenek ve dinlerin aşkın birliği arasındaki bağ dinlerin asıl kaynakları ve amaçları üzerinden hareketle değerlendirilebilir. Dinlerin uygulayışları ve şekilleri fark etmeksizin dinlerin merkezinde bulunan ezeli din diğer bir ifadeyle kalbî din, semavi yani

sahih olan her dinin merkezinde mevcuttur. İnsanlığın tüm zamanlarında vahiyler vardı ve dinlerin varlığı yadsınamayacak bir hakikat olarak Gelenek'in taşıyıcısı olmuşlardır. Bu nedenle Gelenek ve din insanlığın hakikat ile ilişkisinin tezahürü ve ilahî mesajın taşıyıcısıdır.

Dinlerin amaçları, ezeli hikmetin intikali ve hakikatin tezahürlerinin devamlılığını sağlamak; insanların ruhlarına şifa ve davranışlarına nizam vermek içindir. Schuon, “dinlerin esas gayesinin, metafizikî hakikatleri tebliğ etmek değil, ruhları selâmete çıkarmak” (Lings, 2014: 35) olduğunu ifade etmektedir. Dinlerin öz olarak bir ve amaçlarının aynı olması dinlerin her noktadan aynı olduğu anlamına gelmemektedir, çünkü coğrafyanın etkisi ve uygulama biçimleri gibi durumlardan dolayı dinlerin farklılıkları mevcuttur. Nasıl ki aynı ağacın her bir meyvesinin aynı ağırlıkta, renk olarak aynı tonda olmadığı ve olgunlaşma süreleri bakımından farklı olabiliyorlarsa da hepsi aynı ağacın meyvesi ise; semavi dinlerin de öz hâlleri bir olmasına karşın formal açıdan farklılıkları çoktur. Bu onların birbirlerine zıt ya da birinin diğerini inkâr ettiği anlamına gelmemektedir. İşte tam da bu nedenle dinlerin aşkın birliği vardır.

Semavi dinlerin aynı merkezden neşet etmesi, “dinlerin aşkın birliği”dir. Semavi dinlerdeki ritüel farklılıklar aynı okyanusa çıkan farklı nehirler gibidir. Hepsinin gayesi birdir ve okyanusa doğru akmaktadırlar. Birbirlerinden uzak olabilirler, etkilerinin zayıf veya güçlü olmalarına göre farklılık olabilir, kimi yavaş akar kimi hızlı akar ama sonuçta hepsi aynı okyanusa varır. İşte semavi dinler aynen bu nehirler gibidir. “Gelenekçilerin kastettiği birlik, formların ve zahirî yansımaların ötesindedir (Nasr, 2019: 89). Dinlerin bâtını ve zahirî yönlerine ilişkin bir şeyin içi ve bir şeyin dışı ayrımı üzerinden parçalı bir yapıya değil, tam tersi hem iç hakikatler hem de dış formların aynı öze doğru aktığı gerçeğini dile getiren “Gelenekçiler dışsal form ile o formun yansıttığı öz veya form ile cevher ayrımına giderler; böylelikle bir dinin dışsal formları, onun “arazları” olarak kabul edilir; bu arazlar, onlardan bağımsız olan bir cevherden doğar ve tekrardan ona dönerler” (Nasr, 2019: 89). Böylece ‘hakiki mutlak’ olan ilahi varlığa ulaşabilirler. Lings’e göre, “her dinin aynı hakikatin farklı tezahürleri” olarak dinlere bakışını en açık hâliyle ortaya koyduğu görülmektedir. Felsefi, dinî ve her açıdan tarih boyunca dile getirilen “Dinler birbiri ile çelişir mi?” sorusuna Gelenekçi düşünürlerin en net hâliyle cevapları “hayır”dır, daha doğrusu “kesinlikle hayır”dır (Lings, 2014: 32).

Dinlerin aşkın birliğine ilişkin temel unsur “her sahîh dinin sahîhliğini ancak Allah’tan gelmiş olması ve bu menşei muhafaza etmek suretiyle koruyabileceğidir” (Nasr, 2019: 16). Dinlerin aşkın özünü oluşturan ana unsurlar: Kadim Gelenek, ezeli bilgi (*sophia perennis*), ezeli ve evrensel hikmet (*philosophia perennis universalis*), ezeli din (*religio perennis*), ezeli hikmet (*philosophia perennis*), kalp dini (*religio cordis*) vb. şekilde dile getirilebilir. Biçimsel yönleri aşan ve evrensel olan din yani *religio perennis* (ezeli din) veya *religio cordis* (kalp dini) sahîh olan her dinin özünde mevcuttur. Böylece farklı dinlerdeki fedakârlık, sevgi, yardımseverlik, komşu hakları gibi erdemlerin sanki bir ağızdan çıkmış gibi tezahür etmesinin sebebi aşîkâr olur (Nasr, 1995: 33-34).

Din, aşkın olan ile içkin olan arasındaki en kadim bağa ve irtibat zincirine sahiptir. Dünyevi gerçeklik ile nihai gerçeklik arasında bulunan insanın, her iki tarafı da ihmal etmeden bağ kurması, hayata dair daha anlamlı bir değerlendirme yapmanın imkânını elde eder. Din hem maddi dünyanın anlaşılmasına bir bakış hem de insanın manevi yönlerinin daha anlamlı hale gelmesine bir anahtar görevini ifa etmektedir. Bu bakımdan insan hayatın içinde bir yolcu gibidir ve asıl sahibine doğru yol almasıyla ilahi yolda olması gerekmektedir. O yoldan şaştığı takdirde kendi gerçekliğinden kopmuş olur. Dolayısıyla ‘nihai gerçeklik’ten mahrum kalır ve dünyevi gerçekliğe mahkûm olur. Çünkü din, insanların inandığı bir inançtan ibaret değildir. Din, “İlahi kaynağın bir gerçekliğidir” (Nasr, 2019: 84).

Din hem dünya hayatının daha düzenli olması için belli bir nizamla sahip hem de âlem-i gayba davet eden ve onu müjde veren bir yoldur. “Gelenek, ‘ilahi tecelli’nin tüm farklı biçim ve çeşitlerini içine alır” (Nasr, 2019: 86). Bundan dolayı, “Dinlerin nihai birliği ancak Logos’un da ötesinde olan ‘yüksek öz’ veya ‘töz’ düzeyinde bulunabilir” (Nasr, 2019: 89). Hiçbir dini dışlamamakla birlikte dinler arasında iyi ve kötü gibi bir ayrım yapmayarak semavi dinleri kapsayacak bir anlayışa sahip olan Nasr, “Her dinin ahlâk bilimini, kelâmını, mistisizmini veya sanatını, onun ilahi kaynağının mutlaklığının ışığı altında inceler; bunu da ‘mutlak’ın diğer tecellilerini veya zaman içindeki her şeyin ‘mutlak’a göre değişim ve dönüşüm imkânını inkâr etmeden yapar” (Nasr, 2019: 92).

Din, insanın maneviyat ile arasındaki öz bağıdır. Bu bağın zedelendiği durumdan insanın manevi keşmekeşliği ortaya çıkmaktadır. Buna modern insanın manevi keşmekeşlik durumu örnek olarak verilmeye uygundur: Modern insan ezeli hikmetin bilgelik pınarlarından, dinlerin manevi nehirlerinden ve maneviyatın ruh veren hakikatinden

uzaklaşmak ve bu nedenle Gelenek rayından sapmaktadır. Bu sapma insanın korku, kaygı, endişe ve keşmekeş durum içine düşmesine neden olmaktadır. Kendi özüne yabancılaşan ve kendi yolunu tahrif etmiş olan insanın geldiği bu manevi kaotik noktayı ünlü Türk filozof Yalçın Koç'un şu sözüyle tarif edilebilir: "Varılan aranan değildir; ne çare" (Koç, 2019: 142). Modern insan bu tahrifatın farkında ve idrakinde değildir. Çünkü yaşamı dinden ve bilgiyi de akleden kalpten uzaklaştırmıştır.

1.3.2. Gelenek'te Akıl-Bilgi İlişkisi

Gelenekçi Ekol'ün öğretileri ve felsefi sistemleri varlık, bilgi ve değer kavramları etrafında şekillenmiştir. Varlık, varlığın hem 'aşkın ilke'sini hem de 'aşkın ilke'nin tecellisi olan âlemin bütün yapısının tasnif ve tanzimine işaret eder. Aşkın ilke, hakiki olan varlıktır ve var olan her şeyin varlığı 'aşkın ilke'nin tecellisi olarak 'aşkın ilke'nin gölgeleri hükmündeki tezahürlerdir. Bilgi, aklın ve kalbin merkezde olduğu, metafiziksel bilginin geleneksel niteliğine işaret eder. Bilgi hem manevi bir bakışı hem de teorik bir incelemeyi niteler; sadece akıl ile ulaşılabilen bilgileri değil, kalp ve yaşantı ile ulaşılabılır bilgiyi işlev merkezine koyan bilgi anlayışını sembolize eder. Değer ise, her zaman ve her mekânda geçerli olan evrensel insan modelini işaret eder. Değer, 'aşkın ilke'ye en yakın ve 'aşkın ilke'nin tüm isim ve sıfatlarının en iyi tecellisi olan insanı niteler ve bu özellikleri kendinde mezceden şahsiyet insan-ı kâmilidir. Dolayısıyla insanın asli görevi, insan-ı kâmil olması ve en bariz göstergesi ise ahlak sahibi olmasıdır. Ahlak, insanın insan olmağının en asli hâli olarak, metafizik ve 'aşkın ilke' ile bir kopmaz bağa sahiptir. Bundan sebeple Gelenek'te akıl-bilgi varlık ve ona ilişkin bilgi üzerine kuruludur.

Akıl, varlığa ilişkin bütüncül bakışla yönelmenin aracıdır. Aklın bütüncül olarak 'merkez'e (varlığın özü) yönelmesi, aklın tam olarak asli görevinin işlenmesidir. İnsan her neye yönelecekse aklıyla, kalbiyle ve iradesiyle asli olan 'merkez'in ana yolunda olması gerekmektedir. Gelenek'in özünde de aklın ve bilginin birlikteliği söz konusudur. İnsanın tüm yetilerinin ve varlığın tüm yönlerinin üzerine inşa edilmeyen akıl ve bilgi ilişkisinin özü eksik ve temeli çürüktür. Modern insanın ruhu varlığın özünden sapmasından çürümeyle karşı karşıya kaldığından aklını bütünüyle bilgiye ve ruhunu tümüyle varlığa yöneltememektedir. Bu durumdan ötürü modern insanın varlığa bütüncül bakışı zayıf kaldığından akıl ve bilgi ilişkisi doğru zemin ve bakıştan kısmen uzak ve mahrum kalmıştır.

İnsanın varlığın ruhundan uzaklaşma serüveni modern döneme has değildir; insanın ruhsal zayıflığı, birden ortaya çıkmış bir şey olmamakla birlikte çok eski çağlarda bile örnekleri bariz bir şekilde sanata, felsefeye, edebiyata vs. yansımıştır. Felsefenin büyük ustası olarak görülen Sokrates'in bile ruhsal çöküşün bir simgesi olduğunu düşünen Nietzsche'ye göre, "Sokrates'i ilk kez Yunan çöküşünün aracı, örnek decadent olarak görüp bilmek" (Nietzsche, 2015: 21). Varlığa ilişkin bakışların değişimi, zihinsel dönüşüm ve çöküşün en iyi göstergelerinin başında bütüncül bakışın kaybedilmeye yüz tutmasıdır. Bu çöküş insanın ruh ve beden ayrımının ilk yapıldığı zamandan beri başlamıştır. Örnek olarak Platon felsefesinde bu ayrımın eleştirisini görmek mümkündür. "Günümüzde ruhu ya da bedeni ayrı ayrı tedavi yanlışı yaygındır" (Bayka, 2013: 303). İnsanın kendi aklıyla, ruhuyla ve kalbiyle bağının zayıflamasından dolayı akıl varlığa bütüncül yönelimden kopmakta ve sahil bilgi edinmesi zorlaşmaktadır; çünkü akılcılığın dar kalıplarından varlığın anlamını idrak etmek ve ona ilişkin öz bilgilere ulaşmak zordur. Bu dağılma, zihnin bütüncül açısının dağılmasıdır. Bunun en iyi göstergesi olan modern insanın zihni asli zemininden kaymaya yüz tutması ve gerçek yönünü kaybederek yörüngesinden çıkmasıdır. Bu nedenden ötürü akıl ve bilgi, Gelenek çemberinin dışına doğru uzaklaşarak zeminini yitirmektedir.

Gelenek bir yandan kültür üzerinden bir yandan da akılcılık üzerinden kutsal olandan indirgenmeye çalışılmıştır. Ancak ne akla ne de kültüre indirgenemez. Gelenek, kutsal olandan beslenen yani kaynağının kutsal ve 'ilahi ilke'ye dayandığından beşer ötesi manevi yöne sahiptir. İnsanın pratik anlamda akletmesi ve kültürün üreticisi olması ise beşerî özelliklerindedir. Bu nedenle Gelenek, rasyonaliteye indirgenemez ve böyle bir indirgeme niyeti Gelenek'in anlaşılmasına ya da eksik anlaşılmasına neden olmaktadır. Modern insanın aklı, Gelenek'in ne olduğuna ilişkin eksik bilgilerden ya da onu anlayamamasından 'gelenek' devre dışı bırakılmıştır. Gelenek'in anlaşılması için onu fiziksel dünyanın ve insan ürününün sınırları ile sınırlandırmak, onun anlaşılmasının önüne en büyük engeli koymaktır.

Gelenek, insan zekâsının ürünlerinden biri olmadığından akılcılığa indirgenemez ve akılcılığın sınırlı bakışıyla anlaşılabilir. Çünkü sonsuzluğun özü sonu olan düşünce tarafından anlaşılabilir biçimdedir (Descartes, 2020: 68). Akıl Gelenek'ten kopuk ve gönülden uzaksa, öz bilgiyi anlayamaz ve hakikati kavrayamaz. Bilgiyi anlayabilmek için varlığa hem yatay hem de dikey açılardan bakabilmeyi gerektirir. Gelenek, insanın akıl ve mantık biçimlerinin sınırları ile sınırlanamayacak kadar âli hakikatleri kendi içinde barındırır ve her tarafta neşvünema bulur. Aklın kör kaldığı durumlarda aydınlığı gösteren,

zekânın yetişemediği yerlere ulaşan, kültürün taşıyamadığını taşıyabilen ve beşerin idrak etmediği gerçekleri anlamayı sağlayan bir yapıya sahip olan Gelenek, üstü örtülen bütün hakikatlerin açığa çıkışını niteler. Bu çıkışın önündeki akımlardan biri de akıl üzerinden oluşturulan akılcılığa bilgi ve dahi her şeyin indirgenme çabasıdır. Lakin her şeyin akılcılığa indirgenemeyeceği, en çok onu öne sürenler tarafından tecrübe edilmiştir. Akılcılık varlığın bilgisine ilişkin tek bir bakışın ve duyuların sınırıyla baktığından noksan bilgi ve eksik sonuçların doğmasına neden olmaktadır.

Aklın işi akılcılık değildir, aklın özü erdemli olmaya yönlendirir ve işlevi ise ilmî netice verir. Erdemsiz akıl noksandır. Erdemsiz aklın işlevi, cevizi inceleyerek onu kabuğundan ibaret olduğu yargısına varan kişinin kabuğun içinde cevizin esasından mahrum kalmasına benzer. Aklın erdem ile imtizaç hâlinde olması aşkın ve içkin birlikteliğin sembolüdür. Schuon'a göre bilgi buradan hareketle anlaşılabilir. "Tam/kâmil bilgi, insanın kendi kendisini bilmesini gerektirir. Tam/kâmil bilgi benliğin mutlaklığını, küçüklüğünü ve kırılabilirliğini bilmektir" (Schuon, 2017: 62). Bu tam/kâmil bilgiyi kavramak ve her şeyin özü/aslı hâli ile aslı olmayan hâli arasındaki tefrikini yapabilmek için akıllı olması gerektiği gibi kullanmak gerekmektedir. Erdemli olmak ise, aklın hakiki bir biçimidir. Akıl ve bilgi ilişkisinin meydana gelmiş meyvesi, erdemle bezenmiş bir aklın himayesinde olan bilge insandır çünkü bilge insan, ilim ve irfan ile hemhâl olan şahsiyettir. Bilge insan, söz ve eylem bütünlüğünü simgeleyen irfan ehlidir. Bilge insan, akıl ve hakikat ile bağı kurmak ve onu kavramak amacını güderek varlığın özünü bilme yolculuğunda aklın ulaşabileceği en yüce varlığa ve onun tezahürlerine ulaşmaktır.

Mutlak'ın tecellisini bilmek, var olmaktır. Var olmak da kendini ve 'mutlak' olanı bilmektir. Gelenek'ten kopan modern insan kalbini rasyonalitenin değirmeninde eleyip devre dışı bırakmasından ötürü, kalp taşıyan bir 'can' olmaktan ziyade akılcılığın hademesinin derekesine düşmüştür. Schuon modern dönemleri, "demir çağ" (Schuon, 2017: 70) olarak ifade etmektedir; Necip Fazıl Kısakürek'e göre ise, modern dönemin en büyük göstergesi olan, "makine dimdik demirden put" (Kısakürek, 2009: 429) olmuştur. Demir çağda insan hakiki anlamda akletme durumundan uzaklaşmış ve manevi dinamikleri devre dışı bırakmıştır. Modern insan, maneviyattan koptuğundan soğuk ve katı/sert bir kaya parçası görünümünü andırmaktadır. Dolayısıyla insan asıl hedefinden uzaklaşarak körleşmiş ve kalbi körelmiştir. Bu nedenle de kendi kalbinden ve aklından mahrum kaldığından öz ve hakiki bilgi ile irtibatını kurmakta debelenmektedir. Hakikate karşı yalpalanmak olarak

nitelenebilecek bu durum akıl ve bilgiden noksan yaşayan modern insanın profan profilini sembolize etmektedir.

Profan insan modelinin oluşmasının ana nedeni insana ruh ve beden ayrımı üzerinden bakıştır. İnsanın bütüncül açıdan değerlendirilmemesi insanın varlığa ve bilgiye ilişkin değerinin ve konumunun zedelenmesine neden olmuştur. Ünlü Türk filozof İoanna Kuçuradi'ye göre, 'insanın değeri' kavramı ile insanın canlılar arasında özel yerinin olduğunu; insanlara bu özel yeri sağlayanın da kendine özgü özelliğinin bütünü; insanı başka canlıdan ayıran olanaklar, insana özgü etkinlik ve bunların ürünü olduğunu; bütün bunların "insanın değerini" ya da "onurunu" oluşturduğunu; ifade etmektedir (Kuçuradi, 2016: 2). Modern düşünce ise, insanın ruh-beden ve varlığı da fizik-metafizik olarak keskin çizgilerle ayırması, her şeyin her şeyle bağına balta vurmuştur.

Ruh-beden, bir ve bütünlüğün yanlarıdır. Bu yönleri birbirinden mutlak olarak ayırmak imkân dâhilinde değildir. İnsanı ruh ve beden olarak ayırmak aslında ruhu devre dışı bırakmanın teşebbüsüdür. Çünkü parçalara ayırmak geçici maddenin özelliği olabilir; sonsuz ruhun niteliği olamaz. İnsan varlığının bütüncül ruhu biçimsel bir nesne gibi algılamaya çalışmak aklın ve bilginin zeminden kaymanın krizidir. İnsanı ruh ve beden dualitesine zorlamak, insanı sıradan nesne seviyesine indirgeme girişimidir. Bu nedenle modern bilimin insana bakış açısı, profan ve sakattır. Çünkü insana ilişkin bütüncül olmayan bakış insanın bütünlüğüne de zarar vermektedir. Platon'a göre, "bütün kötü durumda olunca, parçasının sağlıklı olması imkânsızdır" (Bayka, 2013: 302). Modern bilim insanı ruh ve beden ayırımına zorlayarak bütüncül akıl ve onun bilgisinden mahrum sonuçlara neden olabilmektedir.

Modern bilim, evren içinde gezer, ancak varlığın özünü idrak edememektedir. Bu nedenle modern bilim ile insanı belli bir biçime zorlamak büyük bir yanılgıdan ibaret olduğundan aklın noksan değerlendirilişi ve bilginin eksik neticeler vermesine neden olmaktadır. İnsan varlığın ruhu ve maddi dünyayla ilişkisinde varlığını sürdürmektedir. Ruhsal tarafa yaklaştıkça, kendini tanır ve ruha daha çok yönelir. Dünyeviliğe yaklaştıkça, kendinden uzaklaşır ve ruha yönelimi zayıflar. İnsanın ruh ve beden ayrımı dünyeviliğin pençesine kendini bırakmasıyla meydana gelmiştir. Ancak bu demek değil ki, insan ruh ve beden ayırımına tabi tutulabilir. İnsanın bir yönüyle ruhsal bir yönüyle de maddi varlık olduğunun bilincine varması, insanın kurtuluş yolunu aydınlatır ve bu durumun farkına varmaması ise insanın cehalet sarmalına giriftar olmasına neden olur. Cehalet, insanın

varlığın özünden ve ona ilişkin aklın gerçek işlevinden uzaklaşarak kendisinin ‘büyük ilke’ olan ‘ruh’un bir tezahürü olduğunun bilincinde olmamasıdır.

Modern bilim, ilk ve tek olan ‘ilke’yi görmezden gelmekle kalmayıp insanın öz hâlini de ihmal etmiştir. Bu nedenle Gelenek’ten kopmuştur ve ‘hakikate’ ulaşılmaktan ziyade geçici algıların kölesi hâline dönüşerek aklın öz işlevinden sapmalar görünür olmuştur. İnsanlar üzerindeki etkileri bakımından algılar bazen gerçeklerden daha fazla etki yapmaktadır. Modern bilimin sahte ve profan bakış açıları da bu durumun en iyi göstergeleridir. Dünyanın ve dolayısıyla eşyanın kadim ve asli tüm ilkelerden uzak ve bağımsızmış gibi lanse edilmesi, modern dönemin oluşturduğu en büyük yanılgıdır. İnsana ilişkin en büyük zararı ise insanın bütüncül bakıştan uzaklaşmasıdır. İnsana ilişkin bilim ve felsefe, ruh ve beden ayrımı üzerinden yapılarak sığ ve sakat bir bakıştan ortaya çıkan sonuç da insani ve mükemmel olmaz.

Gelenek’te akıl ve bilgi, insan-ı kâmil profilini sembolize eder. Gelenek, bilinen evrene ait bütün içsel ilimlerin hem kaynağı hem de taşıyıcısıdır çünkü insan-ı kâmil olan ‘ârif’ şahsiyet eşyanın bilgisinin peşinden gitmesi anlamıyla, yaratılışın nasıl ve neden olduğunun arketiplerine vâkıftır. Ârif, eşyanın arketipinin bilgisine vâkıf olduğu ölçüde ‘insan-ı kâmil’dir. Tabiatın ihata ettiği her ne varsa, ‘ârif’ için bir araçtan ve insanı ‘hakikat’e ulaştıracak bir vasıttan ibarettir. Ârif bilginin en yüksek mertebesine kadar ulaşabilir. Nasr’a göre o bilgi ise her tür ‘süje-obje’ ayrımının ötesinde bulunan ‘objektif’ bilginin ‘sübjektif’ olarak idrâk edilmesidir (Nasr, 2015: 331). Ancak modern insan profili bilginin en yüksek mertebesine ulaşacak bakıştan sapmaktadır.

Modern insan bilgiyi akılcılığın derekesine düşürdüğünden bilgelikten uzaklaşarak manevi belirsizliğe ve dünyeviliğe sürüklenmektedir. Nasr’a göre “dünyevileşme, tüm belirsizlik ve yetersizlikleriyle beşer ruhunu övmek ve geleneksel insan mefhumunu, insanın yeryüzünde tecellisi olduğu İlâhi Numune’sinden ayıran biriyle değiştirmek suretiyle daimî olarak Ruh âleminin gerçekliğini yıkmaya çalışmıştır” (Nasr, 2019: 66). Modern insan, özellikle Rönesans’tan sonra yüzyıllarca süren ve günümüze kadar devam eden bilimsel çalışmaların atmosferinde insanın ruhu görmezden gelinerek beşerî yönü yüceltilmiştir. İnsanın beşer yönünü en yükseğe konumlandırmak, tabiatın ve insanın asli yüceliğini aşağılara düşürmektir. Bu süreç, insanın âli cihetinin küçümsenmesi ve sıradan yönünün yüceltilmesi sonucunu doğurmasıyla akıl ve bilgi arasındaki bağın da öz rayından

kopmasından ötürü, hakiki bilgi ve bilimden uzaklaşma ve varlığın ruhunun yüceliğine algıların kapatılması neticesini vermiştir.

İnsan aklının bilgi alanı varlığın maddi halinin sınırıyla çerçevesi varlığın özünden bihaber kalınarak hakiki ve yüce olan her şeyden uzaklaşmayı beraberinde getirir. Varlık ve bilgiye ilişkin ‘yüce hakikat ilmi’, ilimlerin en yücesi ve en değerli olanıdır çünkü kutsallığın bilgisine dayanmaktadır. Nitekim Nasr’a göre bu ilim, “İrfan ya da teosofi: kutsal bilim” (Nasr, 2015: 245) olarak tanımlanmıştır. Varlığın ruhundan beslenen ve irfana dönüşen bilgi hakikat bilgisidir. Hakikat bilgisi, ‘öz’ olanın bilgisidir. Schuon’un ifade ettiği gibi “Bilginin özü, ‘öz’ün bilgisidir” (Nasr, 2015: 264). Herhangi bir konuda bilgi sahibi olmak eğitim, duyuların işlevi ve aklın yoluyla belirli bir derecede edinilebilir. Ancak tam bir irfan sahibi olmak, manevi yol ve eylemlerle olunabilir. Bilgi, irfana dönüştüğü vakit, insanın içi aydınlanır ve varlığın öz bilgisine erişir. Buna örnek olarak Nasr, İslâm coğrafyasında bilgilerin en yüce şeklinin asla bir ‘bilim ya da istidlâl’ düzleminde kalan bir ‘bilgi (*sientia*)’ hâline gelmediğini; tersine her zaman için velilerin ‘hikmeti’ ya da son anlamı ‘ma’rifete’ denkleşen bir ‘bilgelik (*sapientia*)’ olarak kaldığını ifade etmektedir (Nasr, 2015: 317).

Akıl ve bilgi ilişkisinin zemininden kayarak kutsal bilimden uzak olan modern insanın içine düştüğü kaostan kurtulması için ‘ilahi gerçeklik’e teslim olmaktan başka her yolu denemiş, ancak ‘ilahi gerçeklik’e ulaştırıcı yolları kendisine kapattığından varlığın özüne ulaşamayarak metafiziksel ve geleneksel öğretileri yok saymıştır. Bilim yapmak uğruna tabiatı yok edecek kadar silah üreten modern insan kendi ruhunun bunalım ve dengesizliğini giderecek öz kaynaklara yüzünü dönmüştür. Nasr’a göre modern insan, kendini ve hayatının hedefini unutup bitmeyen ihtiyaçlarını karşılamak için tabiatı acımasız şekilde tahrip etmiştir (Nasr, 2019: 68). Kendi ruhunu kaosa dönüştüren modern insan, Gelenek’ten kopmaktadır. Bu kaotik dengesizliğin giderilmesi için kutsal olan ne varsa bu uğurda feda edilmiş olsa da zihinsel bunalım giderilemeyerek feda edilen her alan ve her değer dengesizliğinin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla modern insan, kendi dünyasını kendi eliyle cehenneme çevirmiş ve kendisine bile tehlikeli olabilecek duruma gelerek ruhu ile arasındaki bağı zedelemiştir. Bu nedenle de akıl ve bilgi arasındaki bağın niteliği bozularak nicelik temelli bir zemine kaymıştır.

İnsan ve ‘nihai gerçeklik’ arasındaki bağ, ruhun ve aklın tefrikinden değil, birliğinden neşet eder. Ruhun görmezden geldiği bir bakış aklın dünyeviliğe hapsolmasını

netice vermesine neden olur. Varlığın dünyevi yansımaları ile yetinen modern insan, zihinsel boşluğa sürüklenmiştir. Çünkü varlığa ilişkin akıl ve bilgi arasındaki bağın zedelenmesiyle modern insan kendi özünü de unutmuştur. Nasr'a göre, "Modern insanın yüz yüze bulunduğu bütün sorunlar aynı sebebe, yani insanın kendi potansiyelinin altında yaşamasına ve kim olduğunu unutmasına işaret eder" (Nasr, 2019: 70). İnsanın kendine gelmesi ve kendini yeniden bulması akıl ve bilginin birlikteliğinden oluşan bilgi ve bilimin gerçek ruhuna dönmesi gerekmektedir. İnsanın çekim merkezi, dünyevi olanın merkeziliği değil, asli gerçekliğin merkeziliğidir. Aklın ve bilginin merkeziliği varlığın aslına yönelik olmadığına insani vasıfların niteliği eşyanın dünyasından ibaret kalır. Ancak insanların şahsiyetlerini küçülten, onu eşya ile bir tutan hiçbir şey insani değildir (İzzetbegoviç, 2017: 81). İnsan, 'asli ruh' ile irtibatını güçlendirerek kendi potansiyelini keşfedebilir. Modern insanın içine düştüğü aşağı durumdan ve kör boşluktan kurtulması için, ezeli hikmet ve maneviyatı niteleyen 'ruh' ile bağını yeniden tesis etmesi gerekmektedir. Aksi durumda öz bilgiden mahrum ve aklın hakiki işlevinden bihaber kalacaktır.

Ruhun ve aklın değil, hevâ ve heveslerinin güdümünde olan sakat insan, kendisini her şeyin en üstünü ve hâkimi olarak gören insandır. Böyle bir insan modeli, yeryüzü ve gökyüzü arasındaki en tehlikeli varlığa dönüşür. Dolayısıyla bu durumda olan insanın varacağı menzil kaotik ve dengesizlik içinde keşmekeşlik durumuna düşmektir. Gelenek'in özünden bihaber olan insan, dengesiz zihinsel kaotik durumunun içinde olduğundan kendisiyle ve her şey ile dolaylı veya doğrudan savaş hâindedir. Nihayetinde asıl 'gerçeklik'e savaş açma teşebbüsünde bulunan insan, dış dünya ötesini inkâr etmekle kalmaz, bu durumu özgürlük olarak ilan eder. Ancak varlığın idesinden uzaklaşan insanın özgürlük idesi altında aklının ve eyleminin hür olması zordur. İmmanuel Kant'a göre, özgürlük idesi altında eylemlerde bulunan varlık, pratikte hakikaten hürdür (Kant, 2015: 66). Bu pratikten yoksunluk ve boşluk manevi eksikliği giderememektedir.

Tanrısallığın ince çizgisinde dünyanın hâkimleri ve efendileri olma iddiasında olan modern insan, dünyanın dengesine zarar vermiştir. Kendini kendi hâlinden büyük ve üstün gören insan, zihinsel körlüğünün ve dengesiz işlevinin farkında değildir. Bu nedenle, kendi kapasitesinin önünü kapatmış ve kendi sınırını sınırsızlık düşüncesiyle daha dar bir sınıra hapsedmiştir. Filozof Max Horkheimer'a göre, insanın tabiatı egemenliği altına alma çabasının tarihi, insanın insanı boyunduruk altına almasının da tarihi olduğunu söylemiştir (Horkheimer, 2016: 136). Bu nedenle kutsal bilim ve geleneksel metafizik temelinde akıl ve

bilgi bağının tekrar Gelenek üzerinden okunması ihtiyacı hâsıl olduğunu Nasr şöyle ifade eder: “Kendini aşır aşkına (müteal) ulaşmadığı müddetçe insanın insanlığını muhafaza etme ümidi yoktur. Sadece insan olmaya çalışmak nihayette beşeraltı bir dereceye düşmeye götürür; beş yüzyıla yakın Batı tarihinin tüm dünyaya fazlasıyla ispatladığı gibi” (Nasr, 2019: 74). İnsanın bu kaotik durumdan çıkışının ezeli hikmet kaynağından beslenen bilim ve bilginin perçinleşmesi gerekmektedir.

1.4. Ezeli Hikmet ve Bilgi İlişkisi

İnsan, peşinde koştuğu ve anlamaya çalıştığı her şeye ilişkin bilgi edinmek ister. Bazı bilgiler duyuların işleviyle bazı bilgiler ondan daha öte yol ve niteliklerle edinilir. Bilgi sahibi olmak tarih boyunca önemsenen ve öğrenilmesi için yönlendirilen bir şey olmuştur. Bütün dinlerde ve medeniyetlerde bilginin sahibi olmak övülen bir şey olmuştur. Bilgi, insanın kendisini ve kendisi dışındaki her şeyi bilme çabası olarak anlaşılabilir gibi aynı zamanda insanın doğal yapısından dolayı peşinden gittiği ve onun erdemli olmasına aracılık eden bir şey olarak da tanımlanmıştır. Ancak insan bilgiyle kendisinin zararına olacak çalışmalar yaparak olumsuz durumlara da düşmüştür. Bilginin sahih kaynaklarına ulaşmakla bu düşüştürten çıkılabilir. İnsanın iradesi, onun düştüğü her çukurdan çıkabilecek yapıda olduğunu Ahmet Hamdi Tanpınar da şöyle ifade etmektedir: “İnsan iradesi daima maddi şartları yener” (Tanpınar, 2019: 268). İnsanın bilgiyle ilişkisinin ezeli hikmet üzerinden okunması, bilginin maddi şartlardan ibaret olmadığını anlaşılması ve ezeli hikmet membanının öğretisiyle insanlığın sahih bilgi edinmesinin zeminine olanak sağlar. Bu zeminin anlaşılması için ezeli hikmetin ne olduğuna bakmak ve bilgiyle ilişkisinde ele almak gerekmektedir.

Latince ‘*philosophia perennis*’, İngilizcede ‘*perennial philosophy*’ olan bu tabir, ‘ezeli felsefe’ veya ‘ezeli hikmet’ olarak çevrilebilir. Nasr’a göre ‘ezeli felsefe (*philosophia perennis*)’, Agostino Steuco’un 1540’ta yayınladığı “*De perenni philosophia*” adlı çalışmasında başlık olarak kullanmıştır (Nasr, 2012: 81). Ancak ezeli hikmetin daha bilinir olmasını sağlayan Leibnitz’in 1715’te yazdığı bir mektuptur; Leibnitz bu mektubunda kadim filozofun da hakikatten bir iz arar iken ve ‘ışık’ı ‘karanlık’tan ayırır iken bundaki amacının “*perennis gaudem philosophia*”yı ortaya çıkarmak olduğunu söyler (Schuon, 2013: 7). Ezeli hikmeti daha işlevsel olarak kullanan Leibnitz’e göre gelenek felsefesinin tüm ifadesinin arkasında evrene ait ve ezeli olan birtakım hakikatler bulunmaktadır (Nasr, 1995: 222). Aldoux Huxley’e göre ise bu kavramı ilk olarak Leibnitz’in kullandığı bilinse de

tarihsel olarak çok daha eski döneme dayanmaktadır. Ona göre bu tabir, nesne, canlı ve zihin dünyası için vazgeçilmeyen bir ‘ilahi gerçeklik’i taşıyan metafizik, ruhun özünde ‘ilahi gerçeklik’e benzer ve hatta onun ile özdeşleşen psikoloji, insanın ‘nihai hedef’ini bütün varlık âleminde aşkın kaynağın bilgisi olarak gören ahlakıdır (Huxley, 1996: 7) diyerek ‘ezelî hikmet’i anlamlandırmışlardır.

Gelenekçiler, ezelî hikmet arayışçılarıdır. Ezelî hikmet hakkında en çok araştırma yapan filozofların başında Schuon gelmektedir. Bu konuda “*İslâm ve Ezelî Hikmet*” adlı bir eser de kaleme almıştır. Gelenekçi düşünürler ‘ilahi mesaj’ın, insanın öz ve asli maneviyatının temeli olan bir ‘gelenek’ olduğuna inanırlar. Coomarswamy, “*Philosophia perennis*”e ‘*universalis*’i de ilave eder çünkü her anda var olan bu ‘hikmet çağ’ları, toplumun üstünde bir kimliğe sahip olduğu için evrenseldir (Nasr, 2019: 76). Batıdaki ‘*philosophia perennis*’ tabirinin Hint medeniyetindeki karşılığı, ‘*Sanatana dharma*’ ve İslâm medeniyetindeki karşılığı ‘*El Hikmetü’l Ledünniyye*’dir. ‘*Sanatana dharma, Sophia Perennis, Philosophia Perennis*’ ve ‘*Hikmet-i Halide*’ ile ezelî hikmetin özündeki ‘hakikat’in ifadeleridir.

Ezelî hikmet, farklı coğrafyalarda ve farklı asırlarda yaşayan insanların arasında var olan ve evrensel ilkeleri de baz alması anlamında evrensel niteliği olan bir bilgidir. Ezelî hikmete akıl (*reason* değil, *intellect* anlamındaki akıl) ile ulaşılabilir. Ezelî hikmet, tüm semavi dinlerin ve geleneklerin merkezinde yani kalbinde yer alan bilgidir. Ezelî hikmetin farkına varmak ve ona ulaşmak için semavi dinlerden, o dinlerin mesajlarından ve geleneklerin kadim öğretilerine başvurmak gerekmektedir. Ezelî hikmet, kalbin ışığıyla ve aklın yardımıyla elde edilebilir bir bilgidir. Bu bilgi, insanın her yönden kendisinin ezeli hikmet ve onun öz kaynaklarıyla derin bir bağla ilişki kurmasının zemininde ortaya çıkmaktadır.

Ezelî hikmet, her daim vardır ve varlığını devam ettiren evrensel bir bilgidir (Zengin, 2017: 34). İnsanın öz bilginin arayıcısı ve gerçek bilimin takipçisi olması ezeli hikmetin peşinde olmasıdır. Onu anlama ve anlatma biçimi farklı olsa da o aynı ilkenin devamlılığı olduğundan evrensel ilkelerin anlaşılması için anahtar görevini görmektedir. Ezelî hikmet tüm dinlerin özünde ve tüm geleneklerin merkezinde yer alan bilginin kaynağını oluşturmaktadır. Bu bilginin gün yüzüne çıkmasının yolu da hem dinlerin özüne ulaşmak hem de geleneklerin özüne vâkıf olmayı gerektirir. Ezelî hikmetin merkezinde ise metafizik ve hakikatin birliğini gösteren asıl bilim olan kutsal bilim vardır.

Ezelî hikmet hakikatin kadim birliği ve vahiy geleneğine dayanan temeller üzerinde şekillenmiştir. Schuon, ‘*sophia perennis*’in metafizik ve hikmetin dile getirilişinde hep aynı anlamı niteleyen evrensel şeylere karşılık gelen anlamlara bakarak günümüzdeki felsefe kavramının içeriğinin dar bir alana sıkıştırılmasından ötürü ‘*sophia perennis*’i kullanmayı tercih etmiştir. Schuon’a göre ‘*sophia perennis*’, kalbin içinde gizli olan ve hakikat çerçevesinde sadece ‘arif (*gnostiqué*), hâkim ve filozof’ olana açık olan aslı ‘ezelî metafizik’ hakikat olduğunu söyler. Bozulmadan kalabilen bu öğreti ‘*religio perennis* (ezelî din)’ olarak adlandırılırsa ifade ettiği anlam ile ‘ibadet ve manevi gerçekteşirme’yi de kapsayabileceğini söyler (Schuon, 1997: 7).

Ezelî hikmetin kalbinde yani merkezinde yer alan saf metafiziktir. Yani asıl gerçeklik olan ‘nihai gerçeklik’ ilmi, ezelî hikmetin merkezinde yer almaktadır. Metafizik, zihinsel bir kurgu olmadığı gibi pozitif bilimlerin gelişme durumlarına göre de değişiklik göstermez. Metafizik, insanın kalbini aydınlatarak nurlandıran ve ‘ilahi gerçeklik’in kutsallığını göstermeye çalışan öğretilerdir. Dinlerin merkezinde bulunan ibadetleri, bilgileri, simgeleri aydınlatarak nurlandıran bilgidir. Ezelî hikmetin beslendiği ana kaynak olan semavi mesaj, onun tarafından kutsallaştırılmış uygulama yöntemleri, ritüeller, hakikati işaret eden semboller, hakikatin ruhunu taşıyan ibadetler ve hakikatin imajını gösteren şeyler aracılığıyla sağlanmaktadır.

Hakikatin özü değişmez, aynı ve daimidir. Hakikatin tezahürleri ezelî hikmet ve bilginin kadim bağıyla aşıkâr olmaktadır. Hakikat aşkındır. Fiziki dünyanın ve insanın sınırlandıramayacağı bir bütünselliğe ve aşkınlığa sahiptir. İnsan aşkın olana yönelmesiyle ondan pay almaya çalışır. Hakikat bir olduğu için insanlığın aradığı öz bilginin ve hikmetin özü de aynıdır. Aynı hakikatin yolunda olmak ve ona bağlanmak insanın hem bilgi hem de huzur kaynağıdır. Filozof S. Kierkegaard da hakikatin peşinde olmak ve nihayette ebedî teslimiyetin içinde ‘huzur ve dinginlik’ olduğunu söyler (Kierkegaard, 2017: 47). Ezelî hikmet, var olan ve değişmeyen aşkın hakikati de ifade ettiğinden evrensel niteliktedir. Çünkü hakikat hep var/dı ve var olacak/tır. Ezelî hikmet ve bilgi arasındaki temel ilişki de hakikate dayanır. İnsanlar hakikatin tezahürlerini keşfederler ancak hakikat insanların keşiflerinden ibaret değildir. İnsan var olmaya devam ettikçe hakikatin keşifleri de ortaya çıkmaya devam edecektir. Hakikatin her daim tezahürlerinin ortaya çıkışı, ezelî hikmetin devamlılığını gösterir.

Bilginin açığa çıkışının her alanında ezeli hikmet bir kaynak olarak onun içinde mevcuttur: bilim, sanat, antropoloji ve kozmoloji gibi varlığa dair her alanla ezeli hikmetin köklü bağları vardır. Bu nedenle ezeli hikmet tarihsel süreç içerisinde teorik bilimlerin geliştirilmesi gibi beşerî birikimlerin ürünü değildir. Ezeli hikmet, beşerden ibaret olmadığı gibi beşerden de kopuk değildir. Teorik bilimler ise tecrübeye, epistemik yapıya ve aklın rasyonalitesinin işlevine dayandığından insanın her şey ile ilişkisinin ürünü olarak onlara ilişkin bilgi de önceki bilgiler üzerine eklenerek ilerler. Dolayısıyla bilimin her alanında önceki bilgilerin ışığı sayesinde bir ilerleme ve geliştirme olmaktadır. Ancak ezeli hikmet salt akla dayalı deneyim ve gözlemin ürünü olmadığından belirli bir çerçeveye sıkıştırma olanağına sahip değildir. Varlığın keşfedilme sürecinde geliştirilen her bilimin ezeli hikmetin eleğinden geçirmenin hiçbir şeyin özünden kopmadan bilgilerin ortaya çıkışının imkânını sağladığını sanattan astronomiye kadar her alanda görmek mümkündür.

Mimariden görsel çalışmalara kadar sanatın her alanından ezeli hikmetin izine dayanan bilgi ve bakışla yapıların ve bilimlerin inşa edildiğini görmek mümkündür. Örnek olarak Mimar Sinan'ın Selimiye Camii eseri her yönden estetik harikası ve ruh memnâının izlenimini vermektedir. O eserin bir duruşu, ruhu, hakikati ve estetiği var. İşte bu sayılan özellikler o eserin ezeli hikmeti yansıtan ve taşıyan bir sanat harikası olduğunu göstermektedir. Çünkü Gelenekçi düşünürlere göre sanat, hakikatin yansıyıcısı ve onun estetik taşıyıcısıdır. Sanat, hakikatin vücut bulmuş örneği, hayat olmuş mekânı ve hayat sunmuş nefesidir. Selimiye Camii taşlarla duran bir yapıdan ziyade hakikati ayakta yansıtan bir estetik, insanlığın gözlerine ve yüreklerine hayat olmuş bir güzellik bahçesi ve bütün bir medeniyeti simgeleyen sanat direği ve ruhun estetik sunuş biçimi olarak hakikatin memnâının nişanesidir. Ezeli hikmetten kopmadan varlığın keşfini ve bilgisini antropoloji, kozmoloji, astronomi vs. bütün alanlar göstermektedirler ve hepsinin mihengi noktasında ezeli hikmet kalp hükmünde merkezi niteliğe sahiptir. Ezeli hikmetten pay alan bilgi ve bilimin keşifleri sadece teorik bilimler ve sanat üzerinden değil, insan hayatının ve bilgisinin her alanına sirayet edilebilmektedir.

İnsanın yaşam modeli ezeli hikmete dayalı bilgiye uygun olduğu nispette anlamlı olabilmektedir. İnsanın kendi özünü bilme ve bulma çabası tarih boyunca hem bireysel hem de öğretiler etrafında sürmüştür. İslâm medeniyetindeki tasavvuf geleneğine uygun yaşam buna örnektir. Tasavvuf, 'hakikat bahçesi'ne doğru giden bir yol olduğu gibi; en yüce düzeyde ve 'bâtınî gerçeklik'inde 'bahçe'nin "muhtevası" olmanın yanı sıra 'bahçe

sahibi'nin 'huzur'una ulaşma vasıtasıdır (Nasr, 2015: 13). Bu manevi yolculuk, insanın manevi yönünün tüm güzelliklerinin ortaya çıkması yani ruhun her köşesinin gerçek yaşam ve sahih bilgiyle aydınlanma çabasıdır. Bu yolculuk, insanın kendini bilme, kendini bulma ve kendi olma süreçlerini barındırır. Bu aşamaları gerçekleştiren insan gerçek bir bilge olarak insanın merkezi olan kalbini tanımış olmasına olanak sağlar. Tasavvuf, insana ezeli hikmetin taşıyıcısı olduğunu tasavvufi bilgi yoluyla öğrenmesine bir anahtar işlevindedir.

Tasavvufun merkezinde tevhid inancı var. Bu bir havuz örneği üzerinden şöyle betimlenebilir: herkes havuzun etrafında gezinebilir ancak yüzmek için havuza girmek gerekmektedir. Bütün bilimler de tevhid etrafında gezinir ancak onu hakkıyla idrak eden tasavvuf geleneğidir. Tasavvuf maddi bir sebep sonuç ilişkisi bağlamındaki bilimsel çalışmalardan farklı olarak ezeli hikmetin yaşama büründüğü bir alan olmuştur. Tasavvuf havuzda yüzmenin peşinde olduğundan bilimlerin etrafında dönebileceği merkez olarak bilimlerin en iç ve en dış alanlarını 'merkez'den görme imkânını sunar. Nasr'a göre tasavvuf, tevhidin tezahür 'merkez'i olarak tevhide açılan en büyük yol ve hakiki yöntemdir ki bu 'ma'rifet' e açılan kapıdır. Geleneksel kozmolojik bilimin şeksiz ve hatasız anlaşılmasını sadece bu 'ma'rifet' sağlayabilmektedir çünkü bu bilimler buradan beslenir (Nasr, 2015: 318).

Tasavvufi bilgiyi yaşayan ma'rifet ehli şahsiyet 'ârif'tir. İlim ve irfan sahibi olan 'ârif' şahsiyet tüm varlığı, varlığın ortaya çıkışını, bilinen ilk var olandan hâlâ var olan şeye kadar her şeyin ilk nedenini ve ilkesini, her şeyi ihata eden İlah'ın tecellileri olarak görür. Ârif, her daim ışığa yakın olma amacını güderek tabiatın asıl özünü anlamamanın gayreti içindedir. Platon'un tasvir ettiği gibi "düşüncesi yücelere yükselen, bütün varlıkları, bütün zamanlarla birlikte seyreden kişi" (Platon, 2017: 196) gerçek 'ârif' profilidir. Böylece 'ârif', eşyanın asıl hikmetini anlayan ve kavrayan şahsiyettir. Bilgiyi bir vücuda benzettiğimizde, 'ârif' o vücuda ruh veren şahsiyettir. Dolayısıyla tasavvufi bilgi ışığında ezeli hikmetin taşıyıcısı olan 'ârif' şahsiyet, bilginin özünün en sahih göstergesi ve mükemmel insan olan kâmil insandır.

Ârif, kendisini bireysel ve özel kimliğinden ne kadar arıtabilir, kendisini kendi içindeki 'insan-ı kâmil'le ne kadar özdeşleştirebilirse, kozmosun ilkeleri ve ilahi gerçekler hakkında o kadar bilgi sahibi olabilir. Ârif için tabiatın bilgisi, 'ilahi ilke'nin bilgisinden sonra gelir ancak 'ârif' ile tabiat arasındaki uyumlu ilişkiden ötürü tabiat, onun nihaî hedefine ulaşmasında olumlu bir yere sahiptir. Tabiatla olup bitenler, 'ârif'in gözünde

‘saydam’laşırlar. Böylece o her olayda arketipleri ‘görür’. Cevherin sembolü -geometrik biçimler, sayısal nicelikler, renkler, yönler, bunlar ve bu türden pek çok semboller- eşyadaki oluşumların farklı yansımalarıdır. Bunların gerçeklik ile ilişkisi -kişisel tercihlerden veya bireyselden bağımsız gerçekliği- öyle bir artar ki, ‘ârif’ kendindeki ‘bakış açısını ve sınırlı varoluşunu’ atarak kendini ‘varlık’la özdeşleştirir. Ârife göre evrendeki herhangi bir şeyin bilgisine vakıf olmak demek, nihâî olan bu tikel varlık özünün cevheriyle ilahi akıl çemberindeki bağın; bu varlık ile ‘varlık’ın kendisi arasında kurulan ‘ontolojik’ bağın bilgisidir (Nasr, 2015: 36).

Modern uygarlığın içinde kaybolan insan, ezeli hikmetle bağ kurmakta zorlanmaktadır. Nasr’a göre, insanoğlu bu uygarlığın içinde sorunlarla boğuşarak daha da köleleştirilmektedir (Nasr, 2019: 67). İnsanın yeniden gerçekliğin farkında olan insan modeli hâline gelmesi, ezeli hikmeti keşfetmesi ve ona göre bilgiyi tayin etmesi gerekmektedir. Modern insanın unuttuğu ve dünyanın unutturduğu insanlığı yeniden hatırlanması için ezeli hikmeti arayarak ve bularak hayatına tatbik ile mümkündür. Geleneksel insan modelinin yeniden keşfedilmesi ve insanın kendi ‘merkez’iyle asli ruhunu yeşermesi gerekmektedir; aksi durumda dünyeviliğin cazibesi onu bunalıma sürükleyebilmektedir. Husserl’e göre, insanı çevresinde olup biteni gözleme ve her şeyden haberdar olma tutkusu onu ele geçirmektedir (Husserl, 2016: 38). Böyle bir insan modeli başta kendisine olmak üzere her şeye tehdit unsuruna dönüşebilmektedir. Dolayısıyla modern insanının içine düştüğü ruhsal bunalım ve keşmekeşlik durum, insanın ezeli hikmete dair yönelimlerinin zayıflamasına ve geleneksel öğretilerden uzaklaşmayı da etkilemiştir. İnsanlığa ışık tutan bilginin temeli olan ezeli hikmet, modern insanının duçar olduğu manevi buhrandan ve hemhâl olduğu ruhsal bunalımdan çıkmasına imkân sağlayan ana kaynakların başında yer almaktadır.

2. BÖLÜM

2. SEYYİD HÜSEYİN NASR ve KUTSAL BİLİM

2.1. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Varlık

Varlığın özünü ve varlıklar arasındaki bağı anlama yetisine sahip olan en değerli varlık insandır. İnsan kendi varlığının idrakinde olduğu nispette kendini bilebilir ve kendisinin ilişki içinde olduğu şeyleri idrak edebilir. İnsan, varlığı dikey ve yatay ekseninde anlayabilecek ve ona anlam verebilecek konumda olduğundan ne dikey eksenden ne de yatay eksenden kopmaması gerekmektedir. Şayet insan dikey eksenden uzak ve kendini ondan mahrum bırakırsa kendisine tanrısal nitelikler atfetmesiyle varlığın özünden bihaber olarak kendisini varlığın sahibi ilan eder; yok eğer varlığın yatay ekseninden bihaber kalırsa o zaman da varlığın tezahürlerinden uzak ve varlığı anlama potansiyelinden kendini mahrum bırakarak varlığın özünü idrakten yoksun kalır. Nasr'a göre, "her şey birdir; madde ve cevher olarak değil; özde, bâtinî olarak" (Nasr, 2019: 41) dolayısıyla insan, varlığın üst ve alt, dikey ve yatay, manevi ve maddi gibi alanların bir ve aynı köke sahip oldukları bilinciyle her iki cihetin de tek varlık olduğunu bilerek varlığın hiçbir yönünü ihmal etmemesi varlığın asli gerekliliğidir.

Varlık, insanın kavrayabildiği ve kavrayamadığı alanlar dahil olmak üzere fiziksel dünya ile birlikte henüz zuhur etmemiş varlık da dahil olmak üzere olan her şeydir; bu nedenle varlık ve varlığa ilişkin bilgi de fiziksel alanın dışını da içermektedir. Bu gerçekliği görmezden gelen modern bilim anlayışına göre, fiziksel alanın dışındaki hiçbir şeyin varlığı yoktur ve onunla ilgilenen bir bilim de söz konusu olamaz. Nasr'a göre, "modern Batı insanının geleneksel insanın tarihsel arka planından koparak gerçekleştirdiği sözüm ona gelişmenin tarihi, varlık tekerleğinin ekseninden aşama aşama uzaklaşmanın tarihidir" (Nasr, 2019: 19). Ancak zuhur edilmiş olsun veya olmasın her şey varlıktır ve ona ilişkin bilgi ve bilim de var/dır. Her şeyin kendisinden dolayı var olan varlık olarak Bir hem canlı varlıkların hem de nesnelere var olmasının kaynağıdır. Dolayısıyla var olan ve var olana ilişkin bilen ile bilinen her ne varsa Bir'e aittirler. Bu nedenle tezahür eden varlıkların tümü bir birliğe sahiptirler ve ilkesel olarak birbirlerinden ayrı düşünülemezler.

Görünen varlıkların çokluk hâli özünde birlik ilkesine bağlıdırlar. Birlik, gerçekleşen ve gerçekleşmeyen bütün varlıkları ihata eden ilkedir. Çokluğun görünümü birliğin ilkesine

tezatlık teşkil etmez. Çünkü varlığın tezahürleri birbirlerine zıtlık teşkil etmez bilakis birlik içinde bulunurlar. Bu nedenle görünen varlık birliğinin tezahürleri ve görünmeyen varlık ise birliğin özünü oluşturur. Dolayısıyla varlığın özünün farklı görünüşleri olan nesnelere dünyası birliğin özüne muhalif değildir ve olamaz da çünkü çağlayarak akan bir nehrin mevcudiyetini oluşturan her damla su o nehirdendir. Nehir içindeki bir damla suyun dahi varlığı inkâr edilemeyeceği gibi bir çayın veya bir nehrin varlığı da görmezden gelinemez. Evet, suyun bir kısmına nehir, bir kısmına çay ve bir kısmına da damla denildiği gibi varlığa da maddi ve manevi gibi isimler ve yönler tayin edilmiştir ancak doğru bilgi ve gerçek bilim için varlığın hiçbir yönü yok sayılamaz.

Varlıklar varlığın öz kaynağından neşet etmiş ve keşfedilerek yeni görünüşler almaktadır. Nasr'a göre, "bu varlıkla Varlık'ın kendisi arasındaki ontolojik bağın bilgisi demektir" (Nasr, 2015: 36). Varlığın her yönünün kabulü üzerinden hareketle bilen ile bilinen arasındaki bağ ve özne ile nesne arasındaki ilişki, insanın varlığa bakışının temelini ve varlığın dayandırıldığı kaynağı teşkil eder. O bağ ve kaynak, varlığın ontolojik zeminine dayanmakta ve onu işaret etmektedir. Varlık, manevi alandan koparılacak nesne ve hakikatin özünden ayrı düşünülecek madde değildir. Varlık bir bütündür ve onu tüm yönleriyle incelemek varlığı idrak etme çabasında olan insanın daha anlamlı sonuçlar elde etmesine imkân sağlar.

Varlığa yönelik herhangi bir şey "vardır" bakışı, varlığı ontolojik olarak birlik zemininde ele almaktır. Bu bakış, varlığa varlığın içinden yönelme ve onu bilme çabası olduğundan varlıktan ayrı bir şey değildir; ondan bir şey olarak varlığa içerden yönelim ile onu anlamaya çalışmaktır ve varlığı idrak etmenin olanağını sağlar. Ancak modern düşünceye göre varlık, nesnelere dünyasından ibaret olduğundan "bu vardır" ve "şu vardır" gibi varlığa kısmi, dışardan bir tanımlama ve bilme çabası vardır. Varlık "var"dır bütüncül olan ontolojik bakış, modern düşüncenin "şu da var"dır bakışına indirgenmesiyle ontolojik kırılma ve epistemolojik krize neden olmuştur. Bu krizle Nasr'ın ifade ettiği gibi "tabiat, anlamsız bir 'şey' haline gelmiştir" (Nasr, 2019: 18). Dolayısıyla varlığın kısmi yönü üzerinden inceleme yapmanın insanın zihinsel ve duyuşsal alanının sınırlandırılması ve varlığın bütüncül işleyişinden bihaber oluşun sonucunu doğurmuştur.

Varlığa bütüncül bakıştan mahrum olan modern insan, varlığı dışardan kontrol etmeye ve onu elde etmeye çalışarak varlığa yöneldiğinden varlığın bütünselliğinden mahrum kalmanın ve bu mahrumiyetin getirdiği noksan idrakin sonucu olarak da varlığa

tahakküm ile sahip olmaya çalışmaktadır. Varlık denilince salt fiziksel dünyanın anlaşılması, varlığın diğer tüm alanlarının devre dışı bırakıldığı beyan edilmiş olunur ve nitekim modern düşüncenin anlayışı da bu şekilde bir seyir izlemektedir. “İnsanla tabiat arasındaki dengenin tahrip edilmiş olmasından kaynaklanan sorunları, daha fazla tahribat yaparak, tabiatı biraz daha “ele geçirerek”, onu biraz daha “boyunduruğa vurarak” ortadan kaldıracabileceklerini sanıyorlar” (Nasr, 2019: 12). Varlık, görünür ya da görünmez bir bütündür onu parçalara ayırmak teknik açılardan bazı pratik sonuçlar doğursa da insanlığın varlığın bütüncül bakışından habersiz kalması eksik tanımlamalar yapmasına neden olmaktadır.

Modern düşünce, varlığı tek düzleme indirgemesiyle varlığın özünden bihaber olmasından hem varlık hem de bilgiyle ilişkisinin zemini sağlam değildir, yani varlığa bakışta zemin olarak nitelendirdiği şey asıl temelden yoksun ve öz dayanaktan uzaktır. Varlığın manevi yönünden bihaber olan bakışın zemini kaygan ve anlayışı temelsiz olduğundan varlığın gerçekliğinin anlaşılması ve inşa edilmesi zordur. Böyle bir zeminde ne sahih bakış ne de doğru bilgi neşv-ü neva bulamaz. Dolayısıyla hakikat bütüncül bakışa ve anlayışa açılır, çünkü varlık birdir. İnsanın ruh ve beden yönleriyle bir olduğu gibi varlık da maddi ve manevi cihetleriyle birdir. Varlığın metafiziksel yön ve fiziksel alan olarak dile getirilmesi mümkündür; bu varlığın birlik ilkesine muhalif bir anlayış değildir. Ancak “çağdaş insan için, tabiatın hiçbir kutsal tarafı kalmamıştır” (Nasr, 2019: 19). Bu da varlığın gerçekliğini idrak etmeyi zorlaştırmaktadır.

Metafiziksel varlık, fiziksel varlığı da ihata eden varlığın ruhudur; fiziksel varlık, varlığın görünen kısmıdır onun bütünü değildir. İnsan, varlığı her yönüyle anlama çabasında olan varlık olarak varlığın her iki yönünü sembolize eder. İnsan ruh ve bedene sahip olmasıyla varlığın maddi ve manevi yönünün kendisinde görünmesi, varlığın nitelik ve niceliğinin kendisinde tezahür ettiğinin göstergesidir. Nitekim Nasr’ın varlığa bakışı da insana bakışındaki temelden oluşmaktadır. Varlık insanın zekâsı ya da duyuşsal tecrübesi ile sınırlandırılmaz. Bu nedenle varlığın özünü anlamak ve bütüncül bilgisine vâkıf olmak salt maddi zemin ve şartlarla mümkün değildir. Modern düşünce, varlığın fizik alanıyla sınırlı bakışından ötürü, varlığın metafiziksel hakikatlerinin künhüne vâkıf olmadığı gibi metafiziksel alanın varlığını da inkâr etmiştir.

Varlığın hakikatine kayıtsız ve karşıt durmanın anlamlı ve anlaşılır bir yanı yoktur. Modern bilimin ürünü olan modern varlık anlayışı ne bir derinliğe ne de bir anlam dünyasına sahiptir. Yüzeysel bir cazibeye ve teknik bir kolaylığa sahip olabilir. Ancak

hakikate matuf değildir. Bu sebepten ötürü, öz bilgiden de mahrum kalmıştır. Modern varlık anlayışının en açık ve karakteristik özelliği, niceliğin sınırlarına boyun eğmesiyle varlığı ve insanı sadece görünen hâliyle ve bu dünyanın varlığı olarak ele almasıdır. Yani varlığı ve insanı bir nesne seviyesinin ötesinde görmemesi veya görememesidir. Modern düşüncenin varlık anlayışı ruhsuzdur çünkü varlığa ilişkin bakışı yarı kör ve varlığın özünü varlığın görünümüne feda etmiştir. Guenon'a göre, yaşadığımız çağda 'nitelik niceliğe' feda edilmektedir (Guenon, 2019: 155). Bu durumun en büyük nedeni modern düşüncenin zemininin asıl temelden uzaklaşarak ontolojik bakışın Gelenek'ten sapması ve ontolojinin devre dışı bırakılarak epistemolojinin dayanak ve sonuçlarının ontolojinin yerine ikame edilmesidir. Varlığın ontolojisinin ihmal edilmesi, varlığın niteliğinin devre dışı bırakılması olarak nicelik ötesi bir şeyi içermeyen profan bir anlayıştır. Böyle bir bakışın ürünü olan bilimin de insani ve sahici özü noksanıdır. Dolayısıyla sadece maddeyle ilgilenen bilimin söyleyebilecek bir şeyi olmadığı gibi öznel olan her şeyi yalıtılmaktadır (Husserl, 2016: 68).

Niceliksel varlık niteliksel varlığın içinde mevcuttur. Eşyanın niceliksel yönü niteliksel yönünü çağırıştır ve eşyanın niceliksel yönü niteliksel yönün tezahürü; dışavurumdur. Varlık her zaman var olmaya devam ettiği için onun görünmeyen yönlerini inkâr etmek onun olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak modern düşünce açığa çıkmamış hiçbir varlığı kabul etmediğinden varlığın manevi yönünü yok saymıştır. Modern düşüncenin bu şekildeki algısı, yargısı ve yanlılığı, varlığın metafiziksel cihetinin yok sayılmasıyla hem varlığa hem de yokluğa sınır çizme teşebbüsüdür. Ne varlığın ne de yokluğun çerçevesini duysal açıdan sınır çizmeye imkân olmadığı ise aşikârdır. Çünkü varlığın sınırını çizmek yokluğun sınırını; yokluğun sınırını çizmek ise varlığın sınırını belirlemektir. Varlığın niceliksel alanlarının ön planda olması insanın rasyonalitenin hegemonyasında olduğunun beyanıdır. Her şeyin niteliğini niceliğine feda etmek, her şeyin görünümünün özüne tercih edilmesi olarak özün yitirilmesidir.

Varlığı anlama çabasının ontolojik zeminin kayması ve epistemolojik bakışının bulanması hem varlığın hem de varlığa ilişkin bilginin noksan bir niceliğe indirgenişinin göstergesidir. Modern düşüncenin ontolojik bakışının çökmesi ve epistemolojik anlayışının zedelenmesinin temelinde yer alan, bilginin varlığı kuşattığı tezidir. Varlığın metafiziksel yönünden koparılıp salt fiziksel dünyanın etrafında şekillenen bir bakış ve o bakışın ürünü olan bilginin ne kadar dar sınırlarda olabileceği aşikâr bir gerçekliktir. Varlığın özünden mahrum olan bir varlık ve bilgi anlayışı kördür ve böyle bir bakışla varlığın özünü görmek

mümkün değildir. Dolayısıyla varlığın noksan bakışla değerlendirilmesi ancak ve ancak noksan sonuçlar doğurması anlamına gelmektedir.

Bilim ve bilgi üretiminin maddi dünya ile sınırlı bırakılması hakiki bilim ve bilgiden bihaber anlayışlara bağlı kalmaktır. Modern Batı düşüncesinin bu şekilde bir hâl alması ontolojisinin sarsılması ve epistemolojisinin yönünü kaybetmesi anlamına gelmektedir çünkü her şeyin aslından koparılarak yüzeysel bir derekeye düşürülmesi, ana kaynaktan kopma olarak ontolojik bakıştan yoksun olmaktır. Varlığa ilişkin bilimin sınır ve amacının dar olan fiziki dünyanın alanından ibaret görülmesi, epistemolojik olarak sakat bir anlayışla bilim yapıldığının göstergesidir. Böylece varlığın özünden kopan modern bilim, asıl varlık ve bilgiden uzaklaşmanın serüvenini sergilemesiyle varlığın ontolojisinden kaymış ve epistemolojisinden uzak kalmıştır.

Modern düşüncede hakikatin görünen gerçeklikten ibaret görülmesi varlığın ve bilginin başına gelmiş en talihsiz bakıştır. Çünkü varlık, insanın duyuşal sınırlarına indirgenemez. Nasr'a göre "gerçekliğin çeşitli düzlemleri, tek bir psikofizik alana indirgenmiştir" (Nasr, 2019: 29). Varlığı duyuşal alandan ibaret görülen varlık anlayışının sahih bilgiye ışık tutması bir yana bilgiyi karartmaktadır. Duyuşal alanın idrakine sunulan ve fiziki dünya ile sınırlı olan varlık ve bilgi tasavvurundan neşet eden şey, hakikatten uzak bir bakış ve onun netice vereceği durum ise maddi olana mahkumiyettir.

İnsan kendi varlığıyla birlikte kendisi dışındaki her varlığın da varoluş nedenlerini merak eden bir yapıya sahiptir. İnsan merakının salt epistemolojik ve duyuşal alana indirgenme girişimi, insanın özne-nesne ilişkisindeki bakışının dengesine zarar vererek değişmesine neden olmuştur. Varlığın anlaşılma serüvenini epistemolojik bir yapıdan ibaret görmek, insanın da düşünen bir varlıktan öte bir yapısının olmadığını tezine neden olmuştur. İnsanın nesnelere karşısında özne olma durumunun yitirilmesi, insanın da nesne edinildiği ve insanın nesnelere farkının kalmadığının anlamına gelmektedir. Dolayısıyla insanın düşünen bir varlık olarak diğer varlıklardan ayrı olarak görülen insani yönünün bertaraf edilmesidir. Böylece varlığın ve varlığa ilişkin bilginin dayanağı rasyonaliteye hapsedilmiş ve asıl bilgi yerine profan bilim ile sahte bilgi üretilmiştir. Sahtedir çünkü profan bilim yalnızca yüzeysel bir bakışa dayanmaktadır. Guenon profan bilimin ilkedan yoksun olduğundan eşyanın yüzeyinde kaldığını söyleyerek eleştirmektedir (Guenon, 2019: 159).

Varlık, bātini ve zahirî yönleriyle bütünlüğü teşkil eder, bir yönü diğer yönden ayırma çabası doğru bir yöntemden yoksun, hakiki bir bakıştan uzak ve sahih bir bilgiden mahrum kalmayı netice verir. İnsan batın ile zahir olanın bilgisine vâkıf olabilecek bir potansiyele ve varlığın neliğinin özüne erişebilecek bir kabiliyete sahiptir. Modern düşünce, insanın neliğinin göstergelerinin bir yönünü yok sayarak sadece zahir alana yönelmesi sahih bakışı zedelemiştir. Varlığa ilişkin yönelimin nesnelere dünyasına indirgeme girişimi, insanın batın yönden uzaklaşmasının temelini teşkil etmektedir. İnsanın batın olandan uzaklaşması ise, hakiki bir bilginin ortaya çıkmasının önünün kesilmesi anlamına gelmektedir. Varlığın bilgisi ve insanın ilgisi görünenin ötesinde olabilecek niteliktedir. Bu niteliğin ortaya çıkmasını engellemek insanın bütüncül bakışının önünü maddi olanla sınırlı tutmaktır. Dolayısıyla Gelenek'ten kopuk varlık anlayışının ayakları, sakat bir kuşun hedefine varamadığı misali; insanı da istenilen hedefe ulaştırmaz.

Varlık, kutsallık içerir ve insanın deneyimlerinden önce gönlüyle farkına varabildiği; gözlemlerinden önce aklıya düşünebildiği bir yana sahiptir. İnsanın ruhsal yönü ihmal edilerek insanın anlaşılamayacağı gibi; varlığın da manevi yönü görmezden gelinerek maddi yönü de anlaşılabilir. Varlık, kutsaldır; ancak modern Batı düşüncesine göre varlık parçacıklardan oluşan maddi şeylerdir ve kutsallık içermez. Modern düşüncenin maddi evrenden ibaret bilim ve düşünce anlayışının da kutsallığı inkâr etmesi, ürettiği düşüncelerin ruhsuz ve camit olmasına neden olmaktadır.

Ne zamanın akışına ne de mekânın kaplılığına sınırlı kalmayacak nitelikte olan insanın anlam arayışı, varlıkla ilişkisi, bilgi üretimi ve varlığa anlam yükleyişi insanın maddi olan dünyadan ibaret bir düşünce yapısının ve niteliğinin olmadığını göstergesidir. İnsan maddi olanı aşacak ve aşkın olana koşacak bir niteliğe sahiptir. Çünkü insanın yöneldiği varlık maddi ve manevi olarak bir bütündür, onu ne salt nesneleştirme yöntemiyle ne de her şeyi özne olarak kabul gören anlayışla idrak edilebilir. Varlık öte ve beri olarak bir ayırma tabii tutulamayacağı gibi insanı da ruh ve beden ayrımı üzerinden bir bakışla değerlendirmek noksan bir anlayıştır. Varlığın bütünselliğine olan bütüncül bakış onun anlaşılmasının temelini teşkil eder; varlıkla birlikte insanın da bir bütün olarak algılanmış olması varlığa ilişkin ayrımları reddetmeyi gerektirir. İnsanın nesne ile ilişkisini ihata eden varlık, ontolojiyi de epistemolojiyi de kapsayan bir yapıya sahiptir ve varlık, insanı da insanın bilgisini de kuşatır.

2.2. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Bilgi

Bilginin ne olduğu/olmadığı üzerine düşünce tarihi boyunca çok sayıda açıklamalar ve tartışmalar yapılmıştır. Nasr da bilginin ne olup ne olmadığını, bilginin kaynakları ve bilginin güvenilirliği gibi birçok konuda detaylı çalışmalar yaparak bilim ve felsefe tarihine büyük katkılarda bulunmuştur. Günümüzde bilgi denilince, eşyanın ne olduğu ve eşyanın işleyişinin nedenleri etrafında bir tanımlama yapılarak varlığın mahiyetinin aklın ve duyuların süzgecinden geçirilerek bir soyutlama girişimiyle bilginin çerçevesi çizilmektedir. Dolayısıyla insanın özne olarak yönelmiş olduğu şeye ilişkin veri edinmesi ve üretmesi bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bilgi bundan ibaret midir? ve daha önce sorulması gereken bilgi nedir? gibi soruların yanıtlarının peşinde olan Nasr'ın bilgi ve bilim anlayışı şekillenmiştir.

Bilgi, herhangi bir şeyi soyutlama yöntemiyle eşyayı ve eşyaya ilişkin neliği ihata etmeye çalışarak onu anlama ve anlamlandırma yöneliminin meyvesidir. Aklın eşyaya ilişkin elde ettiği veri olarak bilgi, eşyayı bilmek ve tanımaktır. Bilgi, bilen ve bilinen arasındaki bağı işaret ettiğinden bilenin algılama, tecrübe, psikolojik, fizyolojik ve zihninin çalışma biçimi gibi birçok alan ve konuyu da beraberinde kale almayı gerektirmektedir. Nasr, bilginin sadece eşyanın bilgisi olarak şekillenen anlayışlara karşı çıkarak, bilgi ve insan arasındaki ilişkinin daha üstün ve köklü olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bunun için de öncelikle insanın neyi bilgi konusu edinebileceği belirlenmesi gerekmektedir.

İnsanın neyi bilebileceği ve neyi ne kadar edinebileceği önemli olduğu gibi onun bu bilgileri neye dayanarak ortaya koyduğu da aynı derecede önem arz eder. İnsanın psikolojik, biyolojik ve düşünen bir varlık gibi tek tek yönlerden ele alındığında ortaya çıkacak sonuçlar farklı olabileceği gibi; insanın psiko-somato-spiritüel bir varlık olarak bütüncül açıdan da ele alındığında insana ve insanın herhangi bir şeyle ilişkisinde elde edeceği sonuçlar farklı olacaktır. İnsanın bilgiye yönelimindeki bakış ve yöntem bilginin nasıl bir çerçevede değerlendirildiğini gösterdiği gibi insanın kendisine bakışı da bilgiyi hangi saik ile ortaya koyduğu ve neye bilgi denilebileceğini de belirlemiş olmasıdır. Bilginin aklın ve duyuların ortak ürünü veya sadece aklın ürünü olduğu anlayışı gibi birçok görüş dile getirilmiştir. Ancak hangisinin saik bir bilgi ortaya koyduğunu insanın neliğini ve insanın amacına atfedilen anlama göre değişmektedir. Dolayısıyla insanın mahiyeti ve insanın varlığa ilişkin değerlendirmesi bilginin de mahiyetini belirlemektedir. Çünkü insan varlığın ruhuyla bağ kurduğu nispette saik bir bilgi edinebilir ve varlığının hakikatine erişerek her

şeyin özünü idrak edebilir. Bu sebeple varlığın hakikatine ve bilgisine erişmek insanın kendini tanımasından geçer ve en değerli bilgi de kendini bilme seviyesidir. Kendini bilen insan, araçlar olan nakışların kölesi değil, hakikati anlamının öğrencisidir.

İnsan kendini bilirse, nereden geldiğini ve nereye gideceğini de öngörebilir. İnsan kendini bildiğinde, maddi dünyayı aşan bir bilinç ile kendi gerçekliğinin farkına varır ve insanın zihinsel bir bilinçten yani sadece bilincin kavradığı şeylerden ibaret olmadığını da idrak etmiş olur. Çünkü insanın benliği bilinçten, hafızadan, bedenden ve dünyadan daha öte şeyleri idrak edebilecek bir benliğe sahiptir. Bu nedenle gerçek anlamda insanın benliğini bilmek hakikate açılan kapıya erişmektir. Bunun için de insanın kendi hafızasını aşması ve bilinç merkezini idrak etmesi gerekmektedir. İnsanın hafızası ve zekâsı kendisine ilişkin bilincinin merkezi değildir. “Bilinç merkezimiz, yani ‘ben’imiz, sıradan hafızamızla özdeşleştirilemez” (Nasr, 2015: 27). İnsan kendi bilincinin kabuğunu kırdığı takdirde hakikate ulaşabilir ve bu durum meydana geldiğinde insan kendi gerçekliğini tüm çıplaklığıyla kavramış olarak kendi hakikatine vâkıf olur. Ancak Nasr’a göre, “Artık kim olduğumuzu ve dolayısıyla bu hayattaki gayemizin ne olduğunu bilmeyen, nisyân içindeki varlıklara dönüştük” (Nasr, 2015: 23). İnsan kendi ‘ben’ini anlayabilme kapasitesine malik olduğu gibi ondan uzaklaşma eğiliminde de olabilmektedir.

Modern insan, aşkın bakış ve bilgidен yoksunlaştıkça kendi ‘ben’ini anlamaktan uzaklaşmaktadır. Böyle bir durumda insanın varlığı anlama ve sahih bilgi edinme olanağı zorlaşmaktadır. Çünkü varlığın metafiziksel yönünün inkârı bilginin de maddi dünya ile sınırlı kalmasını netice verir ve Schuon’a göre insan, aşkın bir şeye inanmaya gerek duymuyorsa kendini insan-altı bir varlık konumuna mahkûm eder (Schuon, 2013: 21). İnsanın kendini insan-altı konuma hapsedmesi varlığa ilişkin bilginin noksan olmasıdır. İnsan bilginin kutsal ve manevi yönünü modern çağlarda yitirerek maddenin ve niceliğin kurbanı etmiştir. Schuon’a göre, insan kendi varlık bilincinin ayrıcalığını modernitede madde, makine ve nicel bilgiye bıraktığından hakiki anlamda insan olamamakta ve insan kendi ‘potansiyelinin’ farkında olmadığından günümüz modern dünyasında mutsuzdur (Schuon, 2008: 46).

İnsanın kendi potansiyelini insanın asıl ve öz hâlinin gerektirdiği şekilde değerlendirmedeği sürece insanın içinde bulunduğu manevi kriz de çözümlenememektedir. İnsan, varlığın kutsal yönüyle irtibatını ve bağına tekrar güçlü şekilde kurmasıyla manevi krizden çıkabilir. İnsanın kendi öz hâline dönüş onun krizden çıkış yoluna girmesidir. İnsan

kendi özüne dönüş yapmadığı sürece kriz derinleşerek büyüyecektir ve insan ancak hakiki olanın idrakine vardığında kendi öz hâline dönüş yapacaktır. İnsanın asli vazifesi, varlığın tecellisinin ve özünün farkına varma ve bilme çabasıdır. İnsanın kendini bulmasının ve bilmesinin yolu da varlığın her yönün peşine düşerek her şeyin özüne ulaşarak gerçek bilgi edinmesiyle mümkündür; insan kendi ruhunun derinliğiyle varlığa temas etmesi ve kendi varlığın özüne inmesiyle gerçek bilgiye ulaşacaktır.

İnsan, hakikate ulaşarak kendi cehaletinden azat olup insani hüviyet ve hürriyetine erişebilir. Hakikatin bilgisine erişmek, aydınlanmaktır. Bu aydınlanma ile insan kendi gerçekliğini kavrar. İnsanın insan olmağının en asli işlevini yerine getirmekle en yüksek düzeyde özgür bir varlık olur. Bu özgürlük kişinin kendi istek ve arzularına gem vurmaksızın avare olması değil, ruh ve kalbiyle hakikate öz bilgiyle açılmasıdır. İnsan asli hakikatini bilmesiyle, gerçek potansiyelini bulmaya çalışmasıyla ve hakiki hürriyetine erişmesiyle sahil bilgi edinebilir. Çünkü insan hakikatin önündeki maddi perdeleri bir bir kaldırarak manevi nur ile aydınlanarak insanlığın hüviyetine ve hakikatin bilgisine vasıl olur.

Hakikatin bilgisi, kişiye şahsiyetini gösteren öz varlık kaynağı olarak zihinsel bir bilgidir. Bilgiye yönelen, bilgi ve bilinenin aynı yerde buluşması yani hemhâl olunması insanı kendi öz hakikatinin farkına vardırır ve hakikate ulaştırır. Hakikatin tezahürü her şeyde görülmekle birlikte asıl olarak insanın manevi dünyasının içinden meydana çıkar. Çünkü insan İlahi tecellinin en iyi göstergesi ve O'nun temsilcisi hükmündedir. Ancak en yüce ilke olan 'ilahi ilke' insanın zihinsel olarak sıradan bir bilme biçimiyle anlaşılır. Varlığın asıl gerçekliği her şeyi kapsadığı için dünyevi usullerle insan onu tam olarak idrak edemez. Başka bir ifadeyle 'sonsuz' asıl olan, 'sonlu' usul ile kavranamaz. Sonsuz asıl olan ancak sonsuz asıl olanın insandaki merkezi tezahür yeri olan kalp ile anlaşılabilir ve bu farkındalıkta olan insan bilir ki, "tek başıma bir hiçim, tabiatla her şeyim" (Çamlıbel, 2016: 259) felsefesinin idrakine vararak tabiat ile 'bir' olur.

Kartezyen felsefenin de etkisiyle zihin ve beden ilişkisi çok tartışılmış ve günümüzde de sürmektedir. İnsanı sadece zihin ve beden ayrımı ve nitelikleriyle okumak noksan bir tanımlama girişimidir. Çünkü bu anlayışın temeli kırık, yöntemi eksiktir. Bir deyiş olan "kem alat ile kemalat olmaz" sözüne de binaen zihin ve beden ayrımıyla varlığın ve bilginin esasına ulaşılması zordur. Bilim her ne kadar geliştirilse de hakikatin özüne nicelikten ibaret anlayışlarla ulaşılması zordur. Çünkü varlığın özünün maddi ölçülerle

kavranması ve ona ilişkin gerçek bilgilerin edinilmesi mümkün değildir. Nasr'a göre, insan yalnız vücut ve duygulardan ibaret değildir (Nasr, 2015: 74). Bu nedenle salt maddi açılardan ibaret bakışlarla ne insanın ne de başka bir şeyin mahiyetine vâkıf olunamaz. İnsan sadece duyuları ve zihinsel yetileri olan bir varlık olmadığından sahih bilgilerin salt kaynakları da bu nitelikler olamaz. İnsanın en değerli merkezi gönlü ve kalbidir, en sahih ve değerli bilgi de onlarla edinilebilir. İnsanın özü kalbi olduğu gibi, kalbin edindiği bilgi de öz bilgidir. Hakikat en yüce varlıktır ve en yüce bilgi de Hakikat'e ilişkin olan kalbî bilgidir.

Modern düşünce bilginin kaynağını ve alanını sınırladığından bu sınırlar içinde her şeyin bilgisine vâkıf olunabileceğinin iddiasındadır. Ancak bilginin kaynağı maddi olanın ötesinde bir alana ve anlama sahiptir. Bu nedenle hakikatin bilgisinin imkânı, bu dünyayı da içine alan fakat bu dünyayı aşan bir alana sahipken; modern düşünceye göre hakikat maddi alandan ve onun bilgisinden ibarettir. Yani modern düşünce hakikatin bilgisini duyusal alana hapsederek bilginin maddi alana ilişkin olduğu kabulüyle bilgiyi ilkesiz bir yapıya dayandırmıştır. Dolayısıyla modern düşünceye göre bilginin kaynağı, maddi sınırlardan ibarettir. Yöneldiği alanının bütününe de tabiat bilimi yani tabiat alanı denilmektedir ve Husserl'e göre modern bilim, insanın temel varoluşsal sorularına yanıt vermek yerine teknoloji kılığında insan için oyuncaklar üretmekle meşgul olduğunu söylemektedir (Husserl, 2016: 8). Varlığın bilgisine hem zahirî bakışın hem de bâtinî anlayışın yol ve yöntemleriyle bakmakla öz bilgiye ulaşılabilir; ondan mahrum kalmakla değil. Bilgi, tabiat alanından müteşekkil değildir, onu da aşan bir alana sahip olduğundan metafiziksel alanın bilgisinden bihaber olmak hakiki bilgidен mahrum kalmaktır. Çünkü varlığın aşkın yönü ve bilgisi duyusal izlenim ve bakışa indirgenemez.

Modern insanın bilgiyi duyusal seviyelere indirgeme girişimi insanın kendi özünden uzaklaşması, bilginin özüyle mesafesinin açılmasını netice vermiştir. Çünkü insan kendi özünden kaydıkça, insanî ve manevi yönünün saf bilgisinden de mahrum kalmaktadır. Bilgiye ulaşmaktaki manevi yollar insana kendi nefislerinin arzularına göre değil; nefislerini hakikatin takipçisi yaparak hakiki bilgiye ulaşılabilir. Bu da insanın gerçek anlamda özgür olmasına bağlıdır. Nietzsche özgürlüğü, bireyin, kendi sorumluluğuna sahip olma iradesine sahip olma çabası olarak açıklar (Nietzsche, 2015: 186). Nasr'a göre nefsin bütün öğeleri, Hak tarafından yaratıldığından yaratılışına uygun hareket ederlerse kıymetlenirler (Nasr, 2015: 147).

Modern insan varlığın öz kodlarına uygun bir şekilde hareket etmediği için, ruhu kaotik bir hâl alarak hakikati görememekte ve asıl bilgiden uzaklaşmaktadır. Max Scheler, tarihin hiçbir döneminde insanın kendisi için günümüzdeki kadar sorunlu olmadığını söyleyerek bu kargaşaya işaret etmektedir (Scheler, 2015: 36). Bu nedenle modern insan, varlığın ve kendi ruhunun özünden düşmektedir. İnsanı hakikatten uzaklaştıran her bilgi ve bilim anlayışı insana gerçek manada yararlı değildir. Bunun nedeni ise, modern bilim ile birlikte teknolojinin de hızlı gelişim ve değişimiyle insanın dünyeviliğe olan bağlılığının ve ilgisinin artmasıdır. Bu bağlılık da insana ve insanlığa dair daha büyük sorunların çıkmasına neden olmuştur. İnsanın kendini kendinden uzaklaştıracak şeylere kaptırması, kendine ilişkin asıl bilgiden mahrum kalması demektir.

Kendi varlığını unutan insanın başka bir şeyin varlığını tam anlamıyla idrak etmesi düşünülemez. İnsan kendini bilmeden varlığı ve varlığa yönelik bilgiyi bilemez. Scheler'e göre, kişinin kendini ortaya koyması ile kendi başına var olabilen varlığı "bilme" imkânı ona açılır (Scheler, 2015: 118). Kendini bilen insan bilgi sahibi olur, kendini bilmeyen insan ise, niceliğin kölesine dönüşür. Varlık ve bilgi kendini bilen insan için ona yabancı ve uzak bir şey değildir. Kemal Sayar'ın da işaret ettiği gibi, varlık insana yârdır (Sayar, 2019: 80). Kendini bilen insan için, bütün varlık kendisine yâr, dost ve ders kaynağıdır. Bu bakışla insan insanın umudu ve yurdudur onun kurdu ve korkusu değildir. Çünkü kendini bilen insan bilgiyi yaşama dönüştürür; insanlığa zararlı bir araca değil ve Guenon'a göre de bilgi, insana bilgelik kazandırmalıdır (Guenon, 2016: 22).

Hakikatin tezahürü olan varlığa ilişkin bilgi, hakikate yönelmiş gerçek bilgidir; hakikatten kopuk olması ise, gerçekliği maddi alanın sınırlarından ibaret olmasından noksan bilgidir. Çünkü fiziksel alana ait bilgi, maddi alandaki her şeyin bilgisini konu edinirken; metafiziksel bilgi, fizik ötesi alanın bilgisiyse meşgul olmaktadır. Metafiziksel bilgi, metafiziksel alan hakkında akleden kalp ile düşünmektir, onu sınırlandırmak değildir. Bu nedenden ötürü metafiziksel alan hakkında modern insanın yapmış olduğu tanımlamalar eksik kalmaktadır. Metafiziksel alan insanın belirleyeceği sınırlardan üstündür ve ona ilişkin bilgi de maddi alanın bilgisini aşmaktadır. Metafiziksel alan muhakeme yetisinin sınırlarını aşar, çünkü onun merkezi kalptir ve ona ihtiyaç duyar. Kalpten kastedilen ise gönüldür. Aşkın bilgi, salt muhakeme yetisiyle değil, gönlün manevi gözüyle görülür. İnsanın edinebileceği ve ulaşabileceği en kuşatıcı bilgi, insanın merkezini teşkil eden gönlün gözüyle ulaşılır. Akıl, zekâ, duyular vs. insanın tüm özellik ve nitelikleri gönlün yolunda ve

ruhun izinde olması icap eder. Modern bilim bunun aksi yönde bir seyir izlemesiyle varlığa ilişkin sahil bilgi edinmesi olağan görülmemektedir. Çünkü modern bilim, kalp ile varılan bilimin yolunu keserek onun bir bilgi yolu olabileceğini de inkâr etmiştir.

2.3. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Modern Bilim ve Modernizm

Martin Heidegger'e göre, 'Varlık' sorusu günümüzde artık unutulmuştur (Heidegger, 2011: 1). Bunun nedenlerinin başında modern insanın varlığa dair bakışının zedelenmesinden ötürü, varlığa ilişkin gerçek bilgi ve bilimi kaybetmesiyle varlığa dair soruları da sormayı unutmuştur. Modern insan varlığa ilişkin hakiki konumunu yitirince, bilim de asıl rayından kopmuştur. Modern felsefe ve düşüncesinin dayandığı bu tabloya itirazları olan Nasr'ın, bu kaotik durumun temelini teşkil eden kavramlardan biri olan modernizm ve onun etrafında şekillenen modern düşünceye eleştirilerini daha çok bilgi ve bilim üzerinden yapmıştır.

Nietzsche, moderniteyi kendi ile çelişkili bir olgu olarak tanımlar (Nietzsche, 2015: 192). Çünkü 'ilerleme' fikri üzerinden bilim öz köklerinden koparılmıştır. Modern bilim, ezeli hikmete karşıt bir yapıyla yenilik ve ilerleme fikri üzerinden bilginin kaynağının kutsal yönünü bertaraf etmeye ve bilimin sınırlarını maddi alana sıkıştırmaya çalışmakla ezeli hikmetten uzaklaşmaktadır. Ezeli hikmetten sapmayı niteleyen modernizm birden ortaya çıkmış da değildir. Nitekim modernizmin görünümüleri Yunan felsefesinin köküne kadar götürülebilen bir maziye dayanmaktadır. Sadece Yunan felsefesinin değil, diğer uygarlıklarda da bilimin değişikliklere uğraması ve modernizmin etkisinin izleri görülmektedir. Ancak Nasr'a göre modernizm, Guenon'un ifade ettiği modern düşüncenin tamamıyla Batı'ya ait olduğu (Guenon, 1999: 145) görüşünden hareketle Batı dünyasındaki modern bilim anlayışıdır.

Ezelî hikmetin karşısında duran modern düşünce, insanın beşerî yönü üzerinden felsefe yapıp insanın âli yönlerinin yaptığı felsefeyi yani aşkın bakışı reddeden promethean felsefedir. Modernizm de bu felsefenin ürünü ve görünümü olarak, görünen dünyanın ve içindeki beşerin felsefesidir. Aşkın alemin ve manevi dünyanın reddini yapan bu felsefe, ezeli hikmetin karşısında duran en büyük akımdır. Nitekim Guenon, modern düşüncenin simgeleri olan Rönesans ve Reform'u biri ilim ve sanatta, diğeri dinî konularda olan geleneksel ruh ile bağımlı tamamen kopardığını söyleyerek tarif etmektedir (Guenon, 1999: 41). Çünkü evrimci ilerleme mantığına dayan modernizm, metafiziksel alanın inkârı ve

kutsal olandan uzaklaşma felsefesine odaklandığından ezeli hikmetin bilimin ve dahi her alanın içinden sökülmesinin sürecine dönüşmüştür.

Nasr'a göre, Batı felsefesindeki gerçeklik, Descartes ile 'zihin ve madde'ye indirgenmektedir (Nasr, 2019: 135). Kartezyen felsefe anlayışı, felsefeden bilime kadar aslında her alanı bir ölçüye bağlı tutma girişimidir. Bu anlayışın katkılarıyla birlikte zararları da olmuş ve Albert Camus'a göre, Avrupa ölçsüzlüğü doğurmuştur (Camus, 1983: 27). Bu nedenle Kartezyen felsefenin öncülük ettiği modern bilim ve felsefe, bilim ve felsefenin ezeli hikmetten koparılmasına ve insanı her şeyin merkezi konumuna yerleştirilmesine neden olmaktadır. Modern bilim insanın bilgi ve ilgi alanını görünen varlık ile sınırlandırma girişimi ile aslında varlığın sadece fiziki bir şey olduğunu gösterme teşebbüsüdür. Böylece varlık sadece materyalist bir derekeye düşürülmüştür.

Rönesans'tan sonra hızlı bir şekilde gelişen modern bilim, mekanik bir bilim seviyesine düşürülmüştür. Mekanik bilim anlayışı, tabiatın tüm yönleriyle anlaşılabilirliğinin önünde bir engeldir ve o engeli ortadan kaldıracak bilim, kutsal bilimdir. Nasr'a göre, imanın gölgelendiği, sekülerizmin ayıldığı, fikrî sezgiden eser kalmadığı, kutsal bilimin unutulduğu ve evrenin mekanikleşmesi ile birlikte evrensel varoluş hiyerarşisinin gerçek dışı olarak görünmesine neden olmuştur (Nasr, 2019: 215). Bu nedenle modern bilimler, duyulur dünyanın bilim alanları olarak maddi âlem ile sınırlı alanların bilimleridirler. Bu bilimler, kadim ve geleneksel bilim alanlarının sınırlarını bilimsel olmaktan uzak görürler. Bilimsel olan yalnızca modernizm etkisiyle ortaya çıkan nesnel olarak ölçülebilir ve görülebilir olan duyulur dünyanın bilimleridirler. Modern bilim ile birlikte maddi ilerlemecilik yöntemi, geleneksel bilimleri görmezden gelmiştir. Guenon modern bilimi ve modern dönemi şu ifadelerle eleştirir: “bilgisizliğin bilginin önüne engeller koyması, yanlışın hakikate üstün gelmesi, beşerî olanın ilahi olanın yerini alması, yerin göğü yenmesi, bireyin kendisini her şeyin ölçüsü yapması ve tamamen kendi nisbi ve yanılabilir aklından çıkardığı yasaları evrene zorla benimsetmeye kalkışmasıdır” (Guenon, 1999: 106).

Guenon'a göre modernizm, aklın üstünde olanı ve ona ait olan her şeyi inkâr etme yoluna gitmektedir (Guenon, 1999: 39). Bu da niceliğin niteliğe hükümranlığını, yani niteliğin yitirilişi ve niceliğin yükselişini hızlandırmıştır. Modernizm, doğasına uygun olarak 'dinî ve metafizik' konularında gerçeklerin yerine yarı hakikati kapsayan, Gelenek'te temsil edilen bütünlükten uzak bulanık bir görünüm sergilediğinden Gelenekçi düşünürler, Gelenek ile modernizmi birbirine zıt olarak görmektedirler (Nasr, 2019: 16). Modernizm,

insanlığın tarihin en bunalımlı çağlarına maruz kalmasına neden olmuş ve insanlık tarihine asli bir katkıdan ziyade kaotik bir iz bırakmıştır. Edmund Husserl'in "Avrupa bilimlerinin krizinden Avrupa insanının krizine doğru ilerleyen..." (Özlem, 2010: 159) felsefesine göre, bilimlere bakışın sorunlu olması insanın kendisi için de sorunlu olmasına neden olabilmektedir. Bu arıza iz ile modern insan insan-ı kâmil olma yolundan uzaklaşarak ezeli hikmeti teşkil eden her şeyden kopmaktadır.

Modern bilimin büyük düşünürlerinden Karl Marx, insanın kendi tabiatına yabancılaşmasını kapitalist toplumun büyük kötülüğü olarak görür (Marx, 2017: 12). Çünkü modern bilimin öncülük ettiği modern toplumda birey kendisine yabancılaşarak insanî hüviyetini kaybetmektedir. Dolayısıyla nicelik temelli modern bilim kapitalizmin tekeline dönüşmektedir. Modern bilim ile birlikte toplumsal düzensizlik artmış ve insan bunalım pençesine sürüklenmiştir. Bu nedenle modern insan yerini ve yurdunu şaşırarak her şeye yabancılaşarak bireyselleşmektedir. Bu bireyselleşme kendi özgürlüğünü elde etmek değildir; kutsal olan ne varsa kendini onların katında görerek her şeyi kendisinden aşağı görmektir.

Modern bilim, bireyden üstün olan ilkeleri yok saymıştır. Bu nedenle bilginin tek ölçütünün insan olarak görülmesine neden olmuş ve bireycilik, tüm ilkelerin ana ölçüsü konumuna yükselmiştir. Bireyin varlığın üst konumuna yerleştirilmesi manevi olan her şeyi reddetmeyi de beraberinde getirmiştir. Guenon'un Batı'daki manevi çöküşü bireyciliğe bağlar. 'İnsanlığın sadece en aşağı güçlerinin, en alttaki imkânlarının gelişmesinde bir çeşit motor görevi gören muharrik güç de buradan ileri gelmektedir. Bu alt güçlerin yayılması insanüstü hiçbir unsurun müdahalesini gerektirmediği gibi, üstelik böyle bir unsurun yokluğunda ancak bütünüyle yayılabilmektedir.' Ona göre bunlar her tür maneviyattan ve her tür gerçek entelektüel birikimden uzaktır; aynı zamanda bireycilik, entelektüel sezgiden de uzaktır çünkü entelektüel sezgi özü itibarıyla bireyüstü bir melekedir, bu sezginin olmaması metafiziğin inkârı anlamına geldiğini söylemesi bu konudaki durumu daha net olarak açıklamaktadır (Guenon, 1999: 91).

İnsanın kendisinden başka hiçbir gücün ve hiçbir ilkenin boyunduruğu altında olmadığını bilinciyle oluşturulan hümanizmin insana ne kadar zarar verdiği ise görmezden gelinmiştir. Hümanizm, insanın tek dayanağının insan olduğu anlayışı ve insanın metafiziksel olandan koparılış sürecidir. Bu nedenle insan kendini en yüce şey olarak lanse etmeye başlamış ve iç dünyası boşalan ama dış algısı yükselen bir insan profili ortaya

çıkıştır. İnsan kendi benliğine tapar duruma düşmüş ve hümanizm ile birlikte insanın değeri sanılanın aksine, düşmüştür. İnsanın manevi tarafı yok sayılarak tek kanatlı kuş misali gibi insan yarı insan denilen sakat insan derekesinin dibine düşerek materyalizmin kölesine dönüşmektedir. Materyalizm sadece ekonomik sömürgelerin değil, aynı zamanda ve daha önemlisi zihinsel sömürgelere de neden olarak bilimlerin maneviyattan koparılmasına etki etmiştir. Böylece modern insan diye sunulan insan tipi homo-economicus derekesine düşmüş ve bununla kalmayıp homo-robotics modele dönüşmektedir.

Lings'e göre modern bilimin, histerik 'insan'ı yeniden bulduğunu düşünerek, onu tamamen dünyevi bir varlık olarak nitelendirmesi, insanı tam iyi olmaktan çıkararak özgürlük sağlaması onun düşüşüne sebep olmuştur (Lings, 2014: 24-25). Modern dünyanın materyalizm ile bezenmesi, ezeli hikmetin rafa kaldırılmasının sürecini doğurarak hakikatin yerini sahte ve sözde gerçekler almıştır. Lakin insan, beşer hâlini aştığı kadar insandır ve beşer hâlinde kalmaya ısrarcı olmak, insani hüviyetini kaybederek kontrolünü yitirmesidir. Aristoteles'e göre insan kendini kontrolden uzaksa bilgiye malik olmasında mana yoktur (Aristoteles, 2015: 23).

Modern insan, bireyin her şeyin ölçüsü konumuna yükseltilmesi anlayışından kaynaklanan bir bunalım yaşamaktadır. Bu kriz, insanın gök ile yer arasındaki varlığının anlamını yitirmesi ve insanın tabiat ile ilişkisindeki derin krizdir. Materyalizm ile beslenen, kapitalizm ile yayılan ve akılcılıkla meşru kılınan modern düşünce insanlığın köksüzleşmesinin krizine neden olmaktadır. Ünlü mütefekkir Sezai Karakoç'a göre Batı insanının ruhu, kuruyan bir deri gibi gerilerek yer yer delinmekte bu tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır (Karakoç, 2020: 17). Dolayısıyla bu bunalımdan kurtulmanın çaresi, insanın ezeli hikmete göre bir yaşam sürmesidir.

Modern insanın ve bilimin krizinin daha aşikâr görüldüğü Batı'ya, Sezai Karakoç şöyle seslenmiştir: "Dışını böyle süsleyerek içindeki boşluğu gizliyorsun" (Karakoç, 2019: 13). Krizin olduğunun inkâr edilmesi veya farklı bir şeyle giderilmeye çalışılması, onun gerçekliğini ebedî olarak örtemez. Ancak dış süsleme ile için çürüklüğü bir yere kadar saklanılabilir. Bir şeyin özü yani mayası sağlam değilse çürümekten kurtulması zordur. Avrupa kültürünün mayası, tekniğin geliştirilmesi hevesine kurban edildiğinden bozulmaya yüz tutmuştur. Yalçın Koç'a göre, "Maya, "asıl, öz, esas" olması sebebiyle "dış'sal" olanı hem "örterek kuşatır" hem de "aşar" (Koç, 2019: 15). Modern bilim de varlığın mayasından uzaklaştığından modern insan manevi krize giriftar olmasına zemin hazırlamıştır. Bu

krizden çıkmak için, ezeli hikmet ve kutsal bilim ile bağları güçlü bir şekilde kurmakla mümkündür.

2.4. Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Kutsal Bilim

Bilim denilince genellikle modern Batı bilimi anlaşılmaktadır. Bu sebepten ötürü “kutsal bilim” terimi bilim olarak modern bilim literatüründe pek yer edinmemiştir. Modern bilime göre, bilimin kutsallıkla ilgisi yoktur ve olamaz. Nasr'a göre, “Bu şekilde anlaşılan bilimin tanım gereği kendi dünyasında bile anlamlı görmediği kutsallıkla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Öbür tarafta, kutsal olan ise, modern dünyada hâlâ anlamlı olduğu kadarıyla bilimle çok az ilişkili görünmektedir” (Nasr, 2019: 7). “Modern çağda Batılı adamın ufkunu kaplamış olan duyumcu ve tecrübî epistemoloji, gerçekliği, dışsal hislerle algılanan dünyaya indirgemıştır” (Nasr, 2019: 15).

Modern bilimler insanın her yetisinin ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte midir? Bilimi pozitif ve diğerleri gibi bir ayırım üzerinden okumak insan ve bilim için daha mı yararlıdır? “Pozitif” olmayan ya da olamayan bilimler yok mudur? Bu sorular gibi daha birçok sorunun yöneltilebileceği bilim anlayışı günümüzde dünyanın yaygın bilim anlayışıdır ve bu anlayış, kutsal olan her şeyden ve hatta kavramın kendisinden de uzaktır. Pozitif bilimlerin geliştirilmesiyle aklın yüceltilmesi, kutsallığın etkisinin zayıflamasını beraberinde getirdiği için modern insan kutsal bilimden gözünü ve gönlünü uzaklaştırmıştır. Bilimin maddi evrenle sınırlı ve gönlün maneviyattan kopması, akıl ve kalp arasındaki bağın zedelenmesi olarak tezahür etmiştir. Kutsal bilim, aklın ve kalbin tefrikinden değil, tesanüt ve imtizacından neşet eden bilimdir. Bu nedenden ötürü öncelikle kutsal bilimin anlaşılmasının temeli olan kalbin ve aklın birlikte ne işlev gördüğüne bakılmalıdır.

Kendisi başta olmak üzere varlığın her aşama ve yönüne yönelen insan, varlığı her yönüyle salt zihinsel bir nitelikte kavraması zordur; bu nedenle akıl ve kalbin sembolize ettiği nitelikleriyle varlığa yöneldiğinde onu daha detaylı kavraması ve anlamlandırması mümkün olabilmektedir. Lings'e göre kalp “aklın tahtıdır” (Lings, 2019: 35). Akıl ise, daha çok mantık ve düşünme gibi alanları nitelemektedir. İnsan zihninin dünyevi varlığa saplanması ve varlığın dar, sığ ve maddiyatına saplanarak varlığın özünden gönlünün de uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Kalpten uzak bir aklın işlevi, her şeyin anlamını nicelik temelli eşyaya indirgemesi ve bu indirgeme, insanın insanlık faziletinden inişinin ve düşüşünün vahim durumunu doğurabilmektedir.

İnsanın kutsal olandan uzaklaşması, kendi kalbinin ve aklının yeşil bahçesini karanlık çöle dönüştürmesine benzer. Kutsal olandan irak olmak, aydınlık bir zihne sahip olan insanın kendi zihnini karanlığa dönüştürmesidir. Kutsallıkla bağ kurmak, insanın evrensel anlam ve hakikatten kopmamasını sağlayan köklü köprüdür. Kutsal, insana varlığın anlamını idrak edebilmesini sağlayan kadim anahtardır ve kutsallıkla bağ kuran bilim, insanın asıl ve öz varlığın hakikatine ulaşmasını sağlar. Çünkü “Kutsal, varlığın oluştaki, Baki’nin de fanîdeki doğrudan tecellisidir” (Nasr, 2019: 18). Kutsal, varlığın tecellisini gösterir ve varlığın bütün hâllerinin oluş sürecinin sembolüdür. Kutsal oluş, bozuluş ve değişmeyi göstermesiyle, varlığın öz ve asıl hâlinin tecellilerinin emaresidir. Kutsal bilim, Varlık’ın hakikatini gösteren en yüksek ilimdir. Bu nedenle bir kültürün içinde var olan bir kavram veya bir ekolün ritüellerinden biri değildir.

Kutsal bilim, insanın ruhsal ve manevi melekelerinin tabi hâliyle elde edilebilecek en yüksek bilim olarak varlığı maddi ve manevi ayrım üzerinden değil, onların birlikteliğinden varılan varlığın birliğinin bilgisidir. Bu sebeple varlığın birliği anlayışı, kutsal bilimin hareket merkezi ve aynı zamanda kaynağıdır. Kutsal bilim, varlığı ayırıştırma üzerinden değil, birlik üzerinden ele alan bilimdir; ancak bunu salt metafizik olarak ele almamakla birlikte, metafizik ilkeleri de içinde barındıran bir bilim anlayışıdır. Dolayısıyla, geleneksel ilimlerin en kapsayıcı ve ezeli hikmetin özünü teşkil eden bilimdir.

Kutsal bilim, ezeli hikmet ve geleneksel ilimlerden bağımsız düşünülemez ve onlardan soyutlanmamıştır. Çünkü geleneksel ilimlerin tüm aşama ve damarlarında mevcuttur. Nasr’ın felsefesinde ezeli hikmet, hakikatin tabiatından ortaya çıkan ve insanın iç varlığını nurlandırarak/aydınlatarak hakikate ulaşmanın yolu, kutsal bilim de onun aracıdır. Nasr kutsal bilimi, insanın içindeki melekeyi modern dünyadan etkilenmeden her insanın tabiatına uygun olarak kendi aklı ile varabileceği bir bilim olarak görmektedir (Nasr, 2019: 8). Kutsal bilim aklın ve maneviyatın kanatlarında yükselen bilim olarak varlığın özüne yönelen bilimdir.

İnsan aklının hürriyetiyle, kalbinin özülle ve ruhunun sesiyle dünyanın sınırlarına bağlı kalmayarak görünen varlığın ötesine, tabiatüstü alana ve varlığın özüne ulaşabilir. Varlığı anlamak ve ona ilişkin sahil bilgi edinmek için, insanın tabiatüstü bakışa ihtiyacı vardır. Schuon’ göre bu bakış bir ihtiyaçtan ziyadedir ve insan, “tabiatı gereği tabiatüstüne mahkûmdur” (Schuon, 2018: 51). Tabiatüstüne yönelim insanın kendini ve varlığın özünü bilme yolculuğu, öz olana doğru yürüme ve asıl olana varma çabasıdır. Bu yolculuğu

sağlayan kadim öğretisi ise, kutsal bilimdir. İnsana her şeyin özünü anlama imkânı sunan bilim, varlığının özünün de anlaşılmasına zemin olmaktadır ve Schuon'a göre, "insan bilgisinin özü, ilahi 'öz'ün bilgisidir" (Schuon, 2018: 55). Dolayısıyla insanın bilgisi, 'ilahi bilgi'ye yakınlığı nispetinde anlamlıdır.

Varlığın aşkın ve içkin yönlerinin bilinmesi birbirine bağlıdır ve bunun için insanın önce kendini bilmesi gerekmektedir. Bilmek nihayette 'benlik'i bilmektir (Nasr, 2019: 29). Geleneksel öğretiler hem öz olanın hem de tecelli etmiş olanın bilinmesini birbirine bağlar ve 'nihai benlik'e 'ilahi akıl'dan gelen mesaj yardımı ile ulaşabilmektedir (Nasr, 2019: 30). Ancak modern insan benliğini ve manevi kanadını unutarak kendini dış dünya ile sınırlı bir benliğe dönüştürmüştür. Varlığın nihai gerçekliğine ve bilgisine varmak için bilincin dış dünyaya mahkûmiyetten kurtulması gerekmektedir. Bunun için de insan kendi benliğinin farkında olması ve varlığın özünüyle bağ kurarak maddi dünyanın sınırını aşmasıyla mümkündür.

Modern insan, 'nihai gerçeklik'in farkındalığını yitirmektedir, çünkü benliğini, dış dünya ile sınırlamaktadır. Asıl gerçeklikten uzaklaşan insanın yöneldiği ve tecrübe ettiği şey, benliğin beşerî yönünden ibaret kalmaktadır. Varlığın manevi atmosferinden uzaklaşmış insan, ancak nazari ve kısmi bir gerçekliğe ulaşabilmektedir. Modern insanın kutsal bilimden uzaklaşarak metafiziksel alandan kopması; gerçekliğin özünden ve varlığın kalbinde yer alan ebediyet fikrinin bilgisinden bihaber kalmasına neden olmaktadır. Ebediyet fikri dünyevi oluşa değil, sabit 'varlık'a bağlı bir fikirdir. Bu nedenden ötürü ebedî fikri zedelenen ve ebediyet bilincinden uzaklaşan insanın kaybettiği en büyük şey, varlığın özünden kopmasıdır. 'Varlık'ın sabitesinden uzak bir bilim ise kutsallığını kaybetmiştir. Bu anlayıştan mahrum olan insanın ruhu boşluk hissiyatına kapılmaktadır.

Modern insan, asıl ile asıl olanın tecellisi arasındaki bağı görmezden geldiği ve unuttuğu için, ebediyet fikrinin karşılığı olan 'mutlak varlık'tan bihaber yaşamaktadır. Ebediyet fikri, dünyevi zaman ile 'mutlak varlık' arasındaki en güçlü bağıdır. O bağdan kopuş, insanın boşluğa düşmesidir. Dolayısıyla kutsal bilimin hamuru olan ebediyet fikrinden uzaklaşmak, insanı aydınlatarak nurlandıran hakikatten kopuş ve dünyevi karanlığa düşüştür. İnsan, asli 'varlık'a bağlı olduğu fikrinden uzaklaştıkça, maneviyat ile bağı zayıflamaktadır. Bu bağın zayıflaması ise bilimin kutsaldan uzaklaşmasıdır. Kutsal bilim dünyevi varlık ötesindeki asıl varlıkla olan bağın gösteren bilimler olarak, insanın

kutsallıkla bağının devamlılığını ve benlik, bilinç ve bilgi üzerinden sağlandığından manevi boşluğa neden olmadığı gibi onu tatmin edebilmektedir.

Modern insan, ‘ezelî ve ebedî gerçek’i unutmuş ve mekânın geçiciliğinin asıl Varlık’ın tecellisi olduğunu görmezden gelmiştir. Bu nedenle kutsal bilime sırtını dönmüş ve duyuların bilimine yaslamıştır. Nasr’a göre, “Modern Batı düşüncesi, özellikle onun daha bilimsel olan çehresi, sadece ebediyet fikrinden ve zamanın niteliksel yönlerini boşaltarak onu saf niceliğe indirgemektedir” (Nasr, 2019: 50). Modern insan zamanın ve mekânın hakikatini yitirdiğinden onu olması gerektiği gibi değerlendirmekte kördür. “Modern medeniyetin doğada yaptığı tahribata ve yeryüzünde birçok doğal yaşam şeklinin ortadan kaldırılmasına rağmen, doğanın ‘ebediyeti’i yansıtan yüzü hiçbir şekilde kaybolmamıştır” (Nasr, 2019: 59). Kutsal bilimlerin görevi de ‘ebediyet’i gösteren tezahürler üzerinden bilimin ‘yüce ilke’den kopmamasını sağlamaktır.

Zaman, insanın kendini bilinçli olarak ebedî olana bırakmasının zeminedir. Kutsal bilimin asıl amacı ise, zaman ve zeminde insanı kalbine ve kalbin asıl sahibine doğru bir seyahatte olmasını sağlamaktır. Varlığa doğru yönelim olan bu seyahat, insanın akleden kalbiyle varlığı görme, idrak etme ve ona göre benliğini tayin etme yolculuğudur. Sayar’a göre kalp ile görenler gerçek var olana yakınlaşmaktadır (Sayar, 2019: 62). İnsanın kalbiyle görmesi için kutsal bilim bir ihtiyaç, ebediyet fikri bir zaruret ve akleden kalp bir gerekliliktir.

2.4.1. Kutsal Bilim İhtiyaç Mıdır?

Kutsal bilim yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır; ancak yok olmayacaktır. Çünkü insanlığın kurtuluş reçetelerinden olan kutsal bilimin ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. İçinde manevi nefesin hissedilmediği modern bilimin parçalayıcı tavrı, kutsal bilim ihtiyacının en büyük göstergesidir. Metafiziksel ırmaktan beslenen, nebevi şuurdan etkilenen ve ilahi şiardan ilham alan kutsal bilim, ruhsuz olan modern bilimin tüm olumsuzluklarına derman ve deva olacak niteliktedir. Yeryüzüne yüzünü dönmüş, gökyüzünden gözünü çekmiş ve hakikate gönlünü kapatmış olan modern insan başta olmak üzere her insanın kutsal bilime ihtiyacı vardır.

Bilim dünyasının çehresinin seküler bir hal aldığı günümüzde ‘kutsal bilim’ teriminin kullanılıyor olması, bilimin geçmiş ile olan köklü bağının devam ettiğinin göstergesidir. Canlılığını koruyan kutsal bilim, insana abı hayat hükmünde gerekli olduğunu

onun yerine konulmaya çalışılan onlarca bilim dalının hiçbirinin onun yerini karşılayamadığından da aşikârdır. Modern insan, gün geçtikçe kutsal bilimden uzaklaşmakla mevcut bilim anlayışlarının dar sokaklarına doğru hızlıca yürümekle kalmayıp koşmaktadır. Köklü ve öz değerlerin değersizleştiği ve insanın manen körleştiği modern bir dünyanın en büyük ihtiyacı, öz değerlere dönüşür. Bunu sağlayacak olan da kadim ve ender yelpazeye sahip olan kutsal bilimdir.

Modern insan, pozitif bilimlerin dar kapsamlı bakış açısının çerçevesine mahkûm olduğundan içine düştüğü kaotik durumunu görmekte zorlanmaktadır. Bu kaotik durumu gidermek için, insanlığın ihtiyaç duyduğu kutsal bilimin geniş kapsamlı bakışına başvurmak gerekmektedir. Kutsal bilim, insanın ruh, sanat, düşünce ve beşer topluluğu dâhil olmak üzere tabiatın farklı alanıyla ilgilenen bir ilimdir. Ancak onun mevcut bilimden tamamen ayrıldığını kök ve ilkelerinin metafizikte olduğunu modern bilimin aksine kutsallığı dışlamadığını ifade etmektedir (Nasr, 2019: 9). Modern bilimin sığ ve sağır bilim anlayışının ortaya çıkardığı en büyük ihtiyaç olan kutsal bilim, hiçbir şeyi asli özünden, kozmolojik hâlimden, antropolojik gerçekliğinden ve tabii özünden koparmayan bilimdir. Dolayısıyla insanın ihtiyaç duyduğu ana ilkelerin ihtiyacını kutsal bilim ve metafizik karşılayabilir. Nasr'a göre, dünyada en gerekli olan şey hikmettir ve bu hikmet ise, geleneksel anlamda metafizik ve '*scientia sacra* (kutsal bilim)'dır (Nasr, 2019: 235).

Kutsal bilimin yerine ikame edilmeye çalışılan hiçbir felsefe, bilim ve ekol onun yerini tutmamıştır. Bunların başında modern bilimler yer almaktadır. Bu bilimler, kutsal bilim gibi insanlığın köklü geçmişinin ve geleneksel birikimlerinin harmanlanmasının ürünü değildir. Bu nedenden ötürü, kutsal bilimin yerini dolduramamaktadırlar. Bu bilimler sekülerleşen bilimin hegemonyasının altında kalan bilimlerdir. Geleneksel ilimlerin izlerini ve kalıntılarını taşımalarına rağmen geleneksel ilimlerin üstelendiği görevi yerine getirememektedirler. Geleneksel ilimlerin sembolik yönlerine yakın ve kısmen aynı olan bu bilimler, geleneksel ilimlerin ve metafiziksel alanların gördüğü ihtiyacı göremediklerinden kutsal bilime ihtiyaç vardır. Çünkü modern bilimlerle dünyevi gerçekliğin bilimi yapılmaktadır ve kutsal bilimin eriştiği her bilgiye ulaşamaz. "Kutsal bilim görüngü dünyasını aşan anlamlara sahiptir" (Nasr, 2019: 9). Modern bilim, bu anlamlara ulaşacak öz kaynaklara malik değildir. Görüngü dünyasını aşan alanların anlamı, metafizik ilkelerin maneviyatıyla ve kutsal bilimlerin aksettiği ışığın nazarında anlaşılabilir ve yorumlanabilir.

Bütün bilgi ve bilimlerin tecrübeye ve salt olguculuğa dayandığını düşünmek, kutsal bilimin anlaşılmasının önündeki en büyük engeldir. Modern bilim anlayışını mutlak bir anlayış olarak görmek, kadim bilginin ve ezeli hikmetin değerini idrak ve onu keşfetmenin önünde duran bir duvardır. Bu engelleri kaldırmak ve sahil bilime ulaşmak için vahiy ve akıldan beslenen kutsal bilimin tekrar keşfedilmesi gerekmektedir. Çünkü kutsal bilim, insanın iç ve dış hâlinin mahiyetinin anlaşılmasını sağlamakta olup, vahyedilmiş olan asil hakikatin öğretisi, ilahi mesajın bilgisi ve nebevi şuurun öğretisidir.

Kutsal bilim, insanın gözüyle gördüğünü aşan bilimler ve akıyla anladıklarının ötesinde kalan bilgiler sunar. Çünkü insan gördüğünü aşabilecek ve idrak edebileceğine yönelecek bir öze sahiptir. İnsan sonlu olanın çerçevesine mahkûm olmamalı; Sonsuz olanın idrakine varmaya çalışmalıdır. İnsan sadece bu dünyanın varlığı değil ki sadece bu dünyanın sınırlarıyla ruhunu, kalbini ve idrakini sınırlandırsın. Bir Kartal'ın pençelerini kullanmayarak, küçük bir çevrede karnını doyurmaya çalışması hem zorluk çekmesine hem de kabiliyetine uygun hareket etmemesidir. İnsan da idrakini sadece dünya ve dünyadakilerle sınırlı tutmasıyla hayallerini görünenin ötesine taşımaması ve eylemlerini ruhuna göre dizayn etmemesiyle kabiliyetlerini kullanmamış olan eksik insan olmasıdır.

İnsan ne cisim dünyasını ne de ruh dünyasını inkâr etmemelidir, çünkü insan her ikisinin imtizacıyla var olmuştur. İnsan eğer dış yöne kapılır, iç yönü ihmal ve inkâr ederse, o vakit bir hayvandan farkı kalmaz ve dünyeviliğin kölesi olur. Yok eğer dış yönü ihmal ve inkâr etmemekle birlikte iç yönünün peşinden giderse, işte o vakit gerçek insan olur. İnsan dış yönün idrakinde ve batın yönünün farkında olduğu kadar kâmil insandır ve kâmil insan olmak insanın vazife-i ulviyesidir. İnsan dış ile iç arasında denge kurmalı ve ne dış olanı yok saymak ne de iç olandan mahrum olacak şekilde dengeyi sağlamalıdır. Çünkü iç yöne yöneldikçe, insanlık; dış yöne yöneldikçe, noksanlık artar. Modern bilim insanın, kâinatın ve nihayet bütün varlığın yüksek yerlerine, âli menzillerine, asil ve cevher yönüne kayıtsız kalmaktadır. Bu nedenle kutsal bilim zaruret derecesinde bir ihtiyaçtır.

2.5. Geleneksel İlimler ile Modern Bilimler Arasındaki Temel Fark

Medeniyetlerin hamurunu karan geleneksel ilimlerin etkisi daha çok İslâm ve Hint medeniyetlerinde görülmektedir; teknolojinin geliştirilmesi ve büyük atılımlarla dönüştürülmesi ise, daha çok Batı merkezli bilim anlayışının ürünü olmuştur. Elbette modern bilim ve teknoloji Batı dünyasından ibaret değildir, lakin Batı merkezli olarak

geliştirilmiştir. Modern bilimin geliştirilmesi, büyük keşiflerin ve çalışmaların yapılmasına katkı sağlamasıyla birlikte tabiat düzenini bozacak bir seviyeye ulaşması ise, insanın varoluşu açısından da tehlike oluşturmaktadır.

Nasr'a göre, "Geleneksel ilimler ile modern bilim arasındaki başlıca fark, birincisinde dünyevi ve beşerî olanın daima kenarda, kutsal olanın da merkezde olması; ikincisinde (modern bilimde) ise dünyevi olanın merkezde ve doğal dünyanın İlahi Kaynağını her şeye rağmen gösteren bazı sezgi ve keşiflerin tanınamayacak kadar kenara atılmış olması gerçeğinde yatmaktadır" (Nasr, 2019: 138). Geleneksel ilimler özünde kutsal olana yakın; modern bilim ise ondan uzaktır. Geleneksel ilimler, modern bilim gibi salt maddi olanla sınırlı olmadığı gibi tamamen metafiziksel bir alan incelemesi de değildir. Geleneksel ilimler varlığın her yönünü kale aldığından hem maddi varlıkla hem de manevi varlıkla ilgilidir.

Geleneksel ilimler, geleneğin içinde yeşermiş ve kanatlarında neş-ü neva bulmuş olan bilimlerdir. İnsanın kendisinin, çevresinin ve dahi her şeyin anlamının idrak edilmesini sağlayan ilimler olarak insanın niceliksel bilimlere mahkûm olmasını değil; kendini tanımayı ve varlığın özünü anlamayı sağlamaktadırlar. Geleneksel ilimler, gerçekliğin mahiyetinin peşinde ve herhangi bir şeyin özünün görünen hâlimden daha değerli olduğu anlayışına dayanmaktadır. İnsan ve tabiattaki her şeyin ayrılmaz bir bağa sahip olduğuna, her bilginin asıl bilginin izinde olması gerektiğine ve insanın 'ilahi gerçeklik' ile koparılmaz bir bağa bağlı olduğu anlayışına sahiptir.

Nasr, "bilim, akli muhakeme ve deneyciliğe dayalı sürekli değişen bir fiziksel dünya bilgisi" (Nasr, 2019: 136) olarak tarif etmektedir. Bu anlayışa uygun olarak bilimin yararlı bir şekilde değerlendirilmemesinden ötürü, insan ve teknoloji arasındaki farkın giderek azalmasına neden olmakta; özne ve nesne arasındaki ilişkinin zararına zemin hazırlamaktadır. Nesneyi üreten insanın nesnenin seviyesine düşmesi, insanın kendisine yapabileceği en büyük darbedir. Kendi kendisinin ürettiği nesneye mahkûm olma durumu, insanlığın yok olmasına eş değerdir.

İnsan her türlü teknolojiyi üretmesiyle kendisine yararlı birçok şeyi keşfetmiştir. Ancak diğer yandan insanın ürettiği teknoloji, bütün canlıları bir anda tahrip edecek noktaya getirilmesi, insanın varlık için en tehlikeli durumu kendisinin oluşturmasıdır. İnsan uzaya çıkacak teknolojiler üretti, ancak kendini yitirmektedir. Örnek olarak, Tıp bilimi ile insan

vücudunun hemen her rahatsızlığı giderilebilmektedir. Ancak insanın manevi bunalımı ve ruhsuz boşluğu derinleşmektedir; internet aracılığıyla dünyanın her köşesindeki insanlarla canlı yayınlar yapılabilen, lakin yan yana olan insanların birbirlerinin manevi huzursuzluğu göremeyecekleri kadar birbirlerine uzak düşmüşlerdir. Modern insan dağları deldi, ırmakların yönünü değiştirdi, sular altında köprüler yaptı; ancak kendine ulaşacak ve kendini bulacak yollardan uzaklaşmaktadır. Kılcal damarların işleyişini öğrendi, vücudun yapısını gördü, lakin insan olmayı sadece vücuttan ibaret zannettiğinden ruhsuz bir hâle dönüşmektedir. Dolayısıyla modern bilim sadece manevi dinamiklere değil, her şeye zarar vermiştir ve modernin teknolojisi, çevreyi de tahrip etmekte insanlığın doğal uyumunu tehdit etmektedir (Nasr, 2019: 111).

Geleneksel ilimlerde insan, ruhuyla, bedeniyle ve varlıkla bir bütündür ve o şekilde ele alınır. Dolayısıyla insanın tek bir yönüne göre bir bilim anlayışına sahip olmayan geleneksel ilimler, salt pozitif bilim olma amacını taşımamıştır. Nasr'a göre "Bu bilimler, fiili hayatı ilgilendiren pratik uygulamalara bir tarafta sahipken, diğer tarafta tefekkürü ruhu besleyen ve insanın kâinatı kapalı bir perde olarak değil de Bir'in güzelliğini yansıtan bir nur aynası olarak görmesini sağlayan tefekkürü bir yöne de sahip olmuştur" (Nasr, 2019: 141). Bu tefekkür sayesinde geleneksel ilimler, metafiziksel bir değere sahiptir. Nasr, geleneksel ilimleri, metafizik ilkenin uygulaması olarak bazı zihin tiplerini bu ilkelere götürebilen bir merdiven olarak görür (Nasr, 2019: 135).

Geleneksel ilimler ve modern bilimler arasındaki fark gittikçe açılmaktadır. Modern Batı'nın ilerleme düşüncesi çerçevesinde şekillenen anlayışın zaman ve mekân içindeki dünyevi şeyleri kutsayacak derecede ön plana çıkartması asli olan bakış ve anlayıştan mahrum kalmasına neden olmuştur. Modern Batı'nın teknik açıdan diğer medeniyetlere nazaran daha çok çalışmalar yapması, diğer medeniyetlerde komplekslerin oluşmasına neden olmuştur. Batı'nın "ilerleme" fikrine göre kendilerini değerlendirme çabasına giren medeniyetlerin Batı'nın ürettiği her şeyin adeta kutsalmişçesine ona bağlanmaları, Batı dışındaki medeniyetlerde hakikatin görünürlüğünün zedelemesine ve özgün bilimlerin körelmesine neden olmuştur. Modern Batı'nın her konuda çok ileride diğer medeniyetlerin her konuda geride olan yanlış algının giderilmesi için bilimlerin ana kaynağı olarak geleneksel ilimlerin yeniden anlaşılması gerekmektedir.

Modern bilime göre, bilim maddi alemi bilme biçimi ve sürecidir. Gerçeklik, insanların ve bilimlerin varlık kategorileriyle deneye ve gözleme tabi tutulabilir varlıktır.

Deney ve gözlem dışındaki hiçbir şey bilimsel olarak incelenme imkânına ve bilinme sınırına dâhil olamaz. Hatta deney ve gözlem dışındaki herhangi bir varlıktan söz edilemez ve öyle bir varlık da yoktur anlayışı modern bilimin mottosu haline gelmiş pozitivist bakıştır. Bilimi maddi çerçevede gören bu anlayış, geleneksel ilimlerin ihmali ile başlatılan süreç, geleneksel ilimlerin inkârı ile sonuçlanmıştır. Geleneksel ilimler maddi varlık ile sınırlı olmadığından geleneksel ilimlerin ya içeriği değiştirilmiş ya da geri plana itilmiştir; dolayısıyla modern bilimin egemenliği sürmektedir.

Geleneksel ilimler ezeli hikmetin devamlılığını nitelemekle birlikte varlığın devamlılığı ve tezahürlerinin oluşum sürecindeki sürekliliğini gösterirler. Kadim bilimler zamanın ve mekânın sınırlarına bağlı kalmadan yani geçen zamandan ve değişen mekândan bağımsız olarak her zaman var olmalarıyla hakikatin devamlılığını geleceğe taşırlar. Geleneksel ilimler çağlayan su, medeniyetler ise o suyun aktığı ırmak gibidir. Bazen su az olur ırmak işlevini büyük oranda yitirir, bazen de su çok olur ırmaktan taşar ve yeni ırmaklar oluşur. Bu örnekte olduğu gibi geleneksel ilimler ve medeniyetler bazen akamete uğrar, lakin başka şekillerde ve havzalarda var olmaya devam ederek geleceğe intikal edebilirler.

Maddi varlığın nesneliliğinden öteye geçemeyen modern bilim, ruhsuz ve manevi kökten yoksun araçlar bilimidir. Geleneksel ilimler ise, sadece dünyevi alanın gösterge bilimi değil, asıl olanın yansımalarının idraki ile birlikte asıl olana ulaşmaya çalışır. Geleneksel ilimler, kozmoloji, matematik, simya, tıp, tarih ve teknoloji gibi birçok alanda nadide çalışmalar yapmış ve yöntemler geliştirmiştir. Birkaçına örnek olarak kısaca değinmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

Geleneksel ilimlerin ana omurgasını ve alanını kozmoloji oluşturmaktadır. Geleneksel kozmoloji, “metafiziksel esasların kozmik alana uygulanmasından ibarettir” (Nasr, 2019: 142). Kadim medeniyetlerin ana alanlarının başında gelen ‘geleneksel kozmoloji’ modern astrofizikle karıştırılmaktadır, ancak onunla bir değildir. Kozmolojinin amacı, bütün evrenin yatay ve dikey olarak hiyerarşik yapısının dünyevi alanda asıl varlık olan ‘ilahi ilke’ ve İlahi Kaynağı göstererek açığa çıkartmaktır. Kozmoloji, evrenin düzenini ve güzelliğini aşikârane göstererek evrenin varlık ve birliğini beyan eden ve ‘ilahi ilke’ ile bağını ilan eden bilimdir. “Kozmoloji, çokluk dünyasını, üzerinde tefekkür edilecek bir resme ve geçilip aşılacak kemere çeviren sanattır” (Nasr, 2019: 144). Dolayısıyla kozmoloji, kâinatın anlaşılabilirliğini kolaylaştıran bilim şemasıdır.

Matematik, kadim ilimlerin düşünce ve dil yapısının ana omurgasını oluşturur ve geometri, astronomi, aritmetik ve müzik alanlarını kapsamaktadır. Kendine has bir dili olan matematikte sayılar, sadece nicelikleri ifade etmek için kullanılan araçlar değil, varlığın özünü teşkil eden hâlleri görebilecek sembolleri de niteler. Nasr'a göre, "Sayılar kâinatı anlamanın anahtarıdır, zira onlar her şeyi kaplamış olan ahengi açığa çıkarırlar" (Nasr, 2019: 148). Sayılar, kutsallığın sembolleri ve anlaşılabilirliğinin anahtarıdır. Dolayısıyla matematik, metafiziksel alanın da anahtarıdır. Matematik, insanın dünyevi alanın dışındaki asıl varlığın alanı ile zihinsel ve sembolik bağını kuran bir alan olarak asıl 'merkez' ile irtibatı sağlayan bir bilimdir. Matematik -özellikle geometri- bütün varlığı simgesel şekillerle gösteren bir bilim olmasından ötürü, kutsallığın birliğini işaret eder ve mekânın bütün hâlini mekân ötesi bir sembolizm ile göstermeye çalışan kutsal bir bilimdir. Fiziksel dünyanın geometrik sembollerle kutsal olan ile ilişkisinin gösterilmesini sağlayan matematik kutsal bilimlerin hepsinde mevcut bir bilimdir.

Geleneksel ilimler insanın insani konumuna hâle getirmeyerek insanın niteliklerini kullanma zemininin ve yollarının açığa çıkmasına olanak sağlamaktadırlar. İnsanın öz konumu 'Mutlak'a ait varlık olması ve kadim ilimler insanın tüm potansiyelini 'Mutlak'a göre değerlendirilmesine zemin işlevini görmektedirler. Ruh ve maneviyattan kopan insan ne kendi tabiatıyla ne de kendi dışında hiçbir hakikat ile sağlam bir bağ kuramaz. Bu nedenle insan varlığının merkezi konumu olan fitratıyla uyumlu ve barışık olmalıdır. Çünkü insan, sadece maneviyatını yükselterek kendi tabiatı ile uyumlanabilir (Schuon, 2018: 13). Geleneksel ilimler bu uyumun olanaklarını sunmakla insanın, varlığa ve kendisine yönelme yönünün bedeninden ruhuna, dışından içine, kabuğundan çekirdeğine ve sözde olandan öz olana çevirmesinin zemini olmaktadır.

Ağaçların kökleri, denge ve sabiteleri olarak ağaçların merkezidir. İnsanın da merkezi vardır/olmalıdır; insanın ruhu da onun merkezidir. İnsanın merkezi muhteşem bir fidanın çekirdeği gibi düşünüldüğünde, çekirdeğin muhafaza edilmesiyle fidan da korunmuş olur. Ama çekirdek zedelenir ve yok edilirse, ortada ne çekirdek kalır ne de fidan yeşerir. Bu nedenle "insan olmak merkezde olmaktır, merkez olmaktır" (Schuon, 2018: 13). Merkez, ruh ve maneviyat ile korunur. Ruhun dünyanın keşmekeşine kapılıp kalması kendisinin aleyhine olan ontolojik bir krizdir. Bu krizi aşmanın yolu da: ruhun dünyaya kapılıp kalmaması ve dış âlemi temsil eden dünyeviliğin boyunduruğuna girmemesidir; iç

âlemin hakikatine yönelme, yaklaşma ve onun sahibine sığınma ile insanlığın yeşermesini sağlamaktır.

İnsan maddiyatın mahkûm kölesi değil, asil hakîmi olunca; ruh öte olandan beri olana, sözde olandan öz olana ve dıştan olana iç olana yönelir. İnsanın varlığa yönelimi, kemiyet ile keyfiyet ayrımının farkında olarak işlev gördüğünde; zihin de benliğin pençesine takılıp kalmaz ve onu aşar. Zihin, benliği aşmaya çalıştığı nispette saf ve sade olur. Bu saf ve sadelik nicelik temelli tanımlama değil, nitelik temelli duru özdür. Duru öze ulaşan zihnin ne bir keşmekeşliği kalır ne de bilinçsizliğe mahkûm olur. Böylece öz olanın farkına, idrakine ve sadeliğinin güzelliğine varılır. Ruh, zihin ve beden keyfiyetin ne kadar muhteşem birlik ve ahenk ne kadar sade, berrak ve saf olduğunu idrak ederek anlamayı sağlar. İnsan varlığın sadeliğine ve öz olanın idrakine vardığında kendi merkezinde kalır ve ‘merkez’ olur. Geleneksel ilimler bu merkezin idrak edilmesi, bilinmesi ve ona göre eylemde bulunulmasının imkânını sunmaktadırlar.

İnsanın fitri hâlini bozan ve ona zarar veren her bilim sakat ve insan için tehlikelidir. Modern bilim insanın maddi ve manevi varlık yönlerinin ilişkisine katkısı olmakla birlikte manevi alan ile bağının zedelenmesine de neden olmuştur. Modern bilim, insanın manevi dinamiklerine dinamit yerleştirmiş gibi zarar verebilmektedir. Kutsal olana karşı her türlü savaşı vermekle kutsal olan her şeyi inkâr etmiş ve onların yerine putlar üretmiştir. Mesela “özgürlük” kavramına atfedilen içerik ancak bir Tanrı’ya atfedilebilecek niteliktedir. Ancak özgürlük, hevâ ve heveslerin sınırsız meşruiyeti değildir. Özgürlük, Öz’e teslimiyet, Asl’a bağlılık ve Cevher’e uygun eylemde bulunmaktır. Kant’a göre, özgürlük sevgisi insanın doğasında o kadar güçlü durur ki, bir kez özgür olan ve özgürlüğe alışan, her şeyini onun uğrunda feda edebilecek duruma gelir (Kant, 2018: 33). Bu özgürlük, “Eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun” (Kant, 2015: 38) niteliğindeki özgürlüktür. İnsanın bu saik ile eylemde bulunması, insanın kendi özüyle barışık ve tüm varlıkla dost olmasıdır.

Kendisiyle barışık olmayan insanın ne kendisine ne de başkasına dair umudu kalmaz. Ancak insan umutsuz yaşayamaz. Umudunu yitirmekle karşı karşıya olan modern insan nefesine yenik düşmüş ve aklının esiri olmuştur; kalbini köreltmüş ve ruhunu çarمیğa germiştir. Modern insanın düştüğü yer, “insan bunun için mi yaratıldı?” (Lings, 2019: 52) sorusunu dile getirmektedir. Dolayısıyla asıl güzelliğin kaynağından uzaklaşıp bunalım çukuruna düşen modern insanın bu durumdan kurtuluşu ezelî ve ebedî hikmetin tezahürleri

olan Geleneksel ilimler ile mümkündür. Modern insan kendine şu soruyu sormakla kurtuluş yolculuğuna çıkabilir: Ey beşer, insan ol!

2.6. Modern İnsanın Bunalımına Çözüm Olarak Gelenekçi Bilim ve Bilgi Anlayışı

Nasr'a göre, “Semavi olana isyan etmiş olan modern insan, kalbi aklın ışığına değil de duyuların verilerini elekten geçiren insan aklının gücüne dayalı bir bilim yaratmıştır. Fakat bu bilimin kendi alanındaki başarısı öylesine büyük olmuştur ki, çok geçmeden tüm diğer bilimler onu taklit etmeye başlamış; sonunda, felsefenin yıl yıl mantıksal analiz, zihni akrobasi veya yalnızca bilgi edinme kuramlarıyla karmakarışık bir biçimde anlaşılmasına; klasik sosyal bilimlerin ise insan doğası hakkındaki edebi sezgilerin bile bugünün öğrenci ve araştırmacılarına ulaşmasının önüne set çeken nicelikçi sosyal bilimlere dönüşmesine yol açan geçtiğimiz yüzyılın kaba pozitivistliği doğmuştur” (Nasr, 2019: 19). Pozitivist anlayışı netice veren bilim, insanın manevi yönüne pozitif değil, negatif etkiye neden olmuş ve bunalım geçiren zihinlerin kaosuna neden olmaktadır.

Modern insan manevi alana kör, sağır ve kayıtsızdır. Her şeyi nicelik cihetine indirgemekte, ona indirgenmeyen hiçbir şeyi almamakta ve hiç olmamış gibi iddia eder (Guenon, 2020: 93). Tabiatın daha iyi incelenmesi için gerekli ve aynı zamanda başarılı bir bilim olan modern bilim; tabiatın hâkimleri ve efendileri olma motivasyonu ile insanın insani raydan çıkmasına ve en yüce şey olarak lanse edilen insan, kendisinin eksik ve sınırlarını aşmadığı her durumda bunalıma düşmektedir. Çünkü “modernler genellikle ölçülebilir, hesaplanan ve tartılan şeyleri, yani kısacası maddi şeyleri kapsayan bilimin dışında başka bir bilimi kavrayamazlar; çünkü niceliksel görüş açısı ancak bunlara uygulanabilmektedir. Niteliği niceliğe indirgeme iddiası, modern bilimin en belirgin özelliğidir” (Guenon, 1999: 128).

Varlığın sadece tartılan ve ölçülen nesnelere dünyasından ibaret olmadığına idrakine varamayan modern insan arızî olan noksanlıkla hemhâl olmasıyla girdaplara meftun olmuş ve ruhunu bedenine feda etmektedir. Modern insan ilerlemeyi ve gelişmeyi sadece maddi yapıdan ibaret zannederek kutsallığı saf dışı bırakmış; yönünü ve algısını dikey yapıdan çevirerek, yatay düzlem ve yapıya mahkûm etmiştir. Bu yanılsamayla ruhsal buhrana duçar olmuştur. Dolayısıyla hakikatin bütününe kendini ölçü olarak koymasıyla hümanizm yaygınlaşmış, materyalizm derinleşmiş ve agnostisizm parlayan bir ekol olmuştur. Böylece

modern insanın ruhu mekanikleşme karşısında geri planda kalarak insanın bunalıma neden olmuştur.

Modern insan geniş çapta veriler üretmiş ve keşifler yapmıştır. Ancak manevi ve yüce ilkelerle bağını koparmasından ötürü, üretilen veriler ve keşfedilen çalışmalar ilkesizlik ve dengesizlik oluşturmaktadır. Bu, dengesizlik gün geçtikçe büyümekte ve birçok soruna neden olmaktadır. Geleneksel ilimlerin egemen bilim anlayışı olması ve bilimsel çalışmaların geleneksel ilimlerin eteğinde elenmesiyle modern bilimin neden olduğu sorunlar bertaraf edilebilir. Modern bilim, metafiziksel ve teolojik bakış açısı ile eleştirilerek ve onun icatları bu ışık ile bir değerlendirme yapılmalıdır (Nasr, 2019: 217). Modern bilimin yeniden incelenerek onun neden olduğu sıkıntıların ve bunalımların önüne geçmek için, bilginin kutsal ile ilişkisinin tekrar kurulması, hakiki bilginin meydana çıkması ve hayat bulması gerekmektedir.

Modern insanın dünya ve esaslarını geçici olmayan ilkelere göre açıklaması gerekirken tam tersini yapması, kendisine yabancılaşmayı hızlandırmıştır. Nasr'ın deyişiyle "modern insan kim olduğunu unutmuştur, o kadar" (Nasr, 2019: 18). Her şeyin merkezini geçici olan üzerine bina etmek, insanın ruhu ve maneviyatı açısından olumsuzluk teşkil etmiştir. Modern insan dinî alana teslim bayrağı çektirmeye çalışmasıyla ruhunu yitirmektedir. İnsanın ruh ve maneviyatı geçici olan ile kaim olmadığından modern insan manevi bunalımdan çıkamamaktadır. Din yol göstericidir (Nasr, 2019: 224). Modern insan bu yoldan ayrılmasından manevi buhranlar içerisinde.

İnsan yeryüzünün yoldaşı ve gökyüzünün öğrencisidir. Modern insanın ve biliminin keşmekeş bakışından dolayı, yeryüzü hasat zemini ve toprak ana anlayışından sıyrılmakta, toprağa sahip ve hâkim olma anlayışıyla toprağa tecavüz-kârane yaklaşmaktadır. Dolayısıyla modern insan yeryüzünü tahrip ve gökyüzünü ihmal etmektedir. Bu yaklaşım hem insana hem de tabiata hâlel getirmektedir. İnsanın kendisiyle ve doğayla savaşı her şeyin zararına işlenmektedir. Bu durumun sonucu, zihinsel bunalımdır; nedeni kutsal bilimden kopuştur, çözümü ise, ezeli hikmete dönüşür.

İnsan, merak eden bir varlık olarak duygusal yönelimde ve zihinsel üretimde bulunarak birçok şey üretmiştir; bilim ve teknolojiyi geliştirmesi bunun açık görünümüdür. Teknoloji bir araçtır, nesnedir; özne ve hakikat seviyesine çıkartılma çabası insan için sorun teşkil etmektedir. İnsanın ürettiği teknolojik buluşlar insana ve insanın içinde yaşadığı

tabiata zarar vermemesi gerekmektedir. Ancak teknolojinin etkileri bu temennilerin ötesinde bir duruma gelmiş insan ve tabiat için tehlike oluşturmuştur. Bu tehlikelerin altında yaşayan insanın ruhu dingin ve bunalımsız olması zordur.

Manevi bunalım girdabında ve ruhsal çöküntü içerisindeki insan, kendini unutmuş ve hakikatten sapmaktadır. Bunalım geçiren insanın tekrar kendi olma ve kendini bulma yolculuğuna çıkması insani kimliğinin gereğidir. Dolayısıyla modern insanın tabiata karşı saldırganlığının dinmesi ve bitmesi için kendi nefsinin tanıması ve ona hâkim olması gerekmektedir. Çünkü manevi dizginlenme olmaksızın maddi dizginlenme olmaz. Gelenekçi bilim anlayışının da öngördüğü bilim, insanın kendini aşmasının önünü açar ve insanı dünyanın çerçevesine sıkıştırır. Schuon, 'kendini aşmak: insan hâlinin büyük mükellefiyetidir; ancak bir başkası vardır ki ondan önce davranıp aynı anda onu sürdürür; kendisine üstün gelerek kutsal insan, kendini aşandır. Soyluluk ve kutsiyet insan hâlinin mükellefiyetleridir' (Schuon, 2018: 18). İnsanın kendini aşması, dünyeviliğin kölesi olmamasıdır. İnsanın dünyevi yönünün ve geçici yüzünün; insanın ruhunun güdümünde olmasıdır.

Gelenekçi bilim anlayışında bilimin hiçbir alanı tabiatın manevi boyutundan soyutlanmış değildir. Tabiatın zedelenmesi karşısında çözüm, tabiatın manevi boyutuna yönelmektir. Promethean insan profilinin tabiatı hor kullanması ve tabiatın bakir güzelliklerine zarar vermesinin sonucu olarak çevre krizleri, düzensiz enerji çalışmaları ve tıbbi atıklar gibi nedenlerden dolayı tabiatın sağlıklı ve temiz bir nefes alışverişini dahi tehlikeye düşürmüştür. Bu durum tabiatın manevi boyutunun görmezden gelindiğinin göstergesidir. İnsanın mahiyeti, tabiatı ve tabiat ile ilişkisini yok etme ve hor kullanma üzerine kurulu bir nizamla sahip değildir. İnsan tabiatın bağrında ve bağında yaşamaktadır; tabiata zarar vermek yersiz ve yurtsuz kalmaktadır.

Gelenekçilere göre tabiatın nizamı ve güzellikleri, modern insan tarafından niceliksel ve biyolojik yapı olarak görüldüğünden dolayı her şeyi mekanik bir zemine indirgemıştır. Bu nedenle modern insan, tabiatın manevi ruhundan ve güzelliğinden mahrum kalmaktadır. Tabiatın kendi doğası vardır ve modern bilim bu doğayı görmezden gelmektedir; kutsal bilimler ise, onu kale almaktadır. İnsanın kendi anlam arayışını devam ettirmesiyle kendi aydınlanmasını sağlaması için tabiat büyük bir ders kaynağı ve zemindir. Tabiat zahiren âtil gibi görünse de o, kutsallığın en güzel tecellilerinden biridir. Tabiatın ders almak, insanın

evrenin işleyiş biçimini, tabiatın yasalarını ve tabiattaki bütün nizamın arkasındaki asıl nedenleri idrak etmesiyle tabiatın ötesine açılmak ve tabiat özüne vâkıf olmaktır.

Tabiat kendi hâliyle güzeldir ancak insanın yanlış müdahaleleriyle çirkinleşebilmektedir. Modern bilim ve teknolojinin sınır tanımazlığıyla tabiatın güzelliği tehlikelere duçar olmaktadır. Tabiatın cevher gibi güzelliğinin tahrip edilmesi, tabiatın manevi niteliğinden uzaklaşmaktır. Tabiatın maneviyatından kopuşun bir sonucu olarak, tabiata karşı savaşmak insanın kendisine yapmış olduğu zihinsel bir darbe ve ontolojik bir yıkımdır. Bu durumdan çıkmanın yolu, tabiatın maneviyatı ile barışık olmak ve yeniden kutsal bilimin bakış açısından tabiata yönelmektir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsana ve varlığa bakışının dürbünüyle bilimi ele alan Nasr, öz bilim ve membaini insanın ve varlığın hakikatinden koparmamaktadır. Nasr'ın bilim anlayışı, insanın özüne muhalif, varlığın hakikatinden uzak ve ezeli hikmetten kopuk değildir; insanlığın hakikatinden mahrum ve modernizme mahkûmiyetin bir tercümanı veya sözcüsü de değildir. Bilim, insanlığın kendi yeti ve yeteneklerinin ürünleri olarak insanın ve dahi her şeyin faydasına olacak her türlü çalışmayı ortaya koymaktadır. Ancak bilimin özü bu anlamda her zaman korunmuş ve aslına uygun işlevde kullanılmış değildir. Nasr da bilimin yanlış kullanılarak insanlık ve her şey için zararlı işlevler görmesine karşı üstün körü eleştirilerle değil köklü çalışmalarla, bilimin özünün anlaşılmasına ve zararlı olacak şekilde kötü emellerin araçlarına dönüşmemesi için felsefi ve bilimsel tezler ileri sürmektedir. Bu nedenle Nasr, modern insanın ve biliminin sorunlarına neden olan temellere ve dayandırılan felsefi argümanlara en sert eleştirileri yapmakla kalmayıp bu eleştirilere çözüm önerileri sunmuştur. Bu önerilerin temelini teşkil eden ana düşünce, bilimin özünün anlaşılması ve işlevinin asıl rayından çıkmadan faaliyet göstermesidir.

Bilimin ne olduğu ve nelere dayanarak ortaya çıktığının anlaşılması, neye/nasıl tatbik edileceğinin özüne uygun işlev görmesini sağlamak adına önemlidir. Nasr'ın amacı da insanlığın bilimin özünün farkına varması ve hakiki işlevinin bilincinde olunmasıyla gerçek bilimin uygulanmasına katkı sağlamaktır. Bilimin özünün anlaşılması için büyük çaba gösteren Nasr bir yandan Doğu medeniyetleri ve bilimlerine vâkıf bir filozof bir yandan da Batı uygarlıklarının bilim ve felsefeleri üzerine derin çalışmaları olan bir düşünür olduğundan Batı'nın bilim, tarih, din ve felsefesine de katkısı olmuştur. Nasr'ın hayatının ve eğitim sürecinin büyük kısmının modern bilimin merkezi olan Batı'da geçmesiyle, modern bilim ve modernizmin kaynağıyla hemhâl olmasına da imkân sağlamıştır. Nasr, modern bilimin geliştirilmesinin insanlık için büyük bir atılım olduğunu ancak bununla birlikte bilimin insanlık için zararlı araçlar olarak kullanılmasına da karşı çıkmaktadır. Nasr, modern bilim anlayışının dünyanın tek ve geçerli bilim anlayışı olmadığını ve bilimin ezeli hikmete uygun olmasıyla insan, hayvan, çevre ve dahi tabiat için daha çok yararlı olabileceğini düşünmektedir.

İnsan, kalp ve akılla kendisi başta olmak üzere her şeye anlam atfeder. Kalbin ve aklın beslendiği bilim geleneği ise ezeli olan ebedi hakikatlerdir. Ezeli hikmet, ilk insandan günümüze kadar insanlığın aklında şekillenen, yüreğinde muhafaza edilen ve gönlünde

taşınan din ile mücehhez kadim öğretilerdir. Ezelî hikmet, insanlığın kurtuluş kapısı, dinin yaşayışı ve bilginin intikali olarak hakikatın has bahçesi; ezeli ve ebedî bütün hakikatlerin yaşam olanağının sağlandığı ve aşkın hakikatlerin bütün ilkelerinin mezc edilmiş hâlidir. Ezelî hikmet, bütün bilimlerin ve medeniyetlerin sahih bir elekten geçmesini sağlayacak, bütün bakışların kutsal ilkelerden yararlanmasına kaynaklık edecek hakikatın habercisi ve insanlığın kurtuluş müjdesidir. Ezelî hikmet olan Gelenek'in izini süren insan ve o insanın üreteceği bilim, insanlığa ve dahi her şeye yararlı olabilmektedir.

Gelenek'in modern toplumlar ve insanlar üzerindeki etkisi azalmıştır; ancak Gelenek yok olmamıştır ve yok olmayacaktır. Kutsal bilimin yatağı, kadim öğretilerin membaı, ezeli hikmetin intikali ve ilahi tecellinin tezahürü olan Gelenek, insanlığa en köklü hakikatleri, en sahih gerçekleri ve en evrensel bilimlerini sunmaya devam etmektedir. Bilginin kökleşmesine, medeniyetlerin oluşmasına ve ilmin hayat bulmasına zemin olan Gelenek, insanlığa hayatiyet nefesi ve hakikat sesi olmayı sürdürmektedir ve sürdürecektir. Çünkü dünya insan için bir tarladır; insanın ruhsal güzelliklerinin neş-ü nema bulacağı, aklının hayretini gidereceği, kalbinin huzur kaynağını bulacağı ve insanlığının gereğini yapacağı imkânlar menzildir. Dünya, hakikate duyulan aşkı körükleyen, bilime duyulan heyecanı ateşleyen ve insana duyulan sevgiyi yeşerten yerdir; insan onun hakîmi ve efendisi olacağı yeri değildir.

İnsanın modern düşünceyle varlık ve insan üzerine geliştirdiği bilimsel çalışmalar ve oluşturduğu sistemler, sadece Gelenekçiler değil birçok kesim tarafından büyük eleştirilere maruz kalmaktadır. Modern insan, bilimin ve bilginin içeriğini maneviyatsızlaştırarak varlığın ve insanın profanlaşmasına neden olmuştur. Varlığın ve insanın öz anlamının anlaşılması ve modern düşüncenin neden olduğu bu durumdan insanın kurtulması için, kutsal bilim penceresinden varlığı ve insanı anlamaya çalışması gerekmektedir. Çünkü Nasr'a göre varlık ve insan arasındaki kadim dengenin bozulması, tabiattaki her şeyin öz işlevinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. İnsan tabiata uzaktan ve yabancı gibi değil, her yönüyle onunla birlikte var olan nazarından bakmasıyla hem insanın hem de varlığın öz anlamı korunmuş olarak ona ilişkin bilim de o nispette insanlığa yararlı olur. Varlığın öz konumunun anlaşılması, kutsal bilim penceresinden varlığa bakmayı gerektirmektedir. Çünkü kutsal bilimin kaynağı, varlığın özü ve metafiziksel ilkelerin bilgisidir. Bu anlamda kutsal bilim, modern bilimin kapsayamadığı alanın da bilgisine dayanmaktadır. Kutsal bilim saf metafiziksel bir alan olmadığı için hem metafiziksel ilkelerin bilgisi hem de fiziksel her şeyin bilgisinin üretilmesine imkân sağlamaktadır. Bu sayede kutsal bilimin yeniden

keşfedilerek egemen bilim anlayışı olmasıyla varlık ve insan arasındaki kadim bağ sağlam zemin üzerine kurulabilecektir.

Modern dönemde insanlık için faydalı bilimsel çalışmaların yapıldığı gerçeği görmezden gelinemeyeceği gibi ezeli hikmetin ve kadim öğretilerin geri plana atıldığı bir dönem olduğunun gerçeği de görmezden gelinemez. Bu nedenle kadim bilgi ve maneviyattan kopuşlar görünür olmuş ve profanlığın önü hızla açılmıştır. İnsanların düşünce dünyasının kaynaklarından olan gelenek, ezeli hikmet ve dinlerin etkisi modernizm ile birlikte zayıflamıştır. Bunların yerine, bunların yerini dolduramayacak yeni ekoller, öğretiler ve izm'ler oluşturulmuştur. Ancak insanlığın her konudaki ihtiyaçlarını yeterli derecede karşılanmadığından manevi buhranlara neden olmuşlardır.

Modern insanın manevi girdaptan kurtulması için yol göstericilere ve ilahi mesajın özü olan vahyin etrafında şekillenen kutsal bilime ihtiyacı vardır. Çünkü insanı kendi özünden kopmasına neden olmadan onu selamete çıkaracak ve hakikate ulaştıracak yolların başında kutsal bilim yer almaktadır. Modern insanın, ilahi olan her şeyden uzaklaşması, insan için vahim bir gidişat olarak kendi aleyhinedir. Çünkü maneviyattan uzaklaşma durumu insanın kendine daha fazla ve daha karmaşık olan anlamsızlık yüklerini bindirmiş olmasıdır. Modern insanın maneviyat ile arasındaki bağının zayıflamasıyla kendi özünden de uzaklaştığından manevi krizi derinleşerek kökleşmiş ve manevi buhranın keşmekeşinde kıvranarak bunalımın girdabına dolanmıştır. Bu durumdan kurtuluş yolu, insanın ruh aydınlığını ve kalp huzurunu sağlayacak nitelikte olan maneviyata yönelmek ve kutsallıkla bağları yeniden güçlendirmek ile mümkündür.

Modern insanın etrafının anlamsızlık girdabıyla örülmesinden dolayı, ruhu anlamsızlığa giriftar olmaktadır. Modern insanın dine bakışı, sadece ritüeller üzerinden bir bakış durumuna düşmesinden dolayı dinleri boş alan olarak görmektedir. İşte bu durum sekülerizmin modern insan üzerindeki egemenliğinin başat göstergelerindendir. Maneviyatın boşluğunu yeni ideolojilerle gidermeye çalıştıysa da manevi bataklığa doğru sürüklenmekten ve bunalıma düşmekten kurtulamamıştır. Bunalımın izalesi için ise, "Sekülerleşmiş ve anti gelenekçi güçlerin saldırılarının bir sonucu olarak dinin zahiri duvarında ortaya çıkan kimi çatlakların, ancak dinin manevi, deruni ve bätini veçheleri marifetiyle tamir edileceği" (Nasr, 2019: 299) gerçeğidir.

Nasr'a göre insanın kendi varlığını ve imkânını gerçekleştirebilmesi ve aklın bütün eylemlerini önleyen engelin kalkması için vahyin yolunda gitmesi gerekir (Nasr, 2019: 25). İnsan, varlığın özünüle irtibat kanalını vahiy ekseninde şekillenen gerçek bilim ile kurabilmektedir. Bu kadim irtibatın modernizm ile birlikte göz ardı edilmesi ve maneviyatın zayıflamasıyla, dine ve dinî alana karşı meydan okumadan neşet eden manevi boşluk olan sekülerizm artmıştır. Metafiziğin dışlanarak geri plana atılmasının sonucu olarak sekülerizmin yaygınlaşması, bilimden felsefeye ve dinden siyasete kadar her alanda egemenlik kuran modern insanın ruhsuzlaşarak geleneksel değerlerden koptuğunun aşikâr göstergesidir. “Modernizmin dine bakışını yansıtan sekülerizm, din ile mücadele ederek onu inkâr etmiş ve neticede onu hayattan dışlamıştır” (Nasr, 2019: 171). Sekülerizm, insanın ruh dünyasının ve geleneksel köklerinin kesilmesinin süreci ve bir yönüyle de sonucudur. Sekülerizm, “tüm belirsizlik ve yetersizlikleriyle beşer ruhunu övmek ve geleneksel insan mefhumunu, insanı yeryüzünde tecellisi olduğu ilahi numunesinden ayıran biriyle değişmek suretiyle daimî olarak ruh âleminin gerçekliğini yıkmaya çalışmıştır” (Nasr, 2019: 65). Dolayısıyla modernizm ile birlikte dinlerin içi boşaltılmaya çalışılmış ve bu durum ile birlikte modern insanın dünyaya ve kendine bakışı niceliksel seviyeye düşmüştür.

4. KAYNAKLAR

- Aristoteles. (2015). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. Akderin, F.). İstanbul: Say Yayınları.
- Augustinus, S. (2007). *İtiraflar*. (Çev. Pamir, D.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bayka, M. (Ed.), (2013). *Diyaloglar*. İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.
- Camus, A. (1983). *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*. (Çev. Eyüpoğlu, S. ve Günyol, V.). İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü*. (Yedinci baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Coomaraswamy, A. K. (2012). *Doğu Bilgeliği*. (Çev. Aydoğan, A.). İstanbul: Say Yayınları.
- Çamlıbel, F. N. (2016). *Han Duvarları*. (Yirmiikinci baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Descartes, R. (2020). *Felsefenin İlkeleri*. (Çev. Akın, M.). İstanbul: Say Yayınları.
- Göze, E. (2007). *Yaşasın Hatıralar*. (Birinci baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Guenon, R. (1999). *Modern Dünyanın Bunalımı*. (Çev. Kanık, M.). İstanbul: Verka Yayınları.
- Guenon, R. (2015). *Âlemin Hükümdarı Dinlerde Merkez Sembolizmi*. (Çev. Taşpınar, İ.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Guenon, R. (2016). *İslâm Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış*. (Çev. Kanık, M.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Guenon, R. (2019). *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*. (Çev. Topaçoğlu, F.L.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Guenon, R. (2020). *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*. (Çev. Kanık, M.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, M. (Ed.), (2019). *Nietzsche*. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*. (Çev. Ökten, K. H.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Horkheimer, M. (2016). *Akil Tutulması*. (Çev. Koçak, O.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Husserl, E. (2016). *Bunalım*. (Çev. Özaşar, L.). Bursa: Biblos Yayınları.
- Huxley, A. (1996). *Kalıcı Felsefe*. (Çev. Boyacı, L.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2017). *Doğu Batı Arasında İslâm*. (Çev. Şaban, S.). İstanbul: Klasik Yayınları.

- Kant, İ. (2015). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev. Kuçuradi, İ.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, İ. (2018). *Eğitim Üzerine*. (Çev. Aydoğan, A.). İstanbul: Say Yayınları.
- Karakoç, S. (2019). *Yitik Cennet*. (Kırkıncı baskı). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2020). *İnsanlığın Dirilişi*. (Yirmibeşinci baskı). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (2009). *Çile*. (Altmışaltıncı baskı). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2017). *Korku ve Titreme*. (Çev. Yerguz, İ.). İstanbul: Say Yayınları.
- Koç, Y. (2019). *Anadolu Mayası*. (Beşinci baskı). Ankara: Cedit Neşriyat.
- Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Lings, M. (2014). *Öze Dönüş*. (Çev. Tan, Z.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Lings, M. (2019). *Antik İnançlar ve Modern Hurafeler*. (Çev. Koltaş, N.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Marx, K. (2017). *Aforizmalar*. (Çev. Demirel, P.). İstanbul: Aylak Adam Yayınları.
- Nasr, S.H. (1995). *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*. (Çev. Yalçın, Ş.). İstanbul: İz Yayınları.
- Nasr, S.H. (1995). *Makaleler 1*. (Yay. Hız. Şahabettin Yalçın), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2009). *İslâm, İdealler ve Gerçekler*. (Çev. Özel, A.). İstanbul: İz Yayınları.
- Nasr, S.H. (2010). *Ebedî Hikmetin Peşinde*. (Çev. Tan, H.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2012). *Bilgi ve Kutsal*. (Çev. Yazar, Y.). İstanbul: İz Yayınları.
- Nasr, S.H. (2015). *Gülşen-i Hakikat*. (Çev. Koltaş, N.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2015). *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*. (Çev. Avcı, N., Turhan, K. ve Ünal A.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2019). *Bir Kutsal Bilim İhtiyacı*. (Çev. Yalçın, Ş.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2019). *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*. (Çev. Gündoğdu, O, S.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2019). *İnsan ve Tabiat*. (Çev. Avcı, N.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2019). *İslâm ve Modern İnsanın Çıkması*. (Çev. Ünal, A. ve Yavuz, C.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nasr, S.H. (2019). *Modern Dünyada Geleneksel İslâm*. (Çev. Büyükduru, S.). İstanbul: İnsan Yayınları.

- Nietzsche, F. (2015). *Ecce Homo*. (Çev. Demir, M.). Ankara: Nilüfer Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2015). *Putların Alacakaranlığı*. (Çev. Demir, M.). Ankara: Nilüfer Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2017). *Güç İstenci*. (Çev. Epçeli, N.). İstanbul: Say Yayınları.
- Özel, İ. (1991). *Bakanlar ve Görenler*. (Üçüncü baskı). İstanbul: Çıdam Yayınları.
- Özlem, D. (Ed.), (2010). *Husserl'in Gör Dediği*. İstanbul: Alef Yayınları.
- Platon. (2017). *Devlet*. (Çev. Eyüpoğlu, S., Cimcoz, M.A.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sayar, K. (2019). *Başlı Sınıklar İçin Kılavuz*. (Birinci baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Scheler, M. (2015). *İnsanın Kosmostaki Yeri*. (Çev. Tepe, H.). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Schuon, F. (1997). *Varlık, Bilgi ve Din*. (Yay. Hızr. Şahabettin Yalçın), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Schuon, F. (2008). *İslâm'ı Anlamak*. (Çev. Kanık, M.). İstanbul: İz Yayınları.
- Schuon, F. (2013). *Beşer Tecellisi*. (Çev. Mehdiyev, N.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Schuon, F. (2013). *İslâm ve Ezelî Hikmet*. (Çev. Yalçın, Ş.). İstanbul: İz Yayınları.
- Schuon, F. (2017). *Bir Merkeze Sahip Olmak*. (Çev. Uluç, T.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Schuon, F. (2018). *Yansımalar*. (Çev. Koltaş, N.). Ankara: Hece Yayınları.
- Tanpınar, A.H. (2019). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. (Kırkdördüncü baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Zengin, C. (2017). *Modern Dünyayı Anlamak*. (Birinci baskı). İstanbul: Önsöz Yayınları.